

N. I O R G A

M E M O R I I

(ÎNCORONAREA ȘI BOALA REGELUI)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VOL. IV

Biblioteca Universității Regale Ferdinand I.
din CLUJ.

3300,134

EDITURA „NAȚIONALĂ” S. CIORNEI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

247988

18 Octombrc.

Mă vizitează Deșliu, căruia i se pare că e încă popular în Dâmbovița. Vorbește de planurile unirii cu partidul național (care, o știu de aiurea, s'a derobat).

19 Octombrc.

Seara la Legația franceză. Invitații pentru a întâlni pe mareșalul Foch. Ii sunt prezentat și-i spun că oricine-l vede trebuie să-i zică aici: „mulțumesc“. Amintesc că e membru al Academiei. Nu se declară prea onorat de aceasta: nici nu merge pe acolo. — Totuși la alegerea lui Pierre de Nolhac. — Aceia da: erau contra lui prea mulți științifici.

Mai lungă convorbire cu Berthelot, căruia la Alba-Iulia, în catedrală, îi spuneam că la Iași erau mai puțini cari credeau. Marghiloman e de față. Felicit pe Daeschner. — **Pas encore Stere?** — Dacă dorești, și președintele Consiliului o recomandă... Când o spun și lui Petain, el răspunde că noi l-am iertat mai curând.

Lungă convorbire cu Știrbei. Nu acordă importanță atențiilor regale față de Marghiloman și Averescu. Nunciului Marmaggi, care spunea Regelui, ca scuză, că a stat lângă Primat, i se răspunde: „Da, Mitropolitul nostru e un om cu spirit larg și tolerant“.

20 Octombrie.

Sedință la Academie. Onciul face lauda Regelui, pe care în 1919, după ce cu un an înainte dezaprobase înaintea ofițerilor germani războiul, îl prezenta ca pe ultimul monarh, căci prinții nu pot avea copii.... Cetesc din cărțile mele despre Rege și Regina. Privesc în ochi pe acei cari i-au trădat și jignit. E și aceasta o satisfacție. Strâng mâna lui Coandă, care e de față, și lumea-l aplaudă.

21 Octombrie.

Innaintea de a pleca la Văleni, convorbire cu Arturo Calza, de la „Giornale d'Italia“, despre necesitatea legăturii Italiei cu noi, cari peste câteva decenii vom domina, prin situația geografică, numărul populației și valoarea de rasă, toată Peninsula Balcanică. Rămâne ca el să lucreze pentru ca între cele două nații să nu fie numai intermitente efuziuni sentimentale.

23 Octombrie.

I. Brătianu adună majoritățile și li vorbește absolut monarhic. Cu Lloyd George se deprinsese, și Lloyd George cu dânsul. De opoziție nu-i pasă.... Guvernul e tare... Foaia clandestină a naționalităților din Ardeal, în schimb, anunță apropiata venire la putere a acestora, cu un „girant“ din Vechiul Regat, care ar putea fi Averescu, Marghiloman ori — eu!

Din parte-mi, am spus acum trei zile lui Sever Dan că nu discut politică cu ei. Dacă d. Vaida vrea, cum a spus-o în Banat, „Ardealul pentru Ardeleni“, să ni dea voie să-i

retrimetem pe toți Ardelenii deveniți aici milionari și oameni de samă.

*

Deschiderea Camerelor. Se depun proiectele de lege. Vintilă Brătianu crede că a rezolvit momentan cu un spor de pomană chestia funcționarilor. Camera e rece la prezentarea proiectelor lui.

Orleanu cetește elogiul lui Take Ionescu, cu prilejul declarării ca vacant a Scaunului său ardelean.

24 Octombree.

Fac propunerea de a se da o casă cu un lot de pământ lui Berthelot. Ministrul Constantinescu primește cu plăcere, în numele Guvernului. Camera votează fără trecere în secțiuni. Constantinescu duce legea la Senat. Aici Pangrati o susține. Generalul Lambru protesta în culise: Francezii n'ar fi făcut nimic....

Legea sporului funcționarilor. E atacată de Pistiner, de Sași. Se propun lărgiri de rivalul lui Mihalache la Muscel, un învățător gras, cu gesturi de demagog. Eu fac să se observe că se acordă o hârtie depreciată care prin acest fapt însuși se va deprecia și mai mult și că altceva era de făcut: lovirea scumpetei artificiale. Dar pentru aceasta ar trebui autoritatea morală și, ca bază a ei, o situație legală. Vintilă Brătianu face, potolit, o serie de scuze pentru a trece la teoria sa economică; salvarea țerii prin creșterea puterii de cumpărare a leului. Mi-o spune și în particular; el crede că în aceasta rezidă toată chestia. Sasu, în cursul vorbirii mele, a făcut o intervenție nenorocită, pretinzând, față de prețul formidabil al unturii, că nu s'au exportat porcii exportabili. Atacă primăriile, care n'au fă-

cut aprovizionarea, și subliniază. Răspund arătând că toate acestea nu explică teribila speculă de azi.

Legea se votează într'o absolută dezordine. Bietul președinte cere fățiș indicații de la Guvern.

25 Octombree.

Intreb la Cameră pe ministrul de Externe cu privire la declarațiile ce a făcut în comisia respectivă asupra discursului deputatului ungar Szilagyi, care a strigat că Ardealul va fi luat și prin mijloace legale, subterane, iar Guvernul a tăcut în fața provocării.

I. Matei, din Cluj, întrebuințează prilejul pentru ca să atace partidul național (declarațiile lui Vaida fuseseră reproduse de Szilagyi). Ii observ acestui tânăr, care la Iași în refugiu îmi cerea o slujbă și, când i-am indicat frontul, a dispărut, că nu el, ci acei oameni, greșiți azi, ni-au dat Ardealul. Moșoiu, pe care nu-l disting, strigă că Ardealul l-a luat Regele cu armata. Răsping lecția. Majoritatea urlă.

Duca promite să răspundă a doua zi. E, îmi spune el, numai „actul I-ii“. Al doilea va veni după conferința de la Lausanne.

Se votează în dezordine. Prind pe primarul Iașilor voinde să strecoare fără împărțirea proiectului nu știu ce măsură privitoare la budgetul Sf. Spiridon.

O schimbare la legea agrară aduce multe atacuri din majoritatea lui Constantinescu.

*

Maniu a vrut să-mi vorbească azi dimineață. I-am răspuns că „nu mă simt în stare a influența negocierile cu parti-

dul țerănesc pe care-l consider ca o colecție de ariviști". Soția mea a comunicat răspunsul. Am refuzat să revin asupra lui.

Cu câteva momente înainte Marin Ștefănescu-mi arată că Maniu explică raporturile lui cu țerăniștii, partid popular, prin aceea că ai lui, supuși la ispite liberale, nu mai pot răbda. E vorba însă de o tovărășie de opoziție. La Guvern, îi va trage pe sfoară...

26 Octobre.

Fac pe Toni să interpeleze în chestia chiriașilor săraci, și ca un răspuns la odioasa campanie pe care „Aurora” țerănistă o duce contra mea, ca autor al evacuărilor.

El întreabă după îndemnul meu și cu privire la decorarea lui Mihalyi Peter, azi deputat român, odată apărător al integrității regatului milenar.

Vine chestia Szilagyi. Invitat de președinte a desvolta o interpelare, mă mulțămesc a repeta întrebarea. „Suntem unde suntem pe dreptul nostru și suntem în stare a-l apăra contra oricui.”

Intervine Matei, cu atacuri contra partidului național. Timid, fără talent, deplorabil și veninos. Li strig că „se uresc între ei mai rău ca oamenii de rase deosebite” și părăsesc incinta. Il dezaproabă mulți liberali, cari fac tot așa. Al. Lăpedatu spune că a căutat în zădar să-l împiedece: Tripon singur trebuia să vorbească. Discursul acestuia e consacrat numai luptei cu partidul național, în care a fost el însuși o viață; Ungurilor li recomandă o conlucrare pașnică. Dulceag și romantic. Apoi un deputat ungar declară că ai lui vor fi loiali dacă li se acordă autonomia; oricum, vor lucra fățiș. Leonte Moldovan repetă spusele mele, criticând devierea discuției. Reuț din Bucovina crede că

trebuie să se amestece: e conciliant și el. Cetesc declarațiile categorice ale lui M. Popovici menite a scuza partidul național. În sfârșit are cuvântul Duca, I. Brătianu fiind de față: are accente tari. Promite a lua informații și a trage consecințe din tăcerea Guvernului unguresc.

Sesiunea se încheie.

Văitoianu-mi spune că a aflat de telegrama unui țerănist către Madgearu prin care-i spunea că naționaliile tratează cu takiștii. În ședință Brătășanu manifestă contra demagogiei agrare a noastre.

Tot de la Văitoianu aflu că, la numirea unui membru în Consiliul averilor grănicerești, Bănățenii se propuneau fiecare pe sine!

*

Printul ar fi să plece la Paris cu o misiune militară pentru informații.

27 Octombre.

Un deputat armean vine la mine ca să stăruie pentru primirea în țară a 300 de copii din nația sa, aflători la Constantinopol.

*

Reginei Elisabeta, întoarsă la Atena, i se dau fățiș îndrumări ca să-și reție soțul în marginile Constituției. Doi frați ai Regelui sunt arestați.

29 Octombre.

Duca trece, seara, la mine pentru a-mi cere să răspund —

eu însumi am dat suggestia lui Nistor — la calomniile broșurilor ungurești.

La Pesta legația noastră nu mai dă pașapoarte. Ungurii răspund cu aceeași măsură.

29 Octombre.

Conferință la liceul Lazăr unei societăți „Buciumul“, de elevi și studenți, despre „Ce cultură ni trebuie“.

*

Discuție la Liga Culturală asupra ofertei lui Blank de a-și ceda acțiunile sale, în valoare de 2.000.000, la Teatrul Popular, Ligei. Teatrul e aproape de faliment din cauza nepriceperii și cheltuielilor nesăbuite. Blank, evident, caută să scape. Mulți cred că nu trebuie să primim. Rămâne să cer ajutor Statului pentru a putea lua sarcinile.

Orașul e aproape impracticabil. O imbulzeală nebună prin noroiu. Consiliul Comunal e compus din oameni fără pricepere și autoritate. Primarul s'a dus la asociația „Prevederea Socială“ ca să-i ceară concursul!

*

Mussolini e chemat să dea Italiei un guvern fascist.

2 Novembre.

Teodor Buradă, trimetându-mi al doilea volum din „Istoria Teatrului în Moldova“ — la 84 de ani pregătește al treilea! — îmi scrie duios despre nevoile lui și ale familiei lui.

4 *Novembre.*

Spre Craiova.

5 *Novembre.*

Incep conferințele la Universitatea populară craioveană.

*

Adunare cu aderenții noștri doljeni și bănățeni.

Mulți țerani, foarte călduroși. Advocatul Ștefănescu-Goiceanu ține o frumoasă cuvântare, de orator experimentat.

6-7 *Novembre.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Continuarea conferințelor la Craiova.

În seara de 7 spre Caracăl, pentru deschiderea Ateneului de acolo. Vorbesc despre „Ce putem lucra împreună“. Arăt că, față de slăbiciunea Statului de după războiu, societatea însăși trebuie să se ajute. Foarte mult public. Mi se atrage atenția că n'am vorbit de la 1906 la Caracăl. Câte schimbări de atunci!

8 *Novembre.*

Spre Lugoj. La Caransebeș îmi iese înaintea profesorii și școlile. (În tren e și Stamboliischi, care-și închipuie că manifestație e pentru el.) La Lugoj aceeași admirabilă primire. Școlile sunt înșirate până în mijlocul orașului: și cele străine.

Episcopul unit Niculescu, dată fiind atitudinea mea față de greșelile Bisericii lui, a plecat la Sibiu.

9 Novembre.

La Sibiiu s'a discutat candidatura mea la prezidenția Asociației, pusă de Goga. In „comisia de candidare“ am avut, se pare, șase-șapte voturi contra lui Goldiș, candidat politic al partidului național, care a avut nouă. Rezultatul a fost contestat. S'a cerut votarea pe față. Conducerea — naționali; și uniții — a scăpat fixând provizoriul pe un an al bătrânului Octavian Russu. Nu s'a fixat nici locul congresului viitor: naționali voiau Baia-Mare pentru a fi, in acest loc străin, cât de puțini alegători.

*

Studentii de la Fontenay-aux-Roses demonstrează contra noului sistem de a li se servi bursa in lei, pe care-l propunea ministrul de Instrucție. Vreau și bursă și schimb. E desgustătoare pretenția tineretului de azi, căruia in nimic nimic nu-i ajunge!

Ministrul li admite situația de până acum.

10 Novembre.

Atașatul comercial al Statelor-Unite vine să se informeze asupra proiectului de Constituție și asupra intențiilor cu privire la subsol.

*

Cineva-mi spune că Vaida n'a vrut să colaboreze la numărul pentru Avram Iancu al „Transilvaniei“, fiindcă ar fi stat alături de mine.

*

Țerăniștii își reieau libertate de acțiune față de partidul național, care nu li-a dat răspunsul „în termen“.

11 Novembre.

Spre Bârlad.

*

Ajung seara; întuneric, noroiu groaznic; stare de lucruri mai rea decât acum douăzeci de ani. Săteni la gară, cu un steag care mi se spune că înseamnă lupta contra adventismului, strecurat, din cauza insuficienței preoților, în cel puțin cinci sate și în mahalalele orașului. Preotul Ghișa, care începuse o contra-acțiune, s'a mutat apoi la Craiova. Acuma, nimeni nu mai luptă contra unui curent care duce la refuzul serviciului militar.

La conferință mulți Evrei. Dăunăzi, elevi de liceu au spart geamurile aici. Cursul inferior al liceului e deci oprit de la conferința mea. Vorbesc despre misiunea Ligei Culturale, în relație cu trecutul Bârladului. Mulți Evrei în asistență: li cer patriotism și conlucrare, dezaproband brutalitățile contra lor.

Liberalii, în frunte cu un avocat Gr. Vasiliu, zis Potcoavă, vroiau să-mi dea o „recepție“ la Prefectură, o conferință la un public „select“ și retrimeterea cu cel mai apropiat tren. Prietenii miei au pregătit un public imens, foarte călduros.

12 Novembre.

A doua zi, spre Galați.

Aici formarea „Federației Dunării-de-jos“ (cu secții la Tulcea, Ismail, Brăila). Mulți săteni, foarte călduroși. Lămuresc și atitudinea noastră față de provinciile liberate: vom trebui să intrăm în Ardeal pentru a combate țerănismul,

în Basarabia pentru a face pacea, în Bucovina pentru socoteala cu Nistor.

Masă comună.

După amiazi, festival al Ligei Culturale, cu participarea corului din Ismail (mai mult Ruși și Evrei). Vorbesc, la sfârșit, despre ce pot fi Galații acum, pe Dunărea liberă.

Apoi ceaiu la Liga. Nuntă la prietenul nostru G. Ionescu. Aflu pe sora mirelui, țerancă de la Sascut, cu port de Mehedinți. Vechiul port al coloniștilor se păstrează și peste secole...

13 Novembre.

Deschiderea conferințelor Universității populare. Vorbesc despre nevoia și metoda lor înaintea unui foarte mare public. E sala în care, acum câteva luni, mă huiduiau agenții liberali.

Seara, masă oferită de „intelectuali”. Vorbesc: o foastă elevă a mea, d-na Zaharia, magistratul Bogdan de la societatea „Bibliotecii ardelene”, care vrea să ridice Palatul Cultural, Lenguceanu, ginerele lui Duiliu Zamfirescu, apoi șeful socialiștilor, care critică aspru cluburile de joc de cărți, Haimovici, cu societatea „Ronetti Roman”, o doamnă pentru drepturile femeilor. Li recomand cultura activă și practică. singura capabilă de a ne apropia.

15 Novembre.

Goga-mi scrie cu privire la o alegere recentă o scrisoare din acelea asupra cărora nu se poate trece ușor pentru a reveni la injurii. Acuză de politicianism — și-l cred — pe ceilalți.

*

Dr. Dobrescu de la Brașov e arestat pentru că a insultat

pe un judecător, trimițându-l, cu huiduieli, în „Vechiul Regat“.

16 Novembre:

Un ziarist îmi spune că Lupu anunță întoarcerea din America.

„România“ din Cleveland, în care se publică seria de caricaturi insultătoare a lui Radu Cosmin, „Babylon“, dă darea de samă a unei conferințe a d-rului, în care promite a „sparge capul“ dușmanilor săi.

*

Deschiderea cursului preotului N. Popescu, cu o frumoasă cuvântare — și curagioasă. Asistă episcopul de Râmnic și mulți preoți.

*

Votăm la Senat ca profesor titular de slavistică pe Cancel.

17 Novembre.

Un redactor de la „Libre Parole“. A fost în Ungaria. Aici la noi i s'a spus, de Duca și alții, că orice incurajare a Ungariei, în orice domeniu, ar fi considerată ca un act de neprietenie față de noi. În Sofia a văzut goana dintre wrangheliști și sovietști. Regele Boris i-a spus că e imposibil ca Slavii să nu adăpostească pe Slavi. Dar, iată, ei se omoară între ei. Un trimes al Sovietelor scoate un ziar prin care chiamă pe anti-sovietști și mai ales pe Cazaci acasă. Ajunși acolo, sunt executați. El însuși e omorât ca pedeapsă.

La noi constată totală desorientare la Externe. Ca toți ceilalți, vorbește de necesitatea unor subvenții.

18 Novembre.

Generalul Petain, care trebuie să plece în Franța, definitiv, vine să-mi comunice starea armatei noastre.

O găsește dezastroasă. Tot ce trebuie pentru o nouă catastrofă ca aceia din 1916. N'avem muniții. Ele nu ni pot veni prin Italia, dubioasă, prin Strâmători, care pot fi închise. Orice Rusie va dori să ne atace, pentru Basarabia. Crede chiar că sovieticii ar putea să încerce o demonstrație. N'am fi în stare să rezistăm opt zile, cu obuze care ar trebui dată în apă. N'ar fi măcar vreme ca prietenii din Apus să ni vie în ajutor. Iar, dacă nu putem rezista, cancelariile s'ar închina înaintea faptului îndeplinit.

Arsenalul nu valorează decât ca loc central în București. Comanda în străinătate cere garanții. Fusese vorba, acum câteva luni, de dânsule, dar s'a părăsit ideia. Și Averescu luase mai mult pentru armată. La încoronare s'au făcut din ciupeli trei divizii îmbrăcate: e ca acela care la o primire împrumută vase de la vecini.

Ar trebui reduse diviziile, pentru economie și concentrare, la patrusprezece.

Ar ajunge în comparație cu Franța. Salariile ofițerilor silesc pe cei mai buni la retrageră. Nu se prezintă candidați la școlile militare. Generalul Stratulescu e demodat, Cristescu, bun încă, n'are curaj; Samsonovici și Cihoski ar fi oameni moderni.

Va vorbi și Regelui. Dar la Curte e o atmosferă defavorabilă Franciei. Regina favorizează pe Englezi, Princesa pe Greci. Daeschner nu e invitat niciodată, fetele lui nu țin companie princesei Ileana. Princesa Moștenitoare a stat

la încoronare tot timpul mesei lângă Foch fără a-i vorbi un cuvânt.

Toată lumea știe ce valorăm supt raportul militar. O campanie de presă, o interpelare-i par necesare.

Cu inima zdrobită mă gândesc la cea din urmă. Dar caut întâiu pe generalul Mărdărescu.

Il aflu, tot seara, la Prezidenția Consiliului, unde continuă jucăria pretențioasă a Constituției nouă. Il arăt cele aflate ca și cum le-aș fi cetit în rapoartele a doi atașați militari străini. Generalul spune că e sătul de activitatea unor oameni cari sunt niște simpli agenți de comerț.

Il arăt teribila răspundere ce are. Dacă ministrul de Finanțe îi refuză creditele, e dator să se retragă și niciun general să nu-i iea locul. Cel ce a dus armata noastră la Budapesta nu poate să prezideze la o desfacere care ne-ar duce în munți sau la Dunăre.

El continuă a crede că, și dacă am fi atacați, am putea rezista. „Cu o divizie a mea răsping trei de-ale bolșevicilor.“ Ei ar fi incapabili de altceva decât de incursie, care ar fi îndată răspinsă. Ungurii, tot așa.

E adevărat că lipsesc munițiile. E pe punctul de a le avea, de și nu poate spune din ce parte. Cheltuielile de refacere ar ajunge sute de miliarde; ele trebuie repartizate pe mai mulți ani, în cursul cărora am avea șanse de liniște.

Revin spunându-i că I. Brătianu se consola că avem, în 1916, mai puține tunuri decât Bulgarii și generali pe cari, dacă s'ar arăta neindestulători, i-ar înlocui (dar, spuneam eu, dacă până atunci fac o boată?). Și el era sigur că Bulgarii nu-l atacă și la vestea, primită la telefon, eu fiind de față, că Bulgarii au atacat pe generalul Teodorescu, spunea că nu se teme, căci unei brigăzi îi poate o-pune o divizie.

Rămâne să vie la mine Marți.

Nu sunt pe deplin asigurat. Tânărul ofițer cu care mă întorc, de la Ministeriul de Războiu, vorbește și el de posibilitatea unei noi catastrofe ca la 1916, de miseria ofițerilor, de generali pentru paradă, etc.

19 Novembre.

La Râmnicul-Sărat, pentru o conferință a Ligii, despre „Disciplina Democrației“. Aceiași lume enormă. Și țărani de-ai noștri. Unul dintre ei, Radu Roșu, vorbește apoi frumos despre farul care li trebuie și dă o definiție care s'ar putea trece ca model de inteligență populară.

În fundul sălii, supt pretext de învălmășeală, se încearcă o manifestație țărănistă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

La întors, Petrovici, din Iași, în tren. Asigură că Averescu trăiește restrâns, rușinos de restrâns. Zvonurile că a cumpărat casa Suțu sunt o infamie.

21 Novembre.

Ziua de nume a lui Mihai Viteazul. La slujba de la Mihai-Vodă asistă ministrul de Războiu, generalii Stratulescu, Holban, Dragu și Nicolescu, școlile și foarte multă lume. Slăbitul episcop Teofil slujește cu o înduioșătoare blândețe. Cuvântarea o face, în termeni de un dârz erosim, colonelul Manolescu.

Seara, la conferință pe care o anunțase despre Mihai profesorul C. Moisil — nimeni. Eram doisprezece de-ai casei. Nu s'a vorbit.

La biserică un maior ieșia cu soția. Venise, spunea, „să asculte puțină muzică bună“, și nu i-a plăcut corul.

*

Tachiștii și-au închinat steagul înaintea naționaliștilor ardeleni și se cred stăpânii Vechiului Regat.

Gh. Kirileanu-mi spune că ar avea și ei făgăduielile lor de la Curte. Și ei!

Vestea „marelui eveniment“ o dă în litere enorme „Epoca“ lui Gr. Filipescu.

22 Novembre.

După rechemarea lui Petain, și a ministrului Franciei, Daeschner.

BCU Cluj • Central University Library Cluj

*

Anume din aderenții miei regretă că nu m'am înțeles cu tachiștii și cred, naiv, că ei s'au unit cu Ardelenii ca să-mi facă apoi propuneri noi.

23 Novembre.

Generalul Prezan, căruia i s'a dat de Francezi cordonul Legiunii de Onoare și de Regele comanda unui regiment, vine să-mi mulțamească pentru articolul ce am scris cu acest prilej despre dânsul. A fost tot timpu'n convorbire cu Regele. Acesta avea lacrimi în ochi când i s'a amintit de general hotărârea-i de a „muri în mijlocul armatei sale“. Și alți ofițeri erau adânc emoționați. Prezența lui a făcut să nu vie Averescu, a cărui foaie ignorează complet pe rival.

*

Princesa Moștenitoare pleacă la Palermo să vadă pe regele Constantin. Prințul o va lua de acolo pentru a merge în Anglia.

*

„Adevărul“ își menține simpatiile pentru Maniu chiar după prefacerea tachiștilor față de țărăniști. Gr. Filipescu la banchet a avut un cuvânt pentru noi .

25 Novembre.

Maniu alege pe M. Cantacuzino ca să-i trimeată telegrama de frăție și află prilej să-i vorbească de... democrație.

Am de învins la ai miei anume regrete că nu consimt a intra și eu în tovărășia ridiculă. Foaia oficioasă a Sașilor crede chiar că lucrul e și aranjat. Mi se spune că un emisar tachist e gata să mă vadă pentru aceasta.

*

Regele a primit să anunțe în Mesagiu Constituția.

*

Caldă primire a Reginei la Iași. Mi se spune că astfel ar voi să-și refacă prestigiul Mârzescu, ai cărui aderenți se topesc zilnic.

26 Novembre.

Prezan, sfătuit de mine să se prezinte președintelui Re-

publicei franceze și să ni dea cu acest prilej puțința de a-l serbători, lasă a se înțelege că i-ar trebui o calitate oficială pe care n'o are și că ea ar fi a unui „mareșal”. Altfel s'ar simți jenat lângă Foch.

28 Novembre.

La Cameră, Regele cetește apăsător, dar fără avânt. Se încurcă la cuvântul „închezășluire” din Mesagiul făcut de Mârzescu. De pe banca prelaților i se suflă. Era natural ca aici, la garanții, să se încurce Mesagiul.

Puțin entuziasm la parlamentari, cari se simt amenințați. Când se pomenește de Constituție, Constantinescu, care e Blângă Regina, — mândră, dar nu și bucuroasă —, face semn să se aplaude. I. Brătianu e palid și tăfnos.

Tărăniștii, cari vor intra în Parlament, sunt la Iași pentru a face serbătoarea lui Stere. Congres pretențios și prost, din care nu lipsește nici cearta.

*

După amiază, lungă discuție pentru locurile în birou. „Tineretul” de vrâsta lui Leonte Moldoveanu vrea locuri. Acesta vorbește de Dunărea care curăță. I. Brătianu răspunde cu Argeșul care înecă. Se realege Orleanu, care îndrugă grăbit, încurcându-se, atacuri contra opoziției absente cu asigurări că el și acuma va fi plin de condescendență față de opoziție. Și începe refuzându-mi cuvântul.

Îl capăt pentru a comemora pe Lucaci, mort la Sătmar. Camera primește cu multă simpatie intervenția mea. Orleanu se explică în sensul că n'avea discursul gata și că mâni va fi mai bine. Ii răspund că „strică cele mai frumoase momente ale Camerei care abia l-a ales”.

29 Novembre.

Studentii din Cluj — se pare că și Sași și câțiva Unguri — au atacat pe Evrei, au ucis pe unul din acești colegi ai lor și au stricat materialul unei redacții.

*

La Cameră comemorarea lui Lucaci. Se înșiră, după cuvintele primului ministru și „lecția” spusă de Orleanu, Tripon, duios, și Iorgu Toma, care-și prezintă amintiri de student. În tot acest timp Brătianu, în picioare, foarte palid, pare torturat de boala lui. Mi se spune că ar voi să meargă la Sătmar.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Regele. Incepe prin a-mi mulțami pentru „Histoire des Roumains”. Cum îi mulțămesc eu pentru cordonul „Stelei”, spune că e o firească dovadă pentru serviciile aduse țerii. — Și Maiestății Voastre. De altfel aceste două credinți nu se pot despărți. O spune și Regele în cuvinte frumoase. Acum îi dau și cartea nouă „În Ardealul anului încoronării”, în care se cuprind notele de la Incoronare, Imi spune că le-a cetit în „Universul” și că e adevărata pictură a unei serbări frumoase chiar și prin cadrul în care s'a desfășurat; am văzut-o și cu ochii din lăuntru.

Păcat de cei cari n'au asistat, spun eu. Regele răspunde că în adevăr a fost o greșală. Era ceva în afară de partide, între Rege și popor. M. Popovici a fost la el ca să-i anunțe deciziunea naționalilor. A fost întrebat de ce n'a venit, pentru o comunicare așa de importantă — M. Popovici spusese că ei nu pot sta lângă Brătianu — șeful.

— Nerăspunzându-i la telegrama din alegeri, a crezut că M. V. e supărat pe dânsul. — La aceasta Regele i-a răspuns că, după precedentul creat de Carol I-ii, nu se răspunde la telegrame electorale, fiindcă aceasta ar însemna aprobare sau dezaprobare. Dar Maniu va fi primit oricând bine. Și — imi spune Regele — crede că acuma va veni.

Dintre cei de față, Averescu a fost adus de Argetoianu. Pe Prezan l-a invitat Regele cu autograf. El n'a venit, scuzându-se cu condițiile în care a părăsit armata fără ca Regele măcar să fi intervenit ca să i se dea o satisfacție. Cu privire la călătoria ce i-am propus, Regele crede că s'ar putea trimite pentru a onora pe „Soldatul Necunoscut“. Dar trebuie s'o facem noi întâiu. — N'avem, zic, starea de spirit. Regele continuă: Totul era aranjat, dar apoi planul a fost părăsit. Și el recunoaște că nu e starea de spirit. S'ar desgropa, spune el, un soldat de la Mărășești sau și Mărăști. Observ că, dacă aceștia au luptat, cei de la Mătiș — Regele adaugă: Predeal, Buzău —, trimiși la „execuție“, sunt adevărați mucenici ai războiului.

Cum îi aduceam impresiile lui Pétain, ale generalului Dragu, ale lui Leonte, care, însărcinat cu reechiparea, cunoaște cât lipsește soldaților noștri, Regele îmi spune că știe. Va chema un Consiliu de generali și pe ambii Brătieni. E o lipsă dureroasă, puțin exagerată. (Leonte-mi spune că munițiile pe o săptămână, cu zilele în care nu se dau lupte, țin o lună.) Pétain are dreptate ca fond. Se vor aduce muniții de la Wicker (Leonte-mi spune că o misiune pleacă Sâmbătă). Demontarea fabricilor din Budapesta pentru a părăsi piesele a fost o crimă. Brătienii îi dau ce trebuie: Ion poate fi convins „în doze mici, homeopatice“, Vintilă e un ireductibil. Dar au dreptate în tendința de a dubla numai leul. Suntem prea slăbiți de o lungă dietă. Cursul de 16 ar ajunge.

Cum aduceam memoriu lui Enacoviți pentru fabrică de

muniții — și Regele recunoaște că se puteau cumpăra din Viena —, mi se cere numele autorului, pe care-l laud. Aduc și numele lui Cihodariu. Il recunoaște om onest și solid. Preferă astfel de oameni pretențioșilor. Așigur că aceștia sunt aderenții miei selecționați.

Arătându-i că partidul meu se întărește—și o recunoaște—ii spun că nu vin cu petiții pentru putere, care n'ar avea sens, dar vreau să pun în concordanță, cât permit principiile și interesele legitime, acțiunea partidului meu cu dorințele lui.

Cu privire la liberalii, regret că o colaborație e împiedecată prin felul cum s'au făcut alegerile. Regele le recunoaște ilegale și barbare. Ar fi un mijloc: retragerea celor aleși silnic. Regele observă că el ceruse invalidarea lor. Dar adaugă: „D-ta ai face așa ceva; ceilalți, nu. De altfel, naționalii, oricâte jigniri ar fi în trecut, ar avea datoria, ca orice adevărați oameni politici, să privească și viitorul. De altfel, admit că liberalii au o misiune de îndeplinit: ori o îndeplinesc, ori trebuie să recunoască înșiși că nu sunt în stare a o face.

Spun că în călătoria mea prin țări străine am constatat că nu mai există averescanism. Regele o crede, dar adaugă că Argetoianu e totuși un om de ispravă. Il întreb de ofertele lui Goga și-l consult dacă ar fi în interesul țerii să le primesc. Se ferește de a răspunde, dar judecă pe Goga om inteligent și modern. Il crede strâns legat de Argetoianu (el aflase că se credea sacrificat în negocierile averescane cu naționalii).

Venind la tachiști, Regele laudă pe Take Ionescu, care a făcut sacrificii mari în ultimii ani și căruia-i era foarte recunoscător. Pomenesc numele lui M. Cantacuzino, și râdem amândoi. Despre Stelian Popescu are idei foarte bune: e superior lui Florescu, și fiindcă n'a fost activ și,

fiindcă, dacă ar fi fost, ar fi rămas. „Universul” e moderat și obiectiv: aduce mari servicii țerii.

Cu naționalii îi spun că nu mă voi înțelege. Nici Regele nu crede pe Maniu de bună credință. Negociind cu Averescu, primise și titlul de „Partid național și al Poporului” (i se propusese: „al Unirii”). Apoi — Consiliul de o sută. Și Regele crede că, de vreme ce nu Ardealul a liberat Vechiul Regat, acesta trece întâiu. Planul lui Maniu ar fi de a câștiga alegerile în Ardeal și de a domina Camerele, orice ar ieși aici. Laudă inteligența lui Bontescu, din nenorocire afemeiat. Despre țărăniști spune că programul lor e inacceptabil. Lui Mihalache ultima oară i-a spus: „Ești șef al țăranilor ori al țărăniștilor? Căci e o deosebire. Țărăniștii sunt orașeni. Ce știe Madgearu cum miroase pământul?”. Ii vorbesc de Stere. E Rus prin tot sufletul lui. Stia de el că a fost contra dinastiei, dar nu pentru a o înlocui cu alta. Ii cetesc din memoriul de la Berlin că voia dinastia austriacă. „Aceasta n'o știam.”

Despre Banca Agrară Regele crede că ea poate servi numai ca intermediară. Nu i se poate da facultate de câștig pentru politică. Bontescu a recunoscut că s'au făcut alegerile lor cu acțiuni de Reșița depuse la Bancă. Veth. era în Franța când s'a cumpărat Parlamentul Averescu.

Și acum crede că un anume concurs străin ni-ar folosi la refacere. Și alte țări sunt însă încurcate.

Episcopul din Gibraltar, om distins, i-a vorbit de acțiunea franceză în Turcia. Grupul financiar Franklin-Bouillon vrea să ieie locul Germanilor. Dar consecințele....

1-iu Decembre.

Situația regelui Gheorghe al Greciei a devenit imposibilă după executarea miniștrilor tatălui său.

Regina Maria a plecat la Belgrad.

*

Intelectualii din Viena ni cer alimente.

*

Șt. Meteș imi spune că partidul național e sigur că mă adaug la tovărășia lui, fuzionând fără condiții! Au o încredere extraordinară în puterea lor.

Era vorba ca el și Mihai Popovici să mă cerceteze.

3 Decembre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
La Giurgiu pentru o conferință despre partea noastră în întemeierea Bulgariei. Orașul e încă în ruine. Se re-clădesc unele case în condiții modeste. Populația, sărăcită și prădată, n'are une ori cămașa de schimb.

Rusciucul e plin de prada noastră. Liceul de acolo s'a îmbogățit cu colecții furate de la noi.

Șantierul german, neterminat, așteaptă munca. „Lloydul Bavarez“ era gata să-și reieie cabotajul. Un întreg parc de vase își face iernatecul aici. Germania n'a renunțat la planurile ei de hegemonie.

*

La întors, inginerul Vidrașcu, trimis în Bulgaria pentru restituțiile prevăzute în tratate. Spune că în adevăr regele Boris a fost oprit de hoți într'o excursie cu automobilul. L-au scăpat surorile, cunoscute ca infirmiere în

războiu. O societate, în alt automobil, venit îndată pe urmă, a fost prădată și închisă.

Sofia se preface. Țara e plină de bani. Se clădesc immense palate. Prețurile sunt foarte ridicate. La târgurile de săptămână și copilele mici poartă la gât salbe grele de aur și argint. Un frumos Teatru e între clădirile nouă.

Universitatea nu funcționează. Stamboliischi crede că nu trebuie cultură superioară (de aiurea aflu că și-a trimis soția și fetele tocmai de aceia la Berlin). Unii studenți s'au răspândit în Apus.

Situația guvernului e primejduită. Rezultatul favorabil al referendumului contra foștilor miniștri s'a smuls cu jandarmii. S'a întrebuintat și viclesugul de a cere votul negru pentru... neurmărire.

Bulgaria deține mari averi românești răpite și face tot posibilul ca să nu le dea înapoi. Piane cu sutele sunt ascunse prin toate colțurile. Farmaciile din Dobrogea au fost luate cu ordin de la guvern. Identificările întâmpină cele mai mari greutăți.

4 Decembre.

Continuă tulburări, de origine misterioasă, contra Evreilor, la Cluj. O acțiune absurdă și smintită.

În astă sară se fac manifestații violente la ziarele care au desaprobat mișcarea. La mine, nu.

5 Decembre.

Congresul Presei. Se depune o coroană la statuia lui Rossetti.

*

La Cameră Madgearu face o întrebare cu privire la ex-

cesele studentești (la redacție m'a căutat unul din studenții moderați de la Medicină, care se arată însă foarte dârz în chestia cadavrelor evreiești). Văitoianu îmi arată insultele contra studenților creștini publicate de ziarul „Mântuirea“. Prefectul de poliție, în imbulzeală, a fost dat jos, călcat în picioare. D-rul Angelescu crede că așa ceva nu se poate tolera. Totuși unuia din profesorii de la medicină, cum Evreii nu plecau și profesorul era gata să continue numai pentru dâșii, i s'au icuiat ușile Amfiteatrului.

Madgearu mă sondează asupra unui front al opoziției. Se laudă cu tăria partidului său, care crește. Găsește lui Mihalache calități de „om de Stat“, lui Stere virtuți de om muncitor. Nu-mi poate da de cât prin filosofeme goale definiția „țărănistului“. Se plânge de Ardeleni, cari nici-odată n'au negociat onest cu dânsul.

Seara, banchetul Presei, la care I. Brătianu se scuză printr'o scurtă scrisoare. După mai mulți ani, Agârbiceanu ține o caldă cuvântare. Spun, din partea mea, că o Presă care reprezintă, tolerant, ideia națională, care respectă Statul, îngăduie păreri contrarii și se bazează pe cultură și moralitate, ar putea să domine viața politică, pe care, azi o servește numai. Un ziarist de la „Brassoi Lapok“ mărturisește credință față de Stat.

6 Decembre.

Petrescu Cornen cetește răspunsul la Mesagiu.

*

Regele și-a arătat înaintea d-rului Angelescu mulțămirea față de sugestiile ce mi-am îngăduit a-i da la audiență.

7 Decembre.

I. Simionescu întreabă la Cameră de ce nu se re-

chiamă la catedră după cererea Universității din Iași „doi“ profesori (de fapt e vorba numai de Stere). I se dă un răspuns dilatoriu.

Apoi Stern, cu multă dibăcie de avocat, aduce chestia tulburărilor studentești din Cluj, București și Iași, unde s'au distrus complet instalațiile ziarelor „Opinia“ și „Lumea“. Strecoară „antisemitismul de Stat“ care ar fi fost ieri, „revizuirea de conștiință“ a mea. I se răspunde îndată. Dr. Angelescu făgăduiește măsuri serioase, mergând până la urmărirea profesorilor cari ațâță. După dorința lui I. Brătianu, care e de față, Văitoianu, care nu e de loc indignat contra manifestațiilor, ia cuvântul ca să denunțe excesele de limbajiu ale ziarelor evreești și ca să încurce. Foarte slab e și răspunsul pe care se crede dator a-l adăugi președintele Consiliului. Stern se declară mulțămit.

Al. Lăpedatu îmi spune că studenții români din Cluj, mai puțini și săraci, se simt neglijați de profesorii lor. Aceasta ar fi una din cauzele mișcării.

Duca a repurtat un frumos succes la Lausanne, făcând să se impuie punctul de vedere românesc cu privire la Strâmtori.

8 Decembre.

Camera validează pe Petru Mihalyi, deputat de Sighet, care, în Octombre 1918, a declarat în Camera maghiară că e contra unirii Ardealului cu România. El îngaimă că e de familie bună, că partidul național l-a sprijinit cândva și că el a organizat acolo pe liberali. Mândrescu și Leonte Moldoveanu îl apără. Camera e capabilă doar să dea 16 voturi contra.

Vintilă Brătianu a răspuns cu tact la o interpelare despre refacerea ținuturilor devastate.

Anunț o interpelare în chestia vapoarelor germane de la Giurgiu și a Universității din Iași.

9 Decembre.

Încă nu s'au potolit agitațiile studențești.

10 Decembre.

Adunare la „Dacia” a „Prevederii Sociale”.

17 Decembre.

Ieri a fost o luptă în toată forma între studenții bucureșteni și armată.

Azi grupe mari se adună pentru „o demonstrație pașnică”.

La Cameră mi se arată cererile de la Cernăuți, într'o adunare prezidată de rector: între ele, scoaterea Evreilor din armată sau oprirea lor de a trece peste gradul de căpitan.

Un deputat a voit să intervine aici pentru împăciuirea spiritelor și a fost bruscat.

Se iau măsuri de ordine mai severe. Rectorul Vlădescu, țărănist, ar avea o atitudine îndoelnică. S'ar fi găsit și legături cu partidul național.

Studenții au aclamat pe Vaida și Maniu. Acesta din urmă a fost primit cu alaiu, defilând în automobil împreună cu M. Cantacuzino.

Clubul tachist e luminat de serbătoare: Maniu va fi primit acolo și va ținea un discurs-program.

12 Decembre.

Discursul-program, ca și cel de la marele banchet oferit „descălecătorului“, „salvatorului“, e de o exasperantă banalitate solemnă. „Universul“ face cât mai mult zgomot în jurul însemnatului eveniment.

La Cameră, în numele tinerilor intelectuali liberali, vorbește Horia Furtună, într'o formă aleasă, încercând a proclama moralizarea d'inăuntru a partidului liberal. E ascultat cu mai multă curiozitate decât simpatie. Urmează socialistul Pistiner, ades întrerupt de Mârzescu.

13 Decembre.

Discursul la Cameră al lui Iorgu Toma. Iși amintește și de roșul meu în Bucovina. Din parte-mi, amintesc de al lui Dori Popovici, care e aliatul avut în vedere de Maniu. Întrebat dacă partidul provizoriu, punând în vedere unirea cu liberalii, s'ar înțelege și cu mine la guvern, Toma spune: „Vom vedea“. Se votează apoi legi urgente: a Căilor Ferate particulare, a pavilionului.

14 Decembre.

Ministrul e gata să închidă Universitatea, unde, ca și la Cluj, nu se îngăduie studenții evrei. Senatul se adună pentru aceasta. Anunț la cursul meu, care se desvoltă neturburat, că voiu continua, în caz de închidere, la Casa Școalelor și dezaprob sălbăticiile. În culoare, agitația continuă.

15 Decembre.

Întâlnesc grupe studențești în fața Universității, pe care

Senatul ieri a închis-o (am stăruit pe lângă ministru ca totuși căminurile să rămână deschise). Intre agitatori recunosc pe un fost colaborator al foii mele care mai ieri îmi cerea o contribuție în bani la nevoile lui; un tânăr palid îmi vorbește de „păduchii“ evrei și de ciomag. Majoritatea se arată oameni de înțeles. Ceilalți vor încerca spre seară tulburări pe care armata le va opri.

I. Grădișteanu, la Cameră, e contra închiderii Universității. Eu o aprob, dar arăt impresiile mele și cer refacerea totală a căminurilor și cantinelor. Ministrul de Instrucție e în vederile mele. Continuă negocierile cu tinerii, cari cer acum și intangibilitatea constituțională a studenților și oprirea Evreilor de a schimba numele.

Vorbește Halippa, cetind o declarație, în numele țărăniștilor. Prezintă guvernul ca ordonator de crime în Basarabia, întreb pe Inculeț dacă e adevărat. De aici se iscă un imens scandal. Halippa acuză de deputații din majoritate că au permise de export de la guvern. Apoi se scuză, vorbește de boala lui.... Mărzescu intervine cu energie. Declarația și-a pierdut astfel toată solemnitatea.

Aplause întâmpină cuvântarea lui Tătărescu, tânăr a cărui teză de doctorat ataca și păcatele regimului liberal.

16 Decembre.

Lungă cuvântare a lui Madgearu, în crâncenă luptă cu Vintilă Brătianu, care, enervat, îl intrerupe continuu, cu gânduri și cu înfruntări. Pe bănci, țărănișmul urlă.

17 Decembre.

Cuvântarea mea la Mesagiu, la care asistă primul ministru, e intreruptă idiot de minorii intelectuali ai țărănișmului.

Președintele polon Narutowicz, care invinsese la alegere pe contele Zamoyski, ceia ce provoacă tulburări antisemite ale studenților și liceenilor, e ucis de un pictor smintit.

18 Decembre.

Mi se spune că liberalii au făcut mari eforturi ca să câștige pe Toma Stelian.

*

La „Dacia“, Duminecă, dr. Lupu a anunțat lupta de stradă pe chestia Constituției.

19 Decembre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

De Sf. Nicolae, Regina mă feliicită, spunind că e „o zi mare“. Prințul Carol îmi declară că, anul acesta, „s'a împăcat cu N. Iorga om politic“.

20 Decembre.

De și Guvernul ar fi dorit o amânare — ar fi spus I. Brătianu că nu admite să se tulbure astfel liniștea —, dezvolt interpelarea cu privire la Universitatea din Iași: conflictul Bratu-Cuza și cazul Stere. Acesta ia parte pentru întâia oară la ședință. Când ajung la cetirea memoriului trimis la Berlin, mi se aruncă injuriile cele mai spurcate de pe băncile țărănești. La urmă acuzatul ia cuvântul, după ce Maniu, somat de două ori să declare dacă memoriul reprezintă ori ba un act de trădare, trebuie să declare că da. Stere joacă din nou rolul martirului, că-

ruia „viața-i e o povară“ și care așteaptă judecata istoriei nepărtenitoare. Cetește din memoriile lui Paléologue și ale altora, fără legături evidente. Mărturisește că a vrut unirea noastră în aceeași sclăvie. Intrerupt de Leonte Moldoveanu, care îl întreabă dacă a cerut, la un conciliabul, înlăturarea dinastiei, bâlbâie, iar lui Florian, fost magistrat, care-i amintește o conversație, îi aruncă insulte; cel insultat vrea să-l lovească, și se produce un imens scandal.

*

La Sibiu congresul Partidului Poporului.

Generalul ni promite „ajutor dacă vom fi cuminți“.

21 Decembre. .

Intr'un discurs de un fals patetic, dr. Lupu acuză pe I. Brătianu că ar vrea să fie rege al României! Majoritatea se apără slab. Un deputat, calificat de „idiot“, sare la bătaie. După discursul raportorului Petrescu-Commen, acela, **energic**, al lui Mărzescu. Discuția se încheie fără a fi vorbit președintele Consiliului.

22 Decembre.

Regele primește delegațiile Parlamentului. Vorbește de încoronare și de armată, — a chemat Consiliul Armatei — și sfătuiește la bună înțelegere.

Aduc în Cameră cartea în care Stere și-a adunat articolele.

26 Decembre.

Audiența la Regina. Îi vorbesc întâiu de scrisoarea unuia din fiicele sale tipărită într'un ziar din Sofia, care

mi se pare falsă. Din Grecia n'are știri bune: situația se menține amenințătoare. Poate mai târziu părechea regală să poată face ceva bine.

Ating scenele de la Cameră. Regina ascultă cu interes. Taxează de lipsite de sens și de haz anume brutalități.

Arăt ce mi-a spus, în numele generalului Popovici genera-lul Leonte. Nu ajung douăsprezece divizii, cum cere minorita-tea, strânsă de Vintilă Brătianu, a Consiliului Armatei, la care s'au raliat Regele și Moștenitorul. Franța poate să-și scadă armata, fiindcă are o singură frontieră de apărut. Noi avem trei, și pentru fiecare trebuie 400.000 de oameni, dar di-vizii nu se pot improviza fără a provoca haosul. Să se păstreze măcar centrele. Generalii sunt gata să renunțe la lefile lor. Dar situația e serioasă. Instructorii germani lu-crează în Rusia și bolșevicii au îmbrăcăminte, echipament și spirit militar. N'ajung prevederile diplomatice și alianțele pentru a ne asigura.

Rog pe Regina să-i vorbească Regelui. — De ce n'aș vorbi Prințului?

27 Decembre.

Mihalache se prezintă, desvinovățindu-se de orice com-plicitate, pentru a cere o conversație în folosul... „cauzei“. Am înlăturat-o.

*

Intreb în Cameră ce se face cu deputații cari absentează din sistem. Stelian Popescu mă rugase, dimineața, să a-mân.

28 Decembre.

Proiectul financiar al lui Vintilă Brătianu e atacat la Ca-meră de Madgearu cu cea mai mare violență.

Primesc invitația de a face conferințe la Universitatea din Lyon.

29 Decembre.

La Academie, în prezența părechii regale și a Prințului Carol, comemorarea lui Pasteur.

După întâmpinarea ceremonioasă a lui Onciul, Regele găsește câteva cuvinte potrivite, rostite bine. Dr. Babeș se pierde în amănunte biografice. Regele și Prințul fac haz pe ascuns: Mitropolitul era invitat să „pasteurizeze“ creștinismul.

*

Lalescu apără proiectul lui Vintilă Brătianu. Vorbesc contra tratamentului abstract al contribuabilului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

30 Decembre.

Vorbește raportorul legii fiscale.

Dr. Angelescu îmi spune că studenții fac propagandă antisemită prin sat.

31 Decembre.

Tulburări antisemite la Bârlad. Un Evreu a îras cu revolverul asupra unui elev, rănindu-l la piept.

*

Vintilă Brătianu a vorbit lung și confuz despre proiectul său de lege.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 9 2 3

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1-iu Ianuar.

Votare, în mijlocul indiferenței Camerei, a articolelor legii fiscale.

Regele a fost la un ceaiu la M. Cantacuzino, unde a aflat pe Maniu, care se declară satisfăcut de rezultatul întrevederii. În Ardeal se crede că în câteva săptămâni vin la putere naționali.

2 Ianuar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Cameră, Vintilă Brătianu nu cedează cererii Sașilor de a li se lăsa vechile impozite pentru școală și biserică. Apăr punctul de vedere al Sașilor, și sunt susținut un moment de Lăpedatu. Majoritatea face zgomot și mă insultă. Totuși ministrul trebuie să admită a se ridica impozitele până la organizarea bisericilor și școlilor.

*

Seara, reprezentajia piesei mele „Tudor Vladimirescu“ pentru societatea „Materna“. Multă lume bogată, care nu înțelege. Regina e de față, cu Prințul Nicolae. Mă primește, la sfârșit, foarte rece.

7 Ianuar.

La Paris.

Antonescu a cumpărat un măreț palat pentru Legație.

Vorbește de buna primire a lui Duca. Herriot, revenit din Rusia (bolșevicii l-au atacat după plecare), asigură că Rușii au doar 800.000 de soldați, jumătate reținuți pentru gărzi. N'am avea de ce să ne temem.

8 Ianuar.

Deschid la Sorbona cursul despre „Orient și Occident în evul mediu“.

9 Ianuar.

Incep al doilea curs, despre „Pătrunderea ideilor apusene în Sud-Estul Europei“.

18 Ianuar.

La Generalul Berthelot. Sfătuiesc să se zidească la București Casa Franceză.

19 Ianuar.

Mișcătoare recepție, de către studenții francezi, a generalului Prezan, care vorbește de „cei ce dorm înfășurați în recunoștința națională“.

21 Ianuar.

La recepția lui Boyer, directorul școlii limbilor orientale, Miliucov, care se scuză că nu m'a putut întâlni la Iași, crede că, dacă generalul Amette ar fi trimis la timp trupe în Rusia meridională după plecarea Germanilor, înainte de formarea armatei roșii, totul ar fi fost altfel. Dar s'au cerut instrucții la Paris și la Londra. Ele au zăbovit. Li s'a recomandat constituționalilor să și le caute singuri. Și totul s'a pierdut.

Mi se spune că Miliucov nu poate ieși decât cu pază,

fiind pândit de țariști. Totuși tipărește aici ziarul său „Les Nouvelles Russes“.

22 Ianuar.

La Lyon.

Profesorul Focillon ne găzduiește. După câteva ceasuri, la Primărie, pentru dejun. Asistă profesori și fruntași politici, între cari prefectul, industriași, comercianți.

Herriot afirmă siguranța sa că Rusia își va plăti datoriile după o refacere care se va săvârși în câțiva ani. Vorbește cu indignare de trimeșii bâlciiului din Nijni-Novgorod la cei din Lyon, trimeși cari n'au fost atrași fără greutate, pentru ca să fie apoi amenințați și aproape asediați, în odăile lor la otel, de rău-voitori. Pare sceptic asupra rezultatului final al ocupației din Ruhr, care s'a făcut cu asentimentul mării majorității a poporului francez. E gata să intervie la Moscova pentru liberarea comorilor noastre științifice.

Cuvântarea lui la masă e de o mare frumusețe și de o duioșie cu totul deosebită. Vorbește emoționat de țara noastră, unde nu de mult a fost primit.

23 Ianuar.

Recepție la Universitate. Vorbește rectorul Cavalier, venit din Toulouse, și profesorul Guiart, care predă și la Cluj. Răspund cu lauda sănătoasei provincii franceze și făgăduiesc că voiu căuta să atrag acolo, cum se dorește, și studenți români (deocamdată e o studentă în medicină româncă și una evreică din Basarabia).

25 Ianuar.

Prin Modane, la Veneția. Tot drumul e acoperit sau stropit cu zăpadă.

La Turin e o pacificare a luptelor dintre fasciști și adversari. Aspectul general al lumii nu e însă mulțămît.

La Veneția noaptea. Spectacol absolut medieval, cu poduri roșii de lumină de-asupra canalelor negre și între palatele negre.

26 Ianuar.

Intâia conferință despre: România față de tulburările balcanice. Arăt că ea dorește înlăturarea hegemoniilor, creșterea relațiilor de comerț, îndreptarea spre Apus. Pun în perspectivă creșterea elementului romanic în Sud-Est, refăcând vechea unitate medievală.

În public, primarul Giordano, profesorul conte Pietro Orsi, președintele Ateneului unde vorbesc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj *27 Ianuar.*

Vorbesc cu proiecțiuni despre portul țărănesc și arta românească. Asistă și senatorul, fost ministru al teritoriilor liberate. Fradeletto.

La gară directorul foii „Gazzeta di Venezia“, contele Zorzi. Bunica lui, măritată cu un Rus, era Rosetti-Roznovanu.

29 Ianuar.

La Timișoara.

Vizitez pe rectorul Politehnicei, Vălcovici. Asist la debaterile lui cu studenții, cari au scris pe tabelă: „Solidaritate, Numerus clausus“. Tinerii vorbesc fără sens, și, din fund, un grup de Bucovineni, cu ceva Bănățeni, strigă. Președintele lor, care se arată, în patru ochi, cuminte, șovăiește. În zădar rectorul prezintă toate argumentele. I se cere și conducerea cantinei de către studenți, primirea

oricui, înlăturarea celor ce nu sunt din Banat. Când li se spune să vină la conferința mea, rog pe cei cari au asemenea păreri să n'o facă. Li mustru pentru greșala lor contra carierei, dorințî părinților și intereselor țerii. E în zădar, După plecarea mea rectorul trebuie să părăsească partida. El va cere închiderea școlii. Dar, apoi, chemați individual, studenții, pe cari îi amenință cu excluderea, se supun.

30 Ianuar.

Excursie, pe la Becicherecul-Mic la Pesac. Amintesc sătenilor datoria de a da copii țării. La Comloșul-Mare, mulțimea e și mai numeroasă. Li îndemn la pace și bună înțelegere. Satul, unde răposatul deputat național Chiroiu era stăpân, e împărțit între cele două partide: au deci două prânzuri, corul unit cântă apoi deosebit de cel neunit. Nașterile sunt de tot reduse: șapte pe an, și mai ales la Șvabi. Locuitorii se plâng de comisarul graniței, un „boier“ de-al nostru, contra căruia se făcuse și un început de răsvrătire.

31 Ianuar.

Sosirea la București după miezul nopții. Mi se spune că Evreii au intrat înarmați la Universitate și că, în fața secretarului general de la Instrucție, Valaori, a fost o sângeroasă bătaie pentru gonirea lor de la cursuri. Evreii, îndemnați de „Uniunea“ lor, au închis prăvăliile și Bursa. Curentul general e contra lor.

1-ii Februar.

La Cameră Buzdugan isprăvește cuvântarea lui asupra meritelor alipirii Basarabiei, discutate cu Inculeț, care, ca și Nistor, s'a înscris la liberali (pe Nistor nu-l urmează însă

o parte dintre ai lui). Neatenție generală. Era să i se ieie cuvântul. Răspunzându-i, Pântea, mai energic, are și momente frumoase, ca atunci când spune cum, întâlnind pe colonelul Anastasiu în drum spre Chișinău, „s'au sărutat, au băut un păhar cu vin și au intrat în oraș“.

Intreb pe președintele Consiliului dacă e hotărît să suprime tulburările, între care însemn și pe ale Evreilor cari au intrat cu sila în Universitate și au închis prăvăliile. Ating uneltirile opoziției violente, care, incurajând astfel de acte, ar face o crimă față de Patrie.

Urmează lunga interpelare a lui Madgearu în chestia scăderii leului cu 6 centime. Răspunde Vintilă Brătianu, mai mult cu amintiri, nu fără duiosie și, poate, ceva ipocrizie dibace.

*

La Teatrul Popular se prezintă, cu un inspector al artelor, suplinitor la Universitate, Șoimescu, antisemit cunoscut, două studente, cerând sala teatrului pentru a serba pe „24 Ianuar“. E vorba de un discurs al lui Mândrescu, care a susținut în Cameră mișcarea studenților. Sunt silit să refuz. Cele două fete sunt deosebit de bătaioase în răspunsurile pe care mi le dau.

2 Februar.

Duelul Madgearu-Vintilă Brătianu, la Cameră. Studenții s'au bătut cu Evreii pe Calea Văcărești.

3 Februar.

Un student și o studentă vin să-mi ceară la redacție intervenția pentru liberarea colegilor arestați. Refuză însă să declare că vor reveni pașnic la cursuri în ziua de 8, până la

care e închisă Universitatea. Amenință cu greva. Peste un moment, studenta vinde pe Bulevardul Elisabeta proclamația care înlocuiește „Cuvântul Studențimii“, suprimat. La Societatea studenților în Medicină se afișează toată literatura de agitație, pe care lumea o cetește cu pasiune. Unul, căruia îi spun că vom ajunge la leul 50 de centime, răspunde: „Dacă leul e de la Jidani, trebuie tăiat din rădăcină“. Mai departe un student ieșean, cu tricoul la piept, taie publicul cu gesturile unui cuceritor.

*

La Cameră s'a ridicat ședința. Vorbesc lui Văitoianu, după ce I. Brătianu a dat sfaturi majorităților și Mândrescu, Leonte Moldoveanu au făcut amendă onorabilă. Li arăt primejdia. La Iași întrunire antisemită și, mâni, țăraniștii au la „Dacia“ o altă adunare. Se zice că e vorba de a-l aduce pe Cuza aici pentru a influența asupra articolului din Constituție privitor la Evrei. Agitația a intrat acum și în școlile secundare, cu aprobarea multor profesori. E vorba și de o mare acțiune la sate. Generalul pare șovăitor, de și asigură că va pune capăt mișcării. Li spun că ar trebui să disolve și anacronica „Uniune a Evreilor pământeni“ și să oprească adunările politice în sinagoge. Mi se semnalează că Magder, din partea „Uniunii“, ia parte la anchetele oficiale în provincii.

„Galații Noi“ scrie că la Iași Evreii ar fi cerut ca orașul să fie cu porți ca la Folticeni, după cererea ritului...

Toată lumea ar fi câștigată la antisemitism.

*

Țin, ca o conferință la Casa Școalelor, cursul meu. Auditorul e cel obișnuit, dar răceala domnește în locul vechii prietenii.

*

Brandsch vine să-mi mărturisească mie, „ca unui părinte“, durerea lui pentru stările de azi, el care a vrut unirea și, la pacea din București, a fost, cu actualul Vlădică Ivan, în congregația Sibiului, contra anexărilor în dauna noastră. Mă sfătuiește să mă unesc cu naționali; Maniu ar primi de la mine locul ce vreau; aş ajunge iute stăpân în Ardeal; aş avea mâinile libere în Vechiul Regat. Îi spun că de naționali mă desparte: atitudinea lor la Alba-Iulia, ofensele aduse Vechiului Regat, legătura cu tachiștii, de cari nu se vor putea desface, și care aduc pretenții și impopularitate. Îmi cere să vorbesc cu Vaida. În schimb, îi dau voie să repete tot ce i-am spus.

4 Februar.

Intrunirile anunțate la Iași, și a d-rului Lupu la „Dacia“. Colonelul Rasoviceanu arată prin ce griji a trecut când cu zvonul atacului unguresc. Nici acuma nimic nu ni-a venit de la Paris. Avem arme de șapte feluri. Mitralierele americane model S. Étienne nu-s bune de nimic. N'avem cu ce inzestra tancurile. Prințul Carol, căruia i-a vorbit, spune că, din nenorocire, nu poate face nimic.

5 Februar.

La dejun la Palatul Cotroceni.

Regina pare tristă și preocupată. E impresionată de veste ruperii negociațiilor de la Lausanne, pe care, de la început, mi-o comunică Regele, părănd a spune că în complicațiile ce vor urma vom fi atrași și noi.

În cursul mesei se vorbește de scumpetă, de pânea din Serbia și Bulgaria, care întrece cu mult la preț pe a noastră, de Herriot și de asigurările lui cu privire la Ruși, care lasă

cam sceptic pe Rege. Fiind vorba de sistemul de partid al sovietiştilor, cari iasă pe străini să vadă numai ce vor ei, și adaug: ca și la noi de altfel, Regina obiectează, că noi suntem mai naivi și nedibaci, în fond mai buni.

După masă izbutesc a-i vorbi Regelui de situația politică, arătându-i că e nevoie ca liberalii să-și termine încercarea pentru ca apoi un guvern popular, dar unitar, să facă alegeri legale, din care să iasă acea posibilitate de orientare de unde poate veni adevăratul Ministeriu de coaliție.

Regele păstrează părerile lui despre insuficiența Ardenilor. Maniu a fost primit în audiență. A declarat că face războiu fără cruțare Guvernului și că presa lui are ordin să nu-i discute măcar măsurile. În ce privește pe țachiști, Regele pare a mă crede că ei nu mai au niciun răsunset în țară. Despre țărăniști se exprimă cu aceiași neîncredere. Lupu, care, în materie de libertate a presei, i-a făcut personal toate concesiiile, îi apare ca un om care lucrează pentru galerie. E plin de recunoaștere pentru Averescu, care i-a spus că are acum practica de guvern care îi lipsia și că în niciun caz nu va face opoziție extra-legală Guvernului, ale cărui Camere le consideră însă ca nechemate să dea Constituția. Regele e mulțumit că nu s'a făcut blocul nesincer al opoziției, și nu-l va încuraja. Până la sfârșitul anului liberalii au rost să rămâie. Lui Averescu, fără a-i da speranțe, nici nu i le combate, din politică.

Recunoaște reaua stare a armatei. Crede că și Francezii sunt vinovați pentru zăbava munițiilor. Le așteaptă acum și din Anglia. Vor sosi până în primăvară? Nu știe. Despre planul lui Miliucov, nu crede că va putea fi realizat și amintește 1812, cu surprizele imensității. Regele Serbiei i-a scris că se bucură de împăcarea conflictului cu Ungaria: **nici ei nu erau pregătiți....**

Prințul Nicolae era de față: cam slab. Va merge pe un vas englez, și pentru sănătate.

La plecare, Regina mă îndeamnă să caut a o vedea în deosebi.

6 Februar.

Sunt înștiințat, de un student, dimineața, că voi fi insultat cu prilejul conferinței mele, la Ateneu, pentru societatea „Tinerimea română“. Firește că voi merge.

Generalul Nicoleanu îmi spune că studenții, cari au primit pe Cuza și Șumuleanu, la gară, au rupt două cordoane și cu greu s'a putut opri continuarea dezordinii. La Ateneu, clădirea e blocată de cel puțin două mii de studenți. Se dă drumul în sală numai câtorva sute.

Prințul Nicolae e de față. Vorbesc despre știri noi cu privire la Unire. Evit orice aluzii, mulțămindu-mă, la sfârșit, să învederez că actul de la 1859 e datorit faptului că o generație cuminte a ascultat de cârturari, în capul cărora se plămădesc idealele, și a păstrat disciplina care singură dă mijloacele pentru realizarea lor. La ieșire bandele mă huiduiesc. Invit să iasă cineva pentru a mă lămuri asupra sensului manifestației. Tăcere, apoi noi huiduieli anonime. Mă mulțămesc a li spune: „Ferice de părinții cari v'au născut“.

Acasă, redactez demisia mea din profesorat. O mențin cu toată intervenția ministrului de Instrucție și a lui Valaori. Aflu de la ei că și secretarul general și Pangrati, bă chiar ministrul însuși au fost huiduiți, — Știți cine sunt eu?, a întrebat Angelescu. — Nu știu. — Ministrul de Instrucție. — Să fii sănătos.

Căminurile s'au închis. Studenții datori cu serviciul militar vor fi concentrați și trimiși la Nistru.

Lumea subscrie prin cărciume pentru studenți. Se dau

până la 10.000 lei. Cei scoși din căminuri vor fi găzduiți de particulari. Până și asociații la afaceri ai Evreilor susțin pe revoltați. Magistratii refuzau să confirme mandatele de arestare. Ofițerii luau parte la manifestații. Studenții de la Politehnică și-au gonit profesorii. Maiorul Bădulescu i-a aprobat. A dat o mie de lei pentru un număr din foaia studenților. Foaia a ieșit sub alt număr; s'a închis tipografia „Răsăritul“.

Intețirea ungurească e evidentă. De aceia s'a votat la Pesta „Numerus clausus“. „Universul“ a dat știrea cu litere mari.

*

Seara, reprezintație la Teatrul Național pentru treizeci de ani de la căsătoria Regelui cu Regina, cu „Visul unei nopți de vară“, foarte bine interpretat. Sunt în lojă cu Șt. Pop. Li arăt greșelile partidului lui. El pare desgustat. Mă asigură de simpatia Ardealului. Mă roagă să li cruț atacurile. Alături, Vaida cu Marghiloman, care îl ignorează. I. Brătianu mă îndeamnă să nu părăsesc Universitatea. Li cer pe a doua zi răspuns la întrebarea mea de Joi.

7 Februar.

Delegați ai minorităților studenților. Imi spun cuvinte înduioșătoare. E clar însă că ei nu au nicio influență asupra colegilor lor, în capul cărora e un lamentabil haos.

După-amiază cetesc la Camera demisia mea. I. Brătianu spune că trebuie răspinsă. Face declarații destul de energice în fond, dar cu moliciune în formă. Reiau cuvântul pentru a cere consecvență și energie, lovindu-se, nu în victime, ci în instigatori.

Mi se comunică după ședință că rectorul de la Cluj, unde

s'a disolvat societatea „Petru Maior“, Iacobovici, a avut geamurile sparte. Se cere izgonirea profesorilor francezi....

8 Februar.

Studentii iscălesc o adresă de dezaprobare a huiduito-
rilor.

O nouă întrunire antisemită a fost interzisă.

Studentii au fost la primul ministru, și s'au redeschis căminurile și cantinele.

Unii dintre dâșii se laudă că au corespondențe cu antise-
miții germani.

*

Duca mi-a expus stadiul negociațiilor cu bolșevicii.

La Lausanne s'a prezentat Cicerin, diplomat expert, cu
căutătură nesigură, apoi Racovschi, acesta ras, gras, voios.
S'a luat de vorbă cu un ziarist, care i-a vorbit de opinia de
la noi cu privire la ura lui contra României. A protestat.
A petrecut la noi cei mai buni ani din viața lui, a întemeiat
un partid; de și Bulgar de origine, în fond e Român; so-
ția lui e Româncă; Brătianu l-a închis pe dânsul, el a
închis pe Diamandi. Rusia e mare: Basarabia nu e chestie
esențială pentru dânsa.

De aici s'a ajuns la negocieri între Duca și Cicerin. A-
cesta a început cu amabilități, cu declarații publice, în con-
ferință, în momentul discuțiilor asupra Strămtorilor, că vrea
pace, că dorește în special să fie pace între Rusia și România.
Apoi s'a ajuns la întrevederi, în care Cicerin a fost adus
să spuie ce vrea: tezaurul. În schimb s'ar renunța la Basa-
rabia, dar, din cauza curentelor de opinie publică, n'ar
vrea s'o admită de la început. Deci să înceapă negocieri,
din care să rezulte acest punct. Din partea lui, Duca nu

vrea să arăte că ar cumpăra cu tezaurul posesiunea Basarabiei. Ar fi deci de câpătat de la Ruși o asigurare secretă prealabilă. Pentru aceasta, Cicerin vrea să consulte guvernul său. Aici stau lucrurile.

9 Februar.

La comunicația mea de la Academie despre Bataillard, auxiliar francez al Unirii Principatelor, sunt și studenți, cărora mi arată simpatie.

10 Februar.

În drum spre Cameră. Dinu Brătianu îmi spune că la sate și Mihalache face antisemitism. El însuși e contra mișcării. A muștrat pe cei cari la o masă dădeau bani studenților, cari cereau, și-i primiau în gazdă, pentru că „au dreptate băieții“.

Aflu că la un bal unii studenți purtau pe piept cocarde „Die Juden hinaus“.

*

Mihalache cetește o declarație abstractă, în care, pe baza ideii luptei de clasă, dă dreptate ambelor părți.

*

Legea avocaților. Un țăran din majoritate combate monopolul pe care l-au impus „provinciile“, unde el există. Djuvara glorifică pe avocați. Iorgu Toma aduce critici tari.

Afară, Ioanițescu îmi spune că generalul Averescu nu-i lasă să vie în Cameră; altfel pleacă el din viața politică.

La Palat, toată lumea îi alintă și li dă speranțe.

La orașe recunoaște că nu capătă aderenți, fiind încă odioși. Dar la sate începe să se vorbească de Averescu cel care a dat și **va da** pământ. — Să nu fie, îi spun, a doua cădere mai rea de cât cea d'întăiu.

11 Februar.

Conferință la Ateneu despre „Germanizarea României“. Public numeros, care manifestă simpatie.

*

Universitatea din Cernăuți intervine pe lângă mine ca să-mi retrag demisia.

12 Februar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Cameră tot legea avocaților.

La plecare, Duca îmi spune că Ismet se apără de întransigență. A primit toate clauzele teritoriale, dar nu poate admite aceia care caută a impune acceptarea datoriei, necercetate, ale guvernului din Constantinopol. Altfel, e grăbit să plece, oprindu-l numai înzăpezirea. Strecurându-i-se ideea unei mediații românești, o înlătură: în toate chestiile trebuie să consulte Guvernul său.

Vorbim de succesiunea eventuală a Guvernului. I. Brătianu ar crede că Maniu ar putea să se impuie prin agitație. Ieri, la o întrunire tulburată prin strigăte de „Bizanț“ și „petrol“ la adresa lui M. Cantacuzino, Vaida, condamnând excesele antisemite, a fost întrerupt de un student: imediat a lansat tirade antisemite el însuși.

Toma Stelian face un mic partid de disidență liberală (M. Culoglu, Coculescu, etc.) și negociază cu Ardelenii ca să

fie șef al opoziției unite, ceea ce doritorii de guvern Maniu nu vor.

Zădărnicii...

La țărăniști declarația lui Mihalache a stârnit disensiune.

13 Februar.

Profesorul Panaitescu de la Cluj îmi spune că studenții de acolo au rechemat „la chestie” și fluierat pe Sextil Pușcariu.

Mediciniștii evrei clujeni pleacă la Universități străine.

14 Februar.

Adunați la cantina studenților în Medicină, școlarii noștri și-au repetat și complectat ultimatul

Azi întrunire antisemită la „Dacia”.

15 Februar.

Pârvan îmi spune că studenți de ai lui l-au asigurat că eu sunt plătit de „Jidani”.

Și el e de părere că generația noastră nu se mai poate face înțeleasă.

*

La „Dacia”, cu o asistență enormă, adunarea noului partid naționalist-creștin. Cu injurii la adresa mea, a lui Vaida și a multor alora se cruță numai „marele om” Brătianu, care n'a vrut să iscălească tratatul „mârșav”.

16 Februar.

Zelea Codreanu, căruia Consiliul permanent i-a dat numai

un avertisment pentru isprăvile făcute, și-a ales Ministeriul de Războiu în noua formațiune ministerială. Prin restaurante se colportează numărul cecurilor cu care mă plătesc „Jidanii“. Sunt prezentat ca un om „fără caracter“, care „voiu fi lichidat“.

17 Februar.

La cererea nouă a ministrului și a rectorului pentru retragerea demisiei mele se adaugă a „României June“ din Viena.

*

Mihalaché, care a fost arestat pentru că apucase de piept pe un jandarm, îmi declară că va face tot ce poate ca să răstoarne guvernul. Pare să creadă în adevăr că eu am o înțelegere cu Brătianu.

„Viitorul“ nu suflă un cuvânt asupra agitațiilor.

18 Februar.

D-rul Toma Ionescu ar fi fost chemat la Palat. Regele s'ar fi interesat de ce nu vin ai lui la discuția Constituției. Ar fi pus în vedere modificări. A întrebat dacă tachiștii o duc bine cu tovarășii lor de fuziune.

Averescanii prezintă lista unui nou Guvern.

19 Februar.

Ședințe total fără interes ale unor Camere obosite, care cer vacanță.

20 Februar.

Conferința mea la Cercul Analelor despre „Ce avem de

învăţat de la Francezi". Lume rece, puţin înţelegătoare. Se aşteptau să vorbesc în limba franceză. Unui public românesc?

*

Pe străzi manifestaţii ale studenţilor. Cer liberarea colegilor arestaţi şi strigă „Jos Jidani!”. Cântă în faţa Palatului. Multă gloată împrejur.

*

Colegul meu Rădulescu-Motru mă prezintă ca uneltitor, cândva, al unor mişcări ca acestea şi ca doritor de aplause ale studenţilor.

Rectorul de la Academia Comercială, Cihoschi, răspingând „Numerus clausus“, ar fi spus elevilor: „Țineți-vă dârzi, băieți, că veți reuși“.

21 Februar.

Știrbei vine la mine pentru a-mi cere o iscălitură pe un act comemorativ al încoronării. Nu crede în promisiunea făcută de Rege lui Averescu. Ministeriul liberal n'ar putea să dureze dincolo de marginile anului. În favoarea lui Vintilă Brătianu el aduce refuzul opus propunerilor lui Știrbei de a influența piața financiară prin punerea în circulație a devizelor societăților de petrol, în schimbul unei ușoare ridicări a prețului intern — care s'a și făcut — și a făgăduielii că, un număr de ani, nu se va schimba nimic în regimul petrolului.

Știrbei a fost în Grecia. Atena, mică, e mai prezentabilă decât Bucureștii. Impresionează puternic autoritatea, de și oamenii politici sunt inferiori celor de la noi, având numai preocuparea puterii. Totuși Baltazzi, care putea să scape,

a preferat să împărtășească soarta celorlalți. Regele merge liber pe străzi și trăiește fără pază. Timiditatea și hotărârea de a nu-și manifesta personalitatea l-au scăpat; totuși va trebui cândva să-și facă dovezile și-i va fi greu.

Regina Elisabeta trimisese telegrame îngrijorate. A găsit-o mai liniștită și complet refăcută fizicește.

Francezii și Englezii se dușmănesc la Atena. Altfel ei ar fi dominat situația. Cine cunoaște mai bine împrejurările e ministrul sârb Balugcici.

La Belgrad l-a impresionat paza la fiecare ușă și scară a Palatului.

22 Februar.

Desgustătoare scrisori anonime de studenți, cari îmi cer să persist în demisie. La arăt ministrului, care mă invită din nou să renunț la dânsa. Insist: neavând dreptul la pensie, să mi se dea puțința de a trăi din publicarea revistelor editate de Ministeriu.

23-24 Februar.

La Craiova Averescu anunță apropiata lui venire la Guvern.

26 Februar.

Joubert, „ziarist“ francez (fost paginator la Paris), a scos o carte infamă: „Femmes sans pudeur, moeurs roumaines“, a fost expulzat, și cartea i s'a confiscat. Opinia publică, fără excepție, a reacționat de data aceasta.

Ni se comunică detalii interesante asupra făptașului acestei grobieni. L-a adus bancherul Crissoveloni, pentru a face un ziar francez în legătură cu ambițiile sale politice. Trei, cinci, după alții 10.000 franci pe lună, timp de cinci ani, ori de apare ziarul ori de nu. A cumpărat o casă

de două milioane și jumătate. Lux, recepții. Căsătorit cu o femeie frumoasă, pe care o prezintă ca nepoata unui diplomat. Relații personale dubioase, dar utile. Scria piese de „moravuri române“ și poftia scriitori la lectură.

După comiterea delictului, vine la „Flacăra“, cetindu-și, zâmbitor, criticile. Intrebat de tânărul poet Vintilă Rusu-Șirianu cum a putut face o asemenea ticăloșie, răspunde că „visează celebritatea“, că are vrâsta, că a făcut „o Garçonne românească“ și că, în ciuda cursului scăzut al leului, tot va căpăta ce-i trebuie pentru „două-trei călătorii“. Rusu-Șirianu l-a luat de guler și l-a azvârlit în noroiu.

Articolul meu din „Universul“ a determinat expulzarea lui. Legația Franciei i-a refuzat orice sprijin.

Dar prin Ministeriul de Externe el dă un „comunicat“ de scuze. E de fapt expulzat?

Persoanele din „romanul“ lui ar fi portrete, și adevărate. Lucruri mai grozave se spun, cu cinism, la Capșa. Refuz să le reproduc.

Adunarea pentru constituirea societății, pe care o propun în numele „Ligei“, „Colaborarea latină“.

Destulă lume. Generalul Tell amintește „Asociația Latină“ a d-rului Istrate, care n'a funcționat. Un inginer răspinge scopurile reale (fabrică de hârtie, ediții franceze, carte franceză, împrumuturi culturale) și se ridică împotriva primirii celor cari nu sunt... „Latini“. Trei studenți cu tricolorul la butonieră, vorbindu-mi trufaș, mă observă.

*

Consiliul Universitar publică în chestia tulburărilor o de-

clarație foarte frumoasă, cuprinzând și solidarizarea, în unanimitate, cu mine.

Inercându-se examene la drept, de N. Basilescu, studenții evrei sunt împiedecați cu forța de a se prezenta.

La Iași nouă intrunire antisemită. La Cernăuți Evreii atacă în cafenea pe un student ieșean, care purta insigna antisemită, și, din partea lor, antisemiții devastează două cluburi studențești ale Evreilor.

2 Mart.

Redeschiderea Camerelor pentru a fi amânate pe Luni.

*

Național-tachiștii și țărăniștii au încheiat un acord ca să răstoarne Guvernul și apoi să se mănânce între sine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Neconținut vin azeziuni și se scriu articole de îndemn pentru „Colaborația Latină”.

*

La Academie comemorarea lui Renan. Foarte multă lume. Regina și prințul Carol au anunțat că sunt reținuți aiurea. Regele ar veni la altă dată.

*

Goubert, chemat de Prefectul de Poliție, l-a întrebat dacă i-a citit cartea. — Da. — Atunci n'ați înțeles-o!

*

Spun generalului Mărdărescu, fără a-i arăta izvorul, ce știri rele, alarmante despre armată am de la generalul Iarca din Buzău. El mă asigură că s'au luat măsuri, că va fi îmbrăcăminte pentru jumătate de milion de soldați, că Arsenalul, Pirotehnia vor începe în curând să lucreze. Munițiile se așteaptă, dar Francezii se lasă greu. Imprumutul ce trebuiau să ni-l acorde n'a trecut încă prin Cameră: se adaugă fel de fel de creanțe, care ar fi să intre în contul lui.

Știrea despre intenții agresive ale Ungurilor nu era o închipuire. Numai armata lor era mascată ca grăniceri. Planul era să ne atace dacă Germania ar fi reacționat militar la atacul Francezilor în Ruhr. Comisia interaliată s'a lăsat momită de scuze.

4 Mart.

La Târgoviște, pentru o conferință despre Ioan Eliad. La Mănăstirea Dealului numărul elevilor s'a dublat. Mijloacele sunt insuficiente. Decăderea e vădită.

3.000 de „Sârbi”, Bulgari, trăiesc într'o suburbie a lor, vorbind între dânșii „sârbește”. Nimeni nu încearcă a-i desnaționaliza.

*

Mari manifestații la Iași, cu slujbă la Mitropolie, cu demonstrație în Piața Unirii.

5 Mart.

Se prezintă în Cameră proiectul de Constituție. Asociații răsturnării lipsesc. Fac o declarație în care arăt că nu de asemenea forme are nevoie țara, ci de o mai bună stare materială și morală și că actualul Parlament n'are căderea de a vota o Constituție. Dar noi vom discuta-o, fiind vorba de principii. Observând că toate patimile au fost trezite de

agitația constituțională, I. Brătianu observă că e mai bine să le știe pentru a le combate..

*

Inginerul Fantoli îmi spune că ministrul Fasciotti asigurase pe Regele Carol, în Iulie 1914, că Italia se va alătura Alițiilor. Acesta ar fi influențat asupra deciziunilor Consiliului de Coroană. Intrebându-se la Roma în locul cel mai înalt, a venit desmințirea. Fasciotti, înțeles cu Brătianu, n'a mai fost pe la Curte supt Regele Carol.

7 Mart.

Noi tulburări studențești. E insultat și C. C. Arion.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

La Cameră Madgearu face „șarlatan“ pe I. Brătianu. O-bișnuitul scandal.

*

Ministrul Palatului, Mișu, venit la mine în legătură cu comemorarea lui Renan, crede că, dacă, în chestia Constituției, opoziția ar merge până la turburări, s'ar putea ca, provizoriu, puterea să fie încredințată lui Averescu, fost militar. Altfel, el n'are nicio făgăduială.

Totuși acesta și-a convocat la București, șefii de județe.

8 Mart.

Neconținute scandaluri la Cameră. Madgearu, Mihalache caută a face atmosferă pentru ce va veni pe urmă.

9 Mart.

Imens scandal al opoziției „unite“. I. Brătianu e împiedecat de a vorbi prin neconținute huiduieli și printr'un potop de vorbe murdare, pe care felul cum face alegerile Guvernul, fără a le scuza, le explică. Declarația lui Maniu, impecabil în costum, șters în voace, a lui Halippa, aprins ca un revoluționar de modă rusească, a lui Popovici, care-și scandează dârz pasiunea, sunt înăbușite de aplausele asociațiilor. Lângă mine doi Ardeleni strigă continuu: „calăi, pfui, pfui“. Un biet muncitor, care spusese că-i trebuie o Constituție, era să fie scos în ghionturi. Se strigă lui Brătianu că „merită, tâlharul, să fie băgat cu capul în urnă“. Tot coconetul bucureștean a venit la spectacol. Pe coasta dealului se împiedecă intrarea amicilor lui Lupu. Și eu am fost bruscat. Președintele e nul ca totdeauna. El privește pe Iunian, care spune liniștit lui Văitoianu că e „cel mai mare bandit al Țării Românești“.

Expulzarea a opt opozanți — expulzare ca a lui Madgearu, care asistă totuși la lucrări, — dă prilej la discuții infinite. Un ultim act se va petrece pe străzi, în alaiu.

*

Am cerut concediu de doi ani de la Universitate

10 Mart.

Continuă imensul și greșosul scandal. Surprind pe Maniu care înăbușă un zâmbet când Sever Dan fluieră din sirenă. Azi s'au bătut și — cinematografiat.

11 Mart.

Secretarul Universității din Iași îmi spune că steagurile negre cu crucea cârligată pe fond alb s'au sfințit la Mitropolie și că jurământul s'a făcut în Aula Universității, creându-se „centuriile“. — Cine a dat voie? — Nu se mai cere voie: intră cine vrea, — cu pumnul!

*

Deschid, fiind în concediu pe doi ani, lecții de Istorie Universală pentru publicul cel mare. Asistă multă lume. Și Murgoci, cu totul desfigurată și slăbit de boala care-l roade.

*

S'a mai liniștit opoziția.

12 Mart.

È ascultat cu atenție socialistul bucovinean Pistiner, foarte logic și moderat. Ii cer lămuriri asupra „minorității“ pe care o reprezintă: ce limbă are. El declară că jargonul e al proletariatului evreu. Contest și calitatea de minoritate Evreilor din Vechiul Regat. Intrebat dacă admit votarea Constituției, răspund că a trecut momentul când era starea de spirit pentru aceasta; acum avem Constituții de partid, până va veni omul care să se gândească înainte de toate a governa.

Se pregătesc tulburări pe Duminecă. S'ar căuta și vărsări de sânge.

*

Vorbesc cu Mârzescu de împrejurările de Iași. El se plânge că n'are oameni. Dintre cei doi generali, Zadic n'are voință; Gherculescu e cu agitatorii. Zadic a refuzat trupa când cu devastarea de la Goldner. Șefii liberali locali sunt sau fără credință sau fără inteligență. I se pare că Angelescu are legături cu principalul șef al mișcării. A primit demisia singurului om care putea înfrunta pe tulburători, M. Cantacuzino. Și secretarul general al lui Văitoianu și Valaori au legături neîngăduite.

Ifrim, venit din Iași, spune că e un curent antisemit enorm. Profesori, doamne, domni din societate vând pe străzi ziarul „Naționalul“, care se trage în 20.000 de exemplare. Se strâng continuu bani. Insultele plouă la adresa mea. Se pregătește un mare ziar la București. Și țeranii sunt asmuțiți, de agenți liberali, contra noastră, cari „ne-am dat cu Jidani“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Ieri a venit ministrul cehoslovac Veverka, pentru a mă invita la Praga, Brno și Bratislava.

13 Mart.

Furtună și inundații.

*

La Cameră foarte elocventă cuvântare rostită pasionat de Agârbiceanu. Când vorbește Lupaș, se petrec scene violente. Unii dintre asociați par jenați de cuvintele ridicule care zboară.

*

Chemat la Prințul Carol, care întâiu arătase dorința de a veni el la mine.

Vorbim întâiu politică și Prințul crede că Parlamentul ac-

tual n'are dreptul de a vota Constituția. Și el e contra Senatului așa cum se intenționează a-l face: îi place ideea unui Senat cu reprezentarea categoriilor și a intereselor speciale. Ar vrea și el ca, în loc de „Români“, membrii naționalităților să fie lăsați a fi ceia ce sunt.

Argeloianu i-a spus că o Constituție nu trebuie să aibă mai mult decât articolele din „Magna Charta“, restul fiind votat cu două treimi ca legi organice. Prințul îi arată o deosebită simpatie și încredere.

14 Mart.

Sunt silit să arăt la Cameră cu ce elemente s'a aliat partidul național din Ardeal. Deputatul Aciu îmi strigă „Grec“.

După plecarea mea bătrânul Tripon e oprit de a vorbi. Și aceasta provoacă până la 9 și un șfert un șir de scene violente, în cursul cărora ministrul Sasu are puțința să spie că unul din șefii opoziției e „cu gura în serviciul democrației și cu mâna în punga oligarhiei“.

La „Colaborația Latină“ se cetește scrisoarea generalului Berthelot, care vorbește de o subscripție de 300.000 de franci pentru a face un simplu oficiu de librărie franceză în București, vânzând deocamdată cu pagubă. Opuș ideia noastră de selecție a lecturii franceze. Dorința de a subscrie e foarte slabă. Abia 300.000 de lei. E vorba de a se cere băncilor. Cociăș a lipsit. Suntem extraordinari când e vorba de a realiza ideile pe care le aclamăm.

15 Mart.

Stern vorbește la Cameră, discutând articolul din Con-

stituție privitor la Evrei. Incepe de departe și e foarte agresiv. Destăinuște că Vintilă Brătianu a venit la templu să ceară voturi. Ridiculizează pe Bărnuțiu, a cărui apărare o iau. Relevez și felul iritant cum pune chestiunea. Mârzescu intervine și el ca autor al decretelor-legi, dând precizuni.

Apoi din nou certe, scandaluri, expulzări.

*

Seara la Fundația Prințului, Conferință, în prezența Regelui, despre „noțiunea culturii“.

Apoi convorbire îndelungă cu Regele. Crede că Sâmbătă se va mântui discuția generală la Constituție. El a cerut să nu se schimbe partea privitoare la dinastie. I se pare că alcătuirea Senatului nu e potrivită. Numără pe membrii numiți, cari sunt puțini și în chestia „cetățenilor români“ e opinia minorităților. Nu e de părere să se dea, în caz de lipsă a moștenitorilor tronului în linie masculină, prioritate fiilor princeselor României.

17 Mart.

Sandor Jozsef cetește, anume incurcat și încet, declarația la Constituție a Uniunii Maghiare. Intre două scandaluri și excluderi partidele în luptă nu-i dau nicio atenție. Observ pasagiul în care aducea înainte autonomia Rutenilor în Cehoslovacia. Incepe o discuție, în care Maniu refuză să intervie derobându-se. Sunt așa de utile în opoziție minoritățile! Continuu să urmăresc pe vorbitor, și îi spun tot ce nația noastră a avut să sufere de la a lui. La urmă, el cetește o declarație dârză de protestare.

*

Seara, un comisionar de stradă îmi prezintă, în numele lui Buțureanu, Ifrim, Toni, Făgețel și alții, o critică dură a conducerii mele, care ar fi făcut păcatul de a nu participa la lupta opoziției, de a servi Guvernul, de a prigoni pe studenți. Aș vrea o atitudine „echivocă“. Mi se cere să tratez cu naționalii și mai ales cu Averescu. Aș avea datoria de a aduce partidul la Guvern prin orice mijloc.

Cu câteva ceasuri înainte niciunul din cei iscăliți nu mi-a spus nimic. Boala vremii....

Seara, plec la Roman, după ce înștiințez că părăsesc conducerea unui partid ai cărui fruntași pot să aibă asemenea atitudine.

18 Mart.

La Roman.

Comunic celor de față cari conduc organizații jignirea ce mi s'a adus. Toți o condamnă. Ifrim însuși e foarte jenat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După amiazi conferință la societatea „Miron Costin“ despre „Naționalismul înainte și după războiu“. Un foarte numeros auditoriu, și Evrei. Arăt deosebirea dintre naționalismul latin, cultural, și cel germanic, necultural, „păgân“. Pun în legătură lucrurile de la noi. Definesc naționalitățile de drept istoric și cele contractuale. Evreii nu sunt nici una, nici alta. Calific zădărnicia sionismului, care leagă peste mii de ani de întrerupere pe Evreii de azi cu cei din antichitate. Li spun că soluția chestiei lor nu e în Constituție, ci în inima poporului român.

H. Place, fiul consulului francez din vremea Unirii, îmi arată extrem de interesante scrisori și memorii ale tatălui său, care apare ca mentorul marelui Domn; îmi pune la dispoziție copii pentru publicare.

Frumoase clădiri, ca orfelitul, de un stil armonios, din întâia jumătate a secolului trecut.

19 April.

Ieri a fost intrunirea „monstră“ pentru dărâmarea guvernului. „Presa“, noul ziar tachist, anunță „rănirea gravă“ a lui Maniu și Vaida, cari nici n'au fost atinși. Un deputat, Ioan, a tras o palmă unui soldat, care l-a bătut. Un șef basarabean a declarat că Basarabia lui va fi cea d'intâiu provincie care se va desface din legăturile cu România... Atacurile la adresa Regelui n'au lipsit.

Străzile sunt încă împănate cu armată. Eu insumi, la întors, am fost inhățat de piept de doi soldați.

La Cameră, Măgură, de la Galați, vorbește în numele libertăților cetățânești. Apoi, în oarecare liniște, urmează discuția generală la Constituție. Sașii sunt foarte dârji, pentru că nu li-se recunoaște calitatea națională. După Roth, Brandsch vorbește, amintind meritele sale față de Români, despre dificultățile interne și externe ale unui Stat care nu trebuie să-și mai adauge nemulțămirea naționalităților.

Vin la rând, făcând critica proiectului. După mine glasul raportorului Chirculescu se pierde în urlete, cântece, fluier.

În sfârșit, după o încăierare formală, I. Brătianu ia cuvântul pentru a mulțami că s'a luat în considerație — socotindu-se abținuți opoziționiștii din culoare — proiectul de Constituție.

20 Mart.

Intovărășesc pe ex-Regina Sofia, fiicele ei și Prințul Carol la bisericile Colțea și Radu-Vodă. Mortal de palidă, sora lui Wilhelm al II-lea arată blândă și înțelegătoare.

*

La Cameră se sparg fiole de gaze innăbușitoare. Calific lucrul de „porcărie“

Izbutesc a impune caracterul de Stat național al României.

21 Mart.

Zi liniștită pe străzi.

Se discută Constituția pe articole. S'a primit Biserica ortodoxă dominată. Protestă numai un tânăr preot unit sătmărean. Seara, cu luptă se smulg împământenirile la Cameră. Mârzescu a fost silit să cedeze.

Banu vorbește frumos, arătând că alegerile episcopale nu vor mai fi date Marelui Colegiu.

22 Mart.

Inmormântarea lui Onciul. Fața, liniștită ca a unui om care doarme. Biserica Mihai-Vodă imbrăcată în negru. Foarte mulți asistenți, în adevăr mișcați. Intre ei numeroși studenți, cu steagul Universității și coroana „studentilor creștini“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vorbește ministrul Angelescu, Pangrati, care atinge delicata vreme a războiului, Cerkez, de la „Monumentele Istorice“, Nedioglu, fostul ajutor al răposatului. Nu lipsesc nici cei de la „Convorbirile Literare“. I. Brătianu e de față și urmează carul până la Universitate. Aici, înaintea lui Bianu, care găsește cuvinte foarte mișcătoare, ia cuvântul șeful de „mișcare studentească“ Napoleon Crețu. La Academie, cu clasice reminiscențe, Pârvan.

În asistență și Savona, însărcinatul de afaceri nou al Italiei, care a fost la mine să se intereseze de mișcarea noastră culturală.

*

Discuții cu Duca asupra alcătuirii și drepturilor Senatului.

*

Opoziția a plecat la începutul discuțiilor. Șt. C. Pop s'a apărât de acuzațiile ce i s'au adus prostește că n'ar fi fost bun naționalist. Pare a fi fost mișcător.

*

Se sparg geamurile casei lui Știrbei, când se dădea o serată.

23-24 Mart.

Discuțiile la Constituție, fără relief, continuă.

Intr'o ședință de noapte, fără relief, continuă împământirile. Guvernul cere un răsvot. Li recomand, ca măsură de pudoare, să readucă articolul neschimbat de la Senat.

BCU Cluj / Central *University Library Cluj

Sâmbătă sara, după ce Istrate Micescu apără cu argumente juridice proprietatea deplină, se discută punerea în posesiune a Statului asupra subsolului rămas, în cea mai mare parte, țărănesc. Vorbește un Prahovean liberal, foarte convins și calm, contra acestei spolieri. La argumentele lui Nițescu adaug și pe ale mele. Nu putem cînti îndărătnicia lui Vintilă Brătianu: el amenință cu guvernarea din opoziție. Intreaga Cameră e de fapt contra acestui act sălbatec.

25 Mart.

In stradă multe trupe. Opoziția se face blândă la „Dacia“ prin Maniu și aprigă prin Mihalache, care atacă pe Rege.

*

Acum două sau trei zile, un grup de studenți a atacat

teatrul particular unde juca Americana Mally Picon în „idiș“.

*

Din nou se face scandal la Buftea, lui Știrbei.

26 Mart.

Supt cuvânt că Senatul nu primește, se face răsvot din chestia împământenirilor. Deputații au fost pregătiți îndelung pentru aceasta. I. Brătianu intervine, cu argumente foarte slabe. Majoritatea e extrem de jenată. Actul ar fi impus de Al. Constantinescu, care și apare pentru a constata biruința.

La exproprierea pădurilor, care atinge fondul regional bucovinean, Iorgu Toma aduce înainte caracterul de la început al donației. Răspund că numai valoarea ei interesează. Iorgu Toma se crede jignit de observația că, supt Austrieci ca și acum paraziți se înfruptă din fond. Protestă și el și Nistor. Trebuie să li spun că se pot găsi dovezi despre faptul că prin fondul religionar anume oameni săraci au ajuns milionari.

Articolul privitor la Evrei e combătut de profesorul Florescu din Craiova. Iau cuvântul, nu numai ca să critic forma articolului, dar și ca să caracterizez acest procedeu de tratat formal cu Uniunea Evreilor Pământeni. Indemn pe Evrei să lase zionismul și macabeismul, sistemul celor două patrii, și să afle drumul la sufletul românesc, drum care nu e închis, însă să nu-l închidă ei.

Stern, după ce-și ia garanții din partea Ministeriului de Justiție, se declară satisfăcut cu articolul și oferă o atitudine

sufletească. Vorbește însă de țara cu „mai multe naționalități“.

Un miros de fosfor se răspândește în sală la votarea Constituției. Majoritatea se ține vitează, lumea din tribună fuge.

I. Brătianu mulțamește pentru vot. Mă ridic pentru a spune că Adunarea n'avea dreptul să voteze, dar, dacă Regele ar întări Constituția, am recunoaște-o ca un omagiu pentru dânsul și ca un mijloc de a liniști țara, rămânând să se schimbe prin legile speciale ceia ce este rău.

*

Pentru seară studenții pregătesc noi manifestații.

29 Mart.

La Regele. Mă primește la Cotroceni într'un antret. A întărit Constituția, în care îmi spune că are partea de schimbări: vrea ca pădurile să nu fie distruse, el care vine din țara pădurilor comunale.

Încă odată afirmă că n'are — cum a și spus-o lui Vaida — niciun angajament cu Averescu. Repetă că acesta i-a vorbit cuminte și și-a recunoscut neexperiența și greșelile. Pune succesiunea, depărtată, a Guvernului în relație cu ce va fi atunci și cu programul ce i se va supune. Nu-i scapă îndărătnicia guvernanților. Lui Vaida i-a vorbit de primejdia demonstrațiilor, care nu pot fi stăpânite, pe stradă, de cei cari le-au provocat. I-a spus că-l crede un reacționar aliat cu stânga revoluționară, și Vaida a recunoscut.

Evită orice ar părea o recunoaștere sau o făgăduială față de mine. Îi expun în ce chip s'ar putea opri agitațiile. El e pentru nevoia sancțiunilor. Se declară contra „experiențelor“.

E îngrijorat de situația din Grecia și a prevăzut pe cea din Serbia.

*

La masă, cu Hiotu și Ciolac Antici, la Legația Cehoslovacă. Antici crede că regele Alexandru Obrenovici făcea prea multe intrigi de partid.

2 April.

La Paris.

3 April.

Deschiderea congresului bibliofililor cu o cuvântare de Brthou, care face aluzii, cu desgust, la succesul „Garçonnei“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj 4 April.

Comunicația mea despre Ilustrația vechilor cărți românești.

5 April.

La Congresul pentru Unirea Internațională a muncitorilor intelectuali, un tânăr Bulgar vorbește în numele „organizațiilor“ de la el și asigură că intelectualii bulgari, peste ultimele incidente, au rămas amicii poporului francez.

6-7 April.

Răsping în „Le Temps“ vestea „revoluției românești“: demisii de ofițeri, Regele închis în fortăreața de la Alba-Iulia, etc.

9 April.

La Bruxelles. Deschiderea congresului Internațional de Istorie printr'o ședință regală.

11 April.

Primirea congresiștilor la Palat. Rușii, țariști, constituționaliști, sovietişti — Sovietele sunt reprezentate oficial de orientalistul Berchtold — merg împreună.

Apoi audiență personală la Regele, după însărcinarea Regelui nostru, care mi-a spus că e bine să-l vizitez. Vorbește de țara noastră mărită, frumoasă. — Se lucrează mult. — O, mai puțin ca înainte de războiu! — Aveți oameni politici eminenți. Pomeniște de legăturile familiei sale cu România. Îi amintesc că tatăl său, nu numai că a fost de fapt Domn, până la declarația de refuz, dar că Belgia l-a propus înainte de alegerea lui Cuza și că Turcii l-au refuzat. Nu știu. Laudă pe Regele Carol, căruia noi îi datorim mult. Despre Regina spune că e împodobită cu multe talente artistice.

În cursul conversației a spus că suntem fericiți de a fi „o țară de țărani“ (un pays de paysannerie).

14 April.

Recepție la Primărie. Primarul Max primește. Consulul nostru e consilier municipal. Se plângă că n'avem relațiile ce ar trebui.

15 April.

La Gand. Regele și Regina deschid strălucita expoziție a Florarilor. Alături, a mutilaților de războiu.

16 April.

La Bruxelles. Masă la Bolandiști cu părintele Delehaye și abatele Pieters. Se vorbește de Netzhammer, cu care Belgienii nu vreau niciun fel de relații din cauza atitudinii lui în războiu.

*

Am vorbit, Marți și Sâmbătă, întâiu despre „România dunăreană în veacul al VI-lea și barbarii“, apoi despre „Originea artei populare românești“.

17-20 April.

Incep la Sorbona cursul meu anual.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Seara la Gauvain. Vorbește de sosirea lui Brătianu la conferință. Aducea angajamentul și cerea „plata poliței“.

I s'a dat sfatul de a căuta altă bază. Altfel va păți ca Sonnino, care n'a reușit, și nici Brătianu n'a fost mai norocos. Lui Gauvain, care-i vorbea de nevoia de a ținea samă de adversari și de posibilități, i-a spus: „dacă dumneata, prieten, vorbești așa, ce pot aștepta de la alții?“.

Optimismul lui Duca l-a uimit. În chestia reformei agrare ca și a politicii externe avea asigurări. Credea că afacerea Basarabiei s'a hotărât cu Cicerin. Toți Rușii ne urăsc de moarte. Maclacov, Sazonov sunt de aceeași părere.

21 April.

După conferința obișnuită la Sorbona, alta la cercul de la Curtea de Casație despre situația în România. Prezi-

dează Gauvain, care prezintă observații. El și un profesor polon confirmă observația mea că pornirea Rușilor pentru reintegrarea Imperiului nu e determinată de motive serioase, ci de o trecătoare stare psihologică. Sunt întrebat și asupra tulburărilor antisemite, care, din nenorocire, continuă, aducând și amestecul armatei în Universitate.

22 April.

La Charles Maurras. La „Action Française“ într-o cetate asediată. Maurras e total surd, foarte blând și bun. Vorbește de Léon de Montesquiou, fiul unei Bibește, mort luptând pentru Franța: i-a fost bun prieten; are portretul lui lângă dânsul.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Generalul Berthelot la Fontenay. Vorbim de ideea cărții franceze în România, de posibilitatea unei biblioteci circulante, unei asociații cu teatru popular. Povestește din întâmplările sale în timpul războiului românesc. La Stavca, Gurco l-a întrebat dacă nu e bine ca armata noastră să se retragă până în Cuban. Berthelot a obiectat că n'ar avea niciun sens s'o scoată din țara ei. Regele însuși n'ar fi dispus. — Regele, Regele.... Dar Regele există? în România, Regele ești d-ta. — Regele există și, de altfel, dacă eu aș fi Regele, aș vorbi tot așa ca și dânsul.

E sigur că planul rusesc era să se îngăduie distrugerea totală a armatei noastre, pentru ca, apoi, Rușii salvatori să-și ieie ca recompensă Moldova.

Ei au refuzat orice ajutor serios în Muntenia. În zădar li-a cerut Berthelot să facă, după tradițiile lor, o acțiune glorioasă pe Râmnic. Numai când au venit Francezii, Rușii au trimis atâția generali câți maiori avea el, ca să nu li se ia lo-

cul. Generalul comandant i-a adunat și li-a spus că n'au venit pentru luptă, ci pentru atâta. În aceeași zi lucrul i-a fost fost raportat lui Berthelot.

Alexeiev nu voia să știe de apărarea României. Apăsă nervos pe hartă și adăugia că numai la Siretiu poate fi o rezistență.

Când Șerbacev a primit telegrama lui Cherenschi să nu lupte, Berthelot, care, în locul lui, „ar fi pus-o în buzunar”, l-a îndemnat să nu asculte. Au observat însă că ea fusese transmisă deschis, așa că toată lumea o știa.

El crede că bolșevicii vor rămânea la Guvern, pentru că într'o țară demoralizată ei sunt singura energie.

I s'a dat domeniul de la Fărcădin, lângă Hațeg, unde va putea veni, i-a spus Alecu Constantinescu „numai cu valiza și lenjurile”. Societatea lui franceză, la care participă Poincaré, ar începe în curând a lucra.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

24 April.

Conferință la „France-Orient”, despre posibilitățile de colaborație economică cu România.

28 April.

Lumea e impresionată la Paris de cei „10.000” de țărani, cari ar fi primit la Gară din București pe Averescu.

3 Maiu.

La Bruxelles.

Conferință despre Universitățile românești la Fundația Universitară. Intre asistenți Kirschen, Român de origină, care și-a câștigat o mare situație între avocați, apărând pe

Miss Cavell, și fiul lui Dimitrie Golescu, cetățean belgian și prețuit critic de artă.

5 Maiu.

Sosirea regelui și reginei Spaniei. Primire de strictă etichetă. Numai șefii de misiuni sunt primiți la oarele 5. Orașul e pavoazat. Un ziar spune bun venit în limba spaniolă.

7 Maiu.

Adânc mișcătoare primire ca noi doctori ai Universității din Lyon (dr. Cantacuzino și cu mine; Racoviță e absent). Raportul pentru Cantacuzino al d-rului Guyart e de o mare nobleță și cugetare și de formă. Se cântă de două ori imnul național român și Marsilieza. Cantacuzino a amintit tot ce ne leagă de Franța. Am insistat asupra solidarității care singură poate păstra roadele victoriei.

La banchet, seara, Cantacuzino vorbește duios de jertfa în războiul nostru a medicilor francezi.

Profesorul Oprescu de la Cluj, foarte iubit aici, vorbește despre arta populară românească.

11 Maiu.

La Viena.

Orașul nu pare zăpăcit de nenorocire. Ici și colo un cerșitor bețiv. Clasele mijlocii par însă foarte atinse. Ar fi foarte mulți spioni, de toate națiile.

*

Seara la Praga.

În cale colonelul Dimitrescu, atașatul militar, arată cum s'a câștigat victoria polonă care a scăpat Varșovia. Francezii

recomandau retragerea la Posnan pentru a se reforma și a reveni de acolo. Pilsudski se temea de o răscoală în Galiția orientală. Înaintea capitalei, la 12 kilometri, erau numai trupe sovietice fără dispoziție de a lupta. Pe străzi procesii religioase, femei izgonind din case pe bărbați. S'a decis o ieșire pe la pod. A fost un moment de nesiguranță la o divizie de 3.000 de oameni. Francezii au refăcut însă linia și s'a ocupat satul vecin, gol. Bolșevicii au fost siliți să se retragă.

12 Maiu.

Rectorul mă întreabă dacă Ardealul vrea republică separată....

*

Dejun la ministrul Hiotu. Ministrul Americii, Einstein, mă întreabă dacă opera de unificare înaintează și dacă hotarele de astăzi sunt durabile.

*

Conferința mea despre husitism în relație cu mișcarea revoluționară din Apus.

Seara la banchetul Universității, profesorul Šušta observă că Cehii sunt slavismul întins spre Vest, noi o săgeată romanică spre Est. Vorbește și Monseniorul Zavoral, abatele Premonstratensilor, într'o limbă românească perfectă și cu un nobil spirit. E de față și Beneș, cu care ating chestia unei mai strânse legături între țările noastre, cum ar fi un tratat de Uniune vamală. El este pentru politica de la zi la zi.

13 Maiu.

Seara, masă la Hiotu. Ministrul de Agricultură, șeful

Slovacilor fuzionați acum cu partidul agrar, prietenul lui Vaida, îmi cere știri economice și politice de la noi. Pare îngrijorat de scăderea producției. Era bună exproprierea? Era necesară? Mă întrebă de spiritul din Ardeal.

17 Maiu.

La Beneș. După dejun el îmi arată bunele amintiri despre Take Ionescu, în care a găsit un om de cuvânt. El însuși nu are altă ambiție decât să fie așa: omul sigur. Cu aceste cuvinte va și mântui. Arată greutățile lui interne, dar a promis partidelor că li va da pacea externă și li-a cerut să facă tot ce pot pentru a nu periclita pe cea internă. Li arăt nevoia de a se specializa fiecare din țările noastre într'o legătură care și lui îi pare că trebuie să fie definitivă (ar fi făcut alianța și pe mai mult de trei ani). Tăgăduiește că în tratatul cu Rusia ar fi altceva de cât asigurarea de neutralitate, dacă Rusia i-ar ataca, dar se pot căpăta muniții, mai ales că Skoda nu e numai a Statului. Găsește rea atitudinea revoluționară a Ardelenilor, dar, alăturând-o cu a unor elemente de la ei de acasă, o înțelege.

23 Maiu.

La București.

Orașul e liniștit. Ceva mai curat. Patimile politice par mai potolite. Opoziția lucrează în Parlament. Lupaș, I. Lăpedatu îmi declară că au dezaprobat unirea cu tachiștii.

24 Maiu.

La reprezentația piesei mele „Doamna Ieremia“, în care un Evreu de mare talent, Fintzi, joacă rolul unui domn tâ-

năr, o ceată de studenți ieșeni strigă, huiduiesc, aruncă un măr pe scenă, în indignarea generală. Fac să se reia actul al doilea. Nu se luase nicio măsură de prevedere.

*

La „10 Maiu“ puțină iluminatie. Seara străzile sunt goale.

*

Studenții strigă prin cafenele că au dovada scrisă a celor 10.000 de lei pe cari mi i-ar fi dat, pentru un articol, banca Blank,

25 Maiu.

Imens scandal la Cameră. Se aduc omorurile săvârșite de jandarmi în Basarabia. Intâiul caz îl prezintă un guvernamental. Apoi Halippa plânge pe amicul său, fost candidat țerănist, Jordanov. El blastămă pe ucigaș. Mihalache, îndemnat de Stere, anunță părăsirea ședinței de ai săi în semn de doliu. Așa face și Maniu. La plecare se agită bețe. Dr. Lupu e exclus din Cameră pe câteva zile.

Al. Constantinescu promite cercetări. Intervin, relevând și pregătirea succesiunii Averescu de către liberali. Recomand administrație bună și singura politică a românismului, nu „mizerabila politică de partid, care ne duce de râpă pe toți“. Apoi ies din incintă.

*

La Teatrul Național iar urlete, și intervenția poliției.

26 Maiu.

Bătaie la Cameră. Mihalache zvârle o urnă jos și aruncă alta în capul lui Manolescu-Strunga, chestor. Apoi, după cheltuirea prisosului de „virtuți active“, ședința urmează.

27 Maiu.

Congresul Ligii Culturale la Galați. Cuvântarea de program prin care infierez, între păcatele curente, și intoleranța națională, e primită cu căldură de delegați și de un foarte numeros public.

29 Maiu.

Excursie la Ismail. Nu văd aici „calăii“ de ale căror crime vuiște Camera. Iordanov a fost amestecat în complotul bolșevic. Prefectul spune că a văzut pe cei trei morți sămănați pe câmp în atitudine de fuguri.

În cetate, în cele trei biserici, descopăr un adevărat muzeu de icoane vechi, aruncate la refacerea bisericii Sf. Nicolae. În cartierul Lipovenilor, arhimandritul grec îmi arată un Evangelhianu pe pergament din secolul al XI-lea.

Seara, la masă în aier liber, priviți de o imensă mulțime. A trebuit să-i vorbesc, arătându-i ce reprezintă în Basarabia și cât de mult țin eu însumi la respectarea oricărui drept național.

30 Maiu.

La Tulcea.

Ruine pretutindeni, dar și voința de a le reface. Li recomand să lucreze solidar, peste pasiunile de partid.

La Reni, cuvântarea preotului Parfenie e adânc înduioșătoare. Școlarii și școlărițele, fără deosebire de naționalitate, vorbesc bine românește.

Lupaș și Ghibu asistă impresionați la aceste scene.

31 Maiu.

Spre București.

Ghibu spune că de Sf. Mihai, mergând la Vaida în Cluj

ca să felicite pe Mihai Popovici, se anunța fuziunea cu tachiștii. S'ar fi arătat și dorința înțelegerii cu mine, oferindu-mi prezidenția de onoare, ca „să mă scoată din grijile politice“.

*

Urâte intrigi la Academie în legătură cu locurile vacante la secția istorică.

1-iu Iunie.

Sunt silit să mă retrag de la Academie, de pe urma acestor uneltiri, care mă desgustă.

*

La Cameră se discută cu aprindere legea speculei, propusă de Sasu. Intervin contra lui Țanțu, prefectul de Chișinău, care vrea să arunce arhivele în stradă.

2 Iunie.

La Cameră arăt ineficacitatea legii speculei, nefiind organe capabile să o aplice.

*

Am redeschis cursul, și mi se cere să fac examenele.

3 Iunie.

Weverka, ministrul cehoslovac, spunea dăunăzi că îi e imposibil să lucreze cu Vintilă Brătianu. Banca cehoslovacă a pierdut 30.000.000 lei și i se interzice azi comerțul de-

vizelor. La orice încercare de colaborație economică întâmpină refuz. Dacă încearcă a-l interpreta provizoriu, ministrul îi asigură că e definitiv.

Mi se vorbește de apropiata vizită a Regelui și Reginei în Polonia. Pilsudzki ar fi obosit și gata să meargă în Egipt pe vre-o doi ani.

*

Un grup de studenți îmi cere să revin la catedră și, cu toată agitația care nu s'a potolit, consimt.

5 Iunie.

Ministrul de Externe grec, Apostol Alexandris, mă cercetează. Om foarte viu; vorbește bine într'o franceză corectă. Arată cum Grecia și-a refăcut o armată, singura care putea determina un rezultat în Orient — de unde aranjamentul actual, căci pacea nu este încă —, precum și finanțele, impunând taxe de trei miliarde; s'a verificat vitalitatea nației și acum se caută relații externe solide, lângă România și lângă marii aliați. Alianța cu Grecia ni poate fi folositoare, căci Slavii rămân Slavi și, într'o anecdotă grecească, preotul făcător de minuni n'a uitat să recomande corăbierului ca, pe lângă molitfa fără greș, să-și ia, contra șoarecilor, și o pisică.

Nu e pentru Republică; Grecia nu e coaptă pentru aceasta. Regele e plin de bun simț, Regina o femeie absolut distinsă.

Guvernul actual cuprinde militari, câțiva funcționari și un politician, care este el. A fost venizelist — lui Venizelos i-au rămas însă puțini aderenți —, apoi în diplomație, la Berlin, la Paris. De acolo a fost chemat. Nu vrea să facă

un nou partid. Alegerile vor avea loc pe urmă, după ce se va fi văzut ce a putut face Guvernul.

*

La Cameră alegerea pentru Scaunul din Argeș a senatului ardelean Duma, despre care se zice că e un bun bisericaș. Primatul a fost contra, și a spus-o în public. Țărăniștii murmură. Ei atacă și condițiile în care s'a crescut lista civilă și mai ales faptul că o parte e în aur.

*

Seara, la Teatrul Național, festivalul „României June” din Viena. Il deschid vorbind de meritele societății și atrăgând atenția studenților asupra datoriei de a lucra serin și în liniște pentru întărirea morală a țării. Regele, Regina, ca și Regina Serbiei, sunt de față.

*

Luni, mi-am întrerupt concediul, în urma excomunicării de către Centrul studențesc a celor de la Litere, Științe și Drept, cari și-au reluat cursurile.

6 Iunie.

La Cameră Iorgu Toma face lauda statutului funcționarilor, care ar fi ca o Pragmatică bucovineană.

*

La Facultate s'a cerut numirea suplinatorului meu.

7 Iunie.

S'au votat la Academie ca membri corespondenți făcătorii războiului: I. Brătianu, Averescu și Prezan.

*

La Cameră discuție asupra lipsei de propagandă în străinătate. Partidul național duce un atac stângaciu, cu solemnă prezentare la Tribună a lui Maniu. La statutul funcționarilor observ că e o experiență din cele cu legi proaste a partidului, care nu vrea experiența cu oamenii, cari une ori sunt buni. I. Brătianu răspunde, apărând partidul său de bănuiala unor interese speciale, atunci când „neprigonitorii” Sturdza și Haret au fost în mijlocul lor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

8 Iunie.

Seara, concert la Palat, cu Enescu și Filarmonica, pentru aniversara căsătoriei Reginei Serbiei.

*

Parlamentul s'a închis.

9 Iunie.

Profesorul Focillon a venit pentru a crea Institutul Francez la București, cu schimb de profesori, etc. Ministrul Franței pare a avea alte intenții.

*

După amiază, la patru, recepție la ministrul Serbiei. Se

vorbește de știrile din Bulgaria, unde a izbucnit revoluția. Legăturile sunt tăiate. E o mișcare a Macedonenilor și a ofițerilor de rezervă contra lui Stamboliischi.

Regele Alexandru mă invită lângă dânsul. Vorbim despre posibilitatea unei călătorii a mele în Serbia, pe care el o dorește, pentru lămurirea asupra subiectelor care interesează ambele țeri, mai ales în ce privește cultura. Imprejurările din Bulgaria nu-i par neplăcute, de și prevede și greutăți care ar rezulta din influența elementului macedonean. Spune că ocupanții au prădat Muzeul etnografic din Belgrad și au furat și clopotul de la Topola.

Cântă un „Moldovean“ din Basarabia. „Stepa“ emoționează pe Regele Ferdinand, care își descrie impresia în cuvinte elocvente.

11 Iunie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu Focillon la Azilul Elena Doamna. Tablouri, neștiute, de Aman, Henția; și un Grigorescu.

*

Seara, la Fundația Principele Carol, recepția lui Goga și a lui Sadoveanu. Prințul ne salută clar și frumos.

*

Goga-mi vorbește de planul unirii, peste capul lui și contra lui, a lui Averescu cu Maniu. S'au întâlnit, prin mijlocirea episcopului Frențiu, în casa lui Mariu Teodorian. El, Goga, privește în liniște evenimentele.

*

Cu Focillon la pictorul Verona. Văd frumosul lui plan, refuzat, pentru alaiul încoronării.

13 Iunie.

La Regina. Apare cu regina Serbiei și cu principesa Ileana. Cere lui Focillon a-i „spune“ conferința pe care voia să o facă și pe care o va face și Sâmbătă, la expoziția portretului francez.

Expunere vioaie și interesantă. Regina, care laudă pe Oscar Wilde, se declară contra picturii moderne, anormală. „Toată lumea“, spune Focillon, „având atâta geniu, nu mai are timp pentru talent.“

*

Seara, banchetul dat de ministrul de Instrucție lui Focillon. Angelescu vorbește scurt și bine. Focillon recunoaște, într'un discurs mai lung, originalitatea civilizației noastre.

14 Iunie.

Congres al profesorilor secundari pentru salarii. O stare de spirit mai turbulentă decât a elevilor.

16 Iunie.

Conferința lui Focillon la Fundația Carol, despre „arta franceză recentă“. Vede posibilități de dezvoltare din haosul actual.

18 Iunie.

Dimineața, conferința lui Focillon la Fundația Kalinderu.

19 Iunie.

Intâlnire cu Focillon, rectorul Pangrati, Țițeica, Steriadi și conferențiarul francez Bataillon. Se discută asupra „Institutului francez de Inalte studii“, pe care Focillon e autorizat a-l crea. Era vorba ca membrii să fië la „Casa Franceză“ a coloniei, birourile la Fundația Prințului. Propunerea nu se admite. Focillon crede că Franța nu trebuie să „impuie“, ci să lucreze discret, ascuns, aproape nevăzută.

20 Iunie.

Seara, prânz la Legația Franciei. Ministrul nu pare hotărât în chestia localului pentru Institut.

23 Iunie.

Plecarea lui Focillon. Duce o declarație a Comitetului de patronaj român pentru Institutul său, prin care se cere o reprezentatie demnă de Franța. Aseară, la Legația Franciei s'au schimbat toasturi călduroase între Pangrati și Focillon.

24-29 Iunie.

Un ciudat Evreu din New-York, specialist în materie de gripă spaniolă, născut în Basarabia și acum cetățean român, mi se plânge că i s'a promis de fostul nostru ministru la Madrid un loc la Universitatea care va fi la Chișinău și că, aici, din cauza originii sale, e boicotat....

*

Ruperea acordului dintre țerăniști și naționali. Cei d'întâiu încep a colinda centrele muncitorești ardelene.

29 Iunie.

Mare manifestare marghilomanistă la îngroparea lui C. C. Arion. Cine l-a văzut în ultimul timp spune desperarea de a muri a acestui bun și blând epicurian, căruia, de altfel, soarta îi satisfăcuse toate ambițiile.

3 Iulie.

Văduva unui om politic vine pentru a sonda dispozițiile mele de a colabora cu partidul național, care și-a rupt punțile cu țărăniștii. Mă asigură că Regele ar avea aplecare către un Guvern Maniu, dar cu o coaliție oarecare. Ministrul Angliei l-ar fi vizitat pentru a recomanda ca din ea să facă parte, fie și ca ministru de Finanțe, Marghiloman.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Zilele acestea, actul de alegere ca membru corespondent al Academiei din Stockholm îmi vine pe adresa „Budapest”. Budapesta îmi trimite scrisoarea la adresa cea bună.

6 Iulie.

Un ziar aruncă balonul de încercare al unei alianțe liberale cu naționaliștii din Ardeal. O foaie a acestora dă ca sigură venirea lui Maniu și chiamă democrația lângă dânsul până mai e vreme.

12 Iulie.

Serbarea lui Șaguna la Sibiu. Asistă Regele, Regina. Guvernul și-a luat-o asupra-și. Se ține și un Consiliu de miniștri acolo. Partidul național comemorează și el, dar ală-

turi. Pe tribună Regele chiamă pe șefii partidului, siguri de putere. La banchet însă, unde vorbește Regele, ei lipsesc. Biserica unită nu s'a deranjat.

Solidaritate națională...

Poftit numai ca președinte al Ligii, nu m'am dus. M'am convins că așa a fost mai bine.

15 Iulie.

Deschiderea cursurilor de vară, cu foarte multă lume.

22 Iulie.

Lascarov-Moldoveanu vorbește de războiul pe care l-am făcut, fără pregătire și orientare, în 1916. Lucruri urâte. Intre soldații trimiși la Flămânda erau o mulțime de Bulgari încadrați. Chesoanele ca și ambulanțele care nu s'au putut readuce au fost distruse.

6 August.

Mi se spune că, în Ardeal, la vestea că s'ar schimba Ministeriul, răpede o mulțime de intelectuali și altă marfă s'au aruncat la naționali sau la averescani.

Iarăși se vorbește de asigurările pe care le-ar fi primit Maniu, de la Regele, care se gătește să meargă pe o lună în Iugoslavia.

5 August.

Regina răspunde la telegrama mea de felicitare, de ziua ei, asigurându-mă că „e cu totul încredințată de vechiul meu devotament“.

Adunarea fruntașilor partidului nostru. Se arată oarecare dorință de colaborare cu aceia cari ar fi „mai buni“. Răspund arătându-li câte oferte s'au făcut naționalilor, cari au trecut peste dânsese, dorind, de fapt, un singur lucru: confiscarea mea și distrugerea lor.

Totuși sunt de aceia cari doresc alianța cu naționalii și atacarea liberalilor. Li arăt că primejdia cea mare vine de la concurenții pentru putere, cari, de altfel, nu mi-au cruțat nicio intrigă și nicio injurie. Eu personal nu pot lovi în oameni de cari sunt legat prin alte laturi ale activității mele.

Se vorbește de progresele mișcării antisemite, pe care Guvernul o sprijină din răzputeri. La Dorohoiu, agitatorii au mers două ceasuri cu muzica militară pe străzi. Intrunirea s'a ținut în grădina publică. A asistat și primarul, ajutorul de primar. Și aiurea se dă tot concursul de oficialitate.

*

Un curios „fascism“ prinde. Toți faliții se imbulzesc. Foaia lor ne amestecă între vinații stării de lucruri actuale. Vreau dictatura fără Mussolini. Unul dintre agitatori e urmărit de Justiție pentru malversații la o instituție patriotică.

Săracă țară!

Tineri ofițeri cari vin la cursuri vorbesc și ei de fasciști și de Mussolini.

*

Congresul studenților, oprit la Cluj, se va ținea la Iași. Se pare că o nouă campanie antisemită e în pregătire.

11 August.

Sosește Bogrea pentru lecțiile sale. E obosit și mai îngrijorat ca de obicei.

12 August.

Cineva îmi aduce vestea că Mihai Popovici dorește o întrevedere.

Îi răspund că nu pot negocia decât cu Maniu, care mi-ar arăta motivul, scopul și bazele, între care, firește, primirea programului nostru și a conducerii mele. Pentru convorbiri fără răspundere se poate adresa oricărui dintre prietenii cari cunosc vederile mele.

În același timp acești oameni anunță o întreagă campanie de organizare cu elementele fasciste în Vechiul Regat.

*

Foaia lui Marghiloman cutează să afirme că în Banat numele cel mai popular e al șefului conservatorilor progresiști și că toată lumea, cu Ungurii în frunte — se dau și extrase din ziarele maghiare — îl cere șef de guvern.

*

Se pare că retragerea lui Argetoianu din partidul poporului se confirmă ca serioasă. Ardelenii ar fi întins undițele către dânsul.

*

La Călărași, Averescu cere puterea ca să ne întoarcem la Novembre 1921, când..., viața era mai ieftină.

15 August.

Inchiderea cursurilor de vară.

16 August.

La Sinaia, pentru audiția corului din Iași. Am fost rugat să adaug o conferință (după D. Cantemir)

Mult public, care nu m'a ascultat niciodată, și din lumea de la Palat, care ascultă critici fără rezervă.

Orașul se prezintă bine. Multe construcții nouă bine făcute. Destulă îngrijire. Cazinoul fraților de Marçay dă jocuri de noroc. Cutare avocat din Timișoara a pierdut 200.000 de lei într'o zi. Trei sferturi din vile au rămas neînchiriate.

*

Un maior de vânători, care se joacă de-a fascismul se crede capabil să mântuie țara, luând puterea cu ai lui. I se pare că nu Mussolini a creat pe fasciști, ci invers. Ii spun că eu l-aș scoate din oaste în douăzeci și patru de ceasuri și, dacă, civil, ar conspira, l-aș da pe mâna procurorului.

19 August.

Pamfil Șeicaru vine să mă vadă. Atribuire retragerea lui Argetoianu, care ar fi serioasă, geloziei generalului Averescu.

*

O foaie bănățeană, cu prilejul alegerii președintelui „Asociației“, nu vrea nici pe cine ar veni din cercurile Vechiului Regat, în care Ardealul e o soră mezină neglijabilă.

22-23 August.

Aflu că la Iași un congres studențesc a fost oprit, că studenții au făcut în stradă slujbă pentru cei căzuți în războiu, că s'au închis în Universitate, etc.

24 August.

Scenele de la Iași s'au isprăvit. Miniștrii de Războiu și

de Justiție s'au dus acolo în cercetare. Primarul, prieten al lui Mârzescu, ajută pe agitatori ca să-i facă în năcaz lui Văitoianu. Adunarea tinerilor luptători s'a făcut „în păduri“ lângă Iași.

26 August.

Seara, sosește, venind din Pesta, bibliotecarul din Aarhus (Danemarca), Erling Stensgard.

Cea d'întâiu întrebare: de ce oamenii pe cari i-a văzut erau murdari și ruși, în special soldații. I-am explicat: Războiul, reaua administrație.

27 August.

Cu Stensgard la Stari-Chojd.

Explică viața politică a țerii lui: conservatori, stânga (țerani), radicali (intelectuali), socialiști. Dreapta voia tot Slesvigul, nu numai partea daneză, și califică pe ceilalți de „trădători“. Pe această chestie s'au făcut alegerile. Cei din dreapta, victorioși, au văzut chestia decisă la Paris. Acuma ar veni rândul unei coaliții radical-socialiste ori social-radicale, în locul stângii de azi.

Regele, foarte decorativ, n'are nicio inițiativă.

28 August.

Stensgard arată cărți poștale din Ungaria, „crucificată, ofensată și umilită“. Oamenii par în culmea furiei setoase de răsbunare.

3 Septembre.

Brâncoveanu îmi vorbește de politica în războiu a lui Brătianu, pe care o apără.

În Iunie 1915, mergând la Paris, Brătianu, după cererea lui Brâncoveanu de a fi informat sincer asupra politicei româ-

nești, i-a spus că poate să anunțe intrarea noastră în războiu, îndată ce va avea garanții. Al. Lahovari, ministru la Paris, a confirmat aceasta.

Rusia, se știe, permisesese, în Octombrie 1914, anexarea teritoriilor ocupate până la pace de armata noastră, teritoriile care în Ardeal ar fi locuite de Români, iar în Bucovina măcar de o majoritate românească. Ar fi fost o ispită pentru noi de a „ocupa“, în ultimul moment și de a ni crea o rea situație la pace.

Vorbind lui Delcassé, ministru de Externe, acesta a găsit cererile enorme, mai ales în ce privește Rusia, care nu le va admite niciodată. Tratatul cu Rusia nu era acceptat și de Alianții din Apus și era supus deci îndoielii.

În 1916, primăvara, vorbind lui Briand, ministru președinte și ministru de Externe, acesta i-a declarat că Brătianu a fost totdeauna loial, că n'a dat promisiuni care să nu fie executate și că nu află bine a face să intre în grozavul războiului cei mici, cari riscă tot.

Opun acestei concepții a rectitudinii politice lui Brătianu: În Iunie 1914, chemat telegrafic de dânsul pentru un sfat, l-am găsit seara total nehotărât. Mi-a cerut să revin a doua zi, Sâmbătă, pentru o „discuție“. Venind, mi-a expus șansele de distrugere a Rusiei ca un Stere, a tăgăduit că are legături cu dânsa: vizita de la Constanța e un simplu act de politeță, pe care dacă Rușii îl interpretează altfel, samănă cu un om rău crescut pofțit de o femeie, dar nu **pentru aceia**. Obiectându-i războiul Crimeii, a răspuns că atunci era numai o înțepătură și de aceia Rușii s'au refăcut. — Nu e vorba, îi spun, de întinderea rănii, ci de cât sânge a curs. Adăugând că face politica regelui Carol, mi-a răspuns că face pe a sa și ar fi în stare, cu altă convingere, să facă politică opusă Regelui (de fapt numai după moartea acestuia a negociat cu Rușii). Mi-a dat s'o înțeleg când la

gară reconducea misiunea germană de la înmormântare; supt impresia primei convorbiri am refuzat mult timp o nouă întrevedere cu dânsul (în caietul de la Moscova sunt precizările).

Am plecat indignat spre Văleni. În București încă, vorbind lui Bianu de întrevedere, nici el nu admitea lupta alături de Unguri, cari n'au avut, oricând, decât ținta de a ne strivi ca o buruiană. La Ploești, în gară, Morțun mă conjura să nu stric interesul țerii, oprind legătura cu Centralii și, întreat de unde știe, mi-a mărturisit că era în odaia de alături (de aceia une ori Brătianu ridica tonul, ceia ce m'a făcut să protest). Cei de față judecă această atitudine „diplomatică“. Li răspund că niciodată istoria n'a înregistrat-o decât cu desgust. Mai departe, după ce scriesem și tipărisem imediat articolul care culmina, cu „nici într'un caz cu Austria“, Duminecă, Bianu vine la mine să mă roage a zăbovi cu luarea unei atitudini. A dauge că, după mine, colonelul Sturdza, revenind de la Brătianu (l-am văzut în curte), era indignat că acesta merge cu Înțelegerea.

A daug că, în 1915, voind să fac o interpelare asupra politicii externe, Brătianu mi-a spus că nu-mi va răspunde. Cerându-i ca măcar personal să mă lămurească, mi-a spus principiul său: „să nu lucreze contra opiniei publice și să nu fie la pace alături cu învinșii“.

În sfârșit, când, în August 1917, el trimetea lumea în Rusia, conjurându-mă să nu las la Iași familia mea (mai târziu mie îmi recomanda să prind orice tren, căci va fi îmbulzeală în ultimul moment, precum, în 1916, Vintilă Brătianu îmi spunea că voiu ști când intră dușmanii în București, căci îi voiu vedea, că aș putea să și rămân, dar, pentru că am scris contra lor, m'aș putea și duce), pe pragul

ușii îmi strecura: — Și dumneata afirmai că vor fi biruiți Germanii... — O spun și acuma, dar nu ți-am spus când...

Și momente de supremă descurajare le avea încă de la început. Când a numit pe Crăiniceanu în Ardeal — de și îl refuzase conferențiar în Rusia, pentru insuficiență, — spunea că l-a vrut armata, iar, când îi arătam că, la căderea Constanței, secretarul general de la Războiu, generalul Burghel, îmi recomanda să se aflu un „patriot“ care să facă pace cu Nemții, Brătianu, căruia-i destăinuiam această ieșire, răspundea: „caută-mi unul mai bun“ (a trebuit să aflu o întărire sufletească la Regina, care nu credea partida pierdută).

Brâncoveanu afirmă că, în 1918 încă, după declarația lui Pompeo Aloisi, ministrul Italiei, pe atunci în Svițera cu misiune, diplomația credea, față de marele asalt german, că totul s'a sfârșit. La noi numai Regina era de altă părere.

Îi spun că aceia ce mă susținea pe mine era convingerea că, pierzându-se chiar războiul, pacea germană nu o va putea primi omenirea.

Brâncoveanu crede că Anglia, neatacabilă acasă, s'ar fi degajat, iar alții și-ar fi suferit soarta.

Obiectez că inteligența lui Brătianu nu era prevăzătoare. În casa lui i-am tradus telegrama declarației de războiu germane și s'a arătat neplăcut surprins. La telefon, în aceeași zi, i s'a comunicat de generalul Teodorescu atacul bulgar, și el, care pretindea că s'a înțeles oarecum cu Radoslavov, pe care Derussi spunea în tren că merge „să-l ruleze“, mi-a răspuns că lucrul n'are importanță, ca și cum n'ar fi vorba decât de o simulare și, primind știrea telefonică a răspingerii, s'a arătat liniștit, cu atât mai mult, zicea el, cu cât noi avem o divizie unde ei au numai o brigadă.

5 Septembre.

Vintilă Brătianu ar voi succesiunea lui Averescu. Lui Banu, care îi vorbea de o alta, i-a răspuns: „întâiu interesele partidului“, adică „distrugerea țărăniștilor“.

7 Septembre.

În drumul de la Craiova spre Baia-de-Aramă doi prieteni ai miei craioveni îmi spun că retragerea lui Argetoianu e datorită vechii neputinți de a se înțelege cu Averescu. Avansurile lui Maniu le-a răspins printr'o glumă. Îi autorizez să-i spuie lui Argetoianu că ar face bine să se țină de o parte, așteptând vremea când, pentru a se îndeplini voia Regelui, ar face parte dintr'un Ministeriu de coaliție, provizoriu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 Septembre.

La Baia-de-Aramă interesantă biserică veche. Frumoase costume, danțuri, dintre care unele nouă pentru mine.

10 Septembre.

Găsesc multă înțelegere în satele mehedințene, ca Vânjul Mare, apoi, în Dolj, la Pătule și Plenița.

17 Septembre.

Marghiloman se aruncă într'o furioasă polemică în urma unui atac a foii mele. E ajunul unei mari manifestații șvăbești la Timișoara, unde și-a făcut partid și ziar, cu un dr. Liviu Linția.

Congresul averescan de la Chişinău se amână, de şi generalul spusese că va merge acolo şi bolnav.

20 Septembrie.

La Râmnicul-Sărat aflu pe Cicio Pop sosit în propagandă pentru partidul său, care îşi expune pretutindeni enormele firme. Cu un amic al său şi cu cei doi tachişti locali, călătoreşte prin sate, evident ca „naţionalist”, de nuanţa noastră.

21 Septembrie.

Aflu descinderile Parchetului la fasciști și la „creștinii” din București. Nu e prea târziu. Doi generali ar fi amestecați, cu foarte mulți ofițeri. În Banat se pregătea lovitura „cămășilor negre”, pentru ziua apropiată a vizitei regale. Exemplul din Spania încurajează.

22 Septembrie.

Intors la Văleni, aflu injurii murdare contra „jidovitului”. Ziarul lui Marghiloman semnaleză „frumoasa avere răsărită ca din pământ” pe care o am eu.

23 Septembrie.

Mărzescu îmi scrie cerând lupta unită contra antisemitismului ieşean. Ministrul de Războiu mă asigură că armata n'are niciun amestec.

Şi, totuşi, în cutare regiment din Bucureşti se impune de un ofiţer abonamentul la unul din principalele ziare de agitaţie.

Nebunie şi ba! mascat!

27 Septembrie.

Banu petrece ziua la mine.

Se așteaptă la apropiata plecare a Guvernului. E nemulțămît de colegii săi și mai ales de situație.

Nu știe ce rezervă viitorul. Țărănismul ar fi în scădere. Averescanismul ar fi devenit imposibil. Ardelenii se compromit.

Cercetările la fasciști n'au prea dat rezultate. Doar la colonelul Zăvoianu s'a găsit lista persoanelor care ar putea fi întrebuințate, ba chiar și a viitorului Guvern. Și Banu crede în participarea multor ofițeri.

Regele i se pare influențabil de ultimul sfat.

I. Brătianu a oprit aprovizionarea comunei București cu grâu ieftin, ca să nu scadă prețurile. Exportul grâului e oprit. Valuta scade zilnic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Sunt de prevăzut noi tulburări studentești. Ziarele spun că o deputație de „țărani“ bucovineni, cu Corneliu Zelea Codreanu și cu tânărul Moța, s'au prezintat lui Brătianu, în plin Consiliu de Miniștri, ca să ceară nu numai „numerus clausus“, dar și înlăturarea de la păduri a societății „Bucovina“ a lui Anhauch. Răspingând cu un zâmbet partea d'întăiu, Brătianu i-a făgăduit anchetă pentru a doua. Ei au ieșit amenințând că își fac dreptate singuri. La Societatea studenților în medicină a apărut apoi un afiș cu povestirea întrevederii și declarația că din munții Bucovinei, vărsându-se sângele a mii de oameni, va începe „mișcarea de eliberare“. Parchetul a cercetat pe un dr. bucovinean Cătălin, și pe urmă i-a dat drumul.

*

„Adevărul“ anunță că Regele e nemulțămît, că are simpatii pentru Maniu și i-ar da imediat guvernul, dacă ar avea girul unor oameni „experienți“; cetește: Alexandru Marghiloman.

30 Septembrie.

Aflu acasă o mișcătoare scrisoare a lui Argetoianu, care regretă trecutul și îmi amintește răspunderea tuturor acelorora cari „au cap pe umeri“. Îi răspund, arătând posibilitatea de azi înainte a relațiilor noastre personale, pe care și eu le cred necesare într'un timp când „demagogia agită și lașitatea guvernează“.

Liberalii se zbuциumă din răspuțeri să impace pe Argetoianu cu Averescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Marghiloman îmi cere să arăt ce-i pot imputa — și-l satisfac.

1-iu Octombrie.

Generalul Samsonovici îmi comunică halul armatei noastre. Economiiile lui Vintilă Brătianu o despoaic și o dezorganizează într'atâta, încât va veni vremea să nu se poată repara răul. Ideia unor manevre combinate cu cele polone, dorită de primul ministru și de reprezentanții Înțelegerii, a răspins-o. Și era vorba numai de patru milioane și jumătate...

7 Octombrie.

Primind o cartă poștală a fasciștilor militari, mă grăbesc să o trimet Prințului Carol, pe care aceștia au îndrăzneala să-l amestece în cabalele lor.

9 Octombree.

Guvernul anunță că s'a descoperit un complot, cu Zelea Codreanu fiul și tânărul Moța, care urmăria uciderea câtorva miniștri. Mârzescu, Constantinescu și Mărdărescu au luat măsurile necesare. Angelescu, căruia, la Buzău, i se dăduse vestea de un student trădător al complotului, și Duca se întâmplă să nu fie la București în seara aceea. Brătienii nu sunt vizați: o scrisoare publicată de Cocea spune lămurit că liberalii și Averescu-Marghiloman trebuie cruțați ei singuri.

10 Octombree.

Avocatul Bacaloglu lovește cu boxul în cap pe Rosenthal, directorul „Adevărului“, rănindu-l foarte grav. Un întreg grup îi secondează. El pretinde că apăra onoarea surorii lui, atacată în „Adevărul“.

Scriu lui I. Brătianu, atrăgându-i atenția asupra scrisorii de amenințare contra mea și a redactorilor miei.

*

Zelea Codreanu e la Poliție. Celor șapte studenți li s'a confirmat mandatul.

Mi se spune că la Universitate colegii lor se declară, în număr de 700, gata să-i răsbune, că vorbesc de ecazita ce nu s'a descoperit, etc. Roventța, șeful teologilor, ar fi contra violențelor, pe care pe jumătate le dezaprobă Cercul, într'o declarație dărză. „Universul“ atacă Guvernul și continuă a susține „mișcarea“.

15 Octombree.

Deschidere a Parlamentului. Regele se prezintă și cu Re-

gina și cu Prințul Carol. În trecere se opresc la mine. Regele se scuză că n'a răspuns la telegrama mea de felicitări, care „întrase la fund în grămadă“, — „modestă ca și mine“, adaug eu care insist asupra „răsplătirilor care vor veni“. Prințul îmi spune că mi-a primit scrisoarea și că autorii amenințării sunt „nebuni“.

*

Marea ceartă între liberali continuă. Constantinescu, Văitoianu sunt demisionari. Generalul, foarte palid, se ține mai la fund; Constantinescu e lângă Regina: dă din cap și el când salută ea. Prietenii lui Constantinescu se arată bătaioși.

*

La Camera, după discursul lui Brătianu, ieri, la întrunirea majorităților, completă înfrângere a lui Constantinescu. Guvernul s'a consolidat cu totul. Pentru remaniere, se ia vacanță o săptămână, „până la întoarcerea Regelui“, plecat la Belgrad pentru botezul nepotului de fiică.

23 Octombree.

La Brașov, pentru o conferință la Liceul nostru și alta la cel săsesc.

Câteva firme nouă românești, sărăcăcioase, puțin solide. Librăria Ciurcu vegetează mizerabil; prin centru, Zeidner are și cărți românești.

24 Octombree.

Vizitez expoziția de tablouri a talentatului pictor sas Morre. Într'o scrisoare mi se plânge că, rupându-i-se relațiile cu Apusul, nu capătă altele cu Bucureștii.

28 Octombrie.

Intrunire a partidului meu, cu delegați din provincie.

Ni se cere să nu se facă manifestații pe stradă. Generalul Nicolescu a venit cu această solie de la I. Brătianu. Răspund că eu respect Statul, oricine l-ar reprezenta. E însă imposibil să opresc mulțimea. Incunjurăm armata, care închide strada, dar din nou apar soldații, veniți în pas alergător. Evit o ciocnire, sfătuind pe ai miei, luați în pumini și pături de pușcă, să se retragă, ceia ce se face cu oarecare greutate.

1-iu Novembre.

Deschid Școala de misionare cu o singură elevă: fiica unui inspector bucovinean.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Cameră, Al. Lăpedatu apare pe banca ministerială.

Săveanu, alt nou ministru, e foarte jenat. Mai puțin Tancred Constantinescu. Vintilă Brătianu apare ca stăpân, cum este.

Cosma pare foarte afectat de înlocuire și Banu incurcat. Sasu nici nu vine la Cameră.

După ce, zilele trecute, țărăniștii și Maniu și-au cetit actele de acuzare, Dan, singurul care a primit, dă lectură răspunsului la Mesagiu.

6 Novembre.

Lăpedatu la mine. Arată dezorganizarea Ministeriului pe care l-a primit. Nu va reține pe unii din funcționari, cari nu știu ce înseamnă a-și face datoria.

8 Novembre.

La Duca. Se miră de felul cum ni s'a precupețit Basarabia, adăugându-se Comisiei Dunărene și brațul Chilieii, atunci când nu poate lucra nici la Sulina.

*

La Senat Matei Cantacuzino a făcut o furioasă șarjă contra guvernului.

10 Novembre.

La Cameră discuție la Mesagiu. Banca ministerială aproape goală, cu Vintilă indiferent. Iorgu Toma se trudește să explice de ce afacerile lui Anhauch sunt dezastroase.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

De pretutindeni mi se spune că I. Brătianu lucrează pentru Averescu.

*

Argetoianu mă asigură că nu revine la Averescu, și cere să ne vedem undeva.

11 Novembre.

Mă întâlnesc la Cihodariu cu Argetoianu.

Incep a-i spune că-mi pare bine cum că măcar acumă ne cunoaștem: de ar fi fost înainte, s'ar fi evitat multe neplăceri. Ii arăt motivele atitudinii mele ostile față de Averescu.

El spune că, în Ministeriul de la Iași, tratând cu Nemții, aghiotantul lui Mackensen, om brutal, l-a invitat la masă în numele Mareșalului. Argetoianu a refuzat: cât este în si-

tuația de învins, însă în luptă, nu. Mackensen a venit atunci el însuși la Buftea. Om fin. I-a spus că dorința Împăratului său e ca o divizie românească, o brigadă, fie numai un regiment — căci își dă samă de situația țării —, să apară pe Rin contra Aliaților; atunci România ar avea alte condiții de pace, cum nu și le inchipuie. Argetoianu a răspuns că n'are autorizație să trateze despre altceva decât cele cuprinse în instrucțiunile sale; va raporta; dar, ca om, crede că e imposibil. Aceasta n'a fost și părerea altora.

După demisia lui Averescu intenția ar fi fost să se continue tratativele pentru a face necesară rechemarea Guvernului căzut. Regele a tăiat scurt această încercare.

Intors din străinătate — și apasă pe obiceiurile de acolo—, Argetoianu a crezut că poate face politică atături de un om care îi părea foarte popular. S'a convins de greșala pe care a făcut-o, dar a avut „slăbiciunea“ de a rămânea.

Vorbim de situația țării. I se pare foarte rea. Impozitele nu se strâng: în Dolj nici 30%. Agricultorii, nevanzând, n'au bani. Ar fi greu să se plătească și lefurile. Regimul e pe sfârșite. Brătianu a întrebat pe Rege, arătându-se gata să plece, dacă are prin cine-l înlocui, dacă-i preferă curențul lui Constantinescu, dacă vrea să strice organizația unui puternic partid. Răspunzându-i că nu, a cerut încrederea. I s'a dat, dar fără termen. Din răspuțeri acest om dibaciu lucrează la împăcarea, fie și prin Rege, a lui Argetoianu cu Averescu, pentru a li da situația, contând că vor fi slabi și celelalte partide vor ajuta pe liberali.

Argetoianu crede că Regele tot nu vrea pe Ardeleni. Rolul la Curte al lui Goga îi pare a fi în funcție numai de lupta acestuia cu Maniu.

Ii comunic impresia mea că nemulțămiiții liberali, înțelegi pe supt mână cu Ardelenii, fac o grevă la Cameră, ceia ce ar putea precipita lucrurile. El crede că situația va

dura până la sfârșitul anului. În acest timp trebuie să găsim o formulă.

Discutăm și influențele la care e supus Regele.

Argetoianu păstrează încă o vădită rezervă. Caracterizările îi sunt sigure, judecata deschisă altor argumente. Vorbim de înlăturarea șarlataniei electorale prin desființarea șemnelor cu sens, de nevoia a pune, la alegeri, în vederea demagogilor sancțiunile care-i pot atinge, de influența de fapt a țăranilor față de votul care i s'a dat. O colaborare ar părea posibilă. Intoarcerea la Averescu e exclusă. Nu se poate lucra cu dânsul.

12 Novembre.

Discursuri la Mesagiu. Atmosfera e ceva mai vie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13 Novembre.

Diatribă a lui Oroveanu de la Romanași contra gestiunii Ministeriului de Agricultură. Dă liste întregi de uzurpatori oficiali ai loturilor rurale. Al. Constantinescu, care e de față, se supără pentru a isprăvi cu glume neizbutite.

14 Novembre.

Leonte Moldoveanu răspunde lui Vaida, care l-a făcut ministeriabil „declasat“. Spune că el a făcut războiul și că, la un moment dat, numai el și Berthelot erau socotiți ca optimiști. Scandând „învățătorește“ ca Mihalache, deputatul țăranist Iacobescu atacă deputația basarabeană.

Vintilă Brătianu se bucură, vădit, de situația asediată a lui Alexandru Constantinescu.

16 Novembre.

Duel bucovinean între Reuț și Marmeliuc. Bun discurs al lui Țoni, primit cu ironii de liberali.

*

Argetoianu a primit comunicatul prin care „incidentul e închis“ și cei cari au mers cu dânsul au să fie pedepsiți. Se adaugă în culise că „așa e indicația de la Palat“.

17 Novembre.

Periețeanu, din majoritate, vechiu parlamentar, dă dovadă de obiectivitate și delicateță. Urmează țărănistul basarabean Leancă, a cărui critică feroce înjosește tot ce a dat Vechiul Regat, care e pentru dânsul numai „țara dumneavoastră“. Până și la magistrați: iartă doar pe câțiva bătrâni. La întreruperea mea, care-i spun ce am dat noi ca învățătură Basarabiei, răspunde că el e de la țară și știe că învățătorii sunt basarabeni. Doar de au ajutat unii Bucovineni. În frunte cu Madgearu, țărăniștii aplaudă și când li se spune că noi n'am știut ce este legislația, pe când, cu un regim electiv, supt Ruși, în Basarabia era raiul. Madgearu crede că îmi aruncă o acuzație, îngânând că m'am împăcat cu Argetoianu. La un moment Lupu trebuie să-i spună lui Leancă, imperturbabil, că „țara dumneavoastră“ înseamnă poate numai liberalii.

20 Novembre.

După un „contra-țaran“ al liberalilor, Stere. Expune, melodramatic și filosofic, o lecție de drept constituțional.

Din toată majoritatea, prostită de „erudiție“, unul nu se ridică pentru a-i aminti crima. Leonte Moldoveanu discută chiar cu dânsul principii. Rolul de a spune cuvântul care trebuie îi revine lui Moșoiu, care, mai om de cât ceilalți, i-l spune: tare și bine.

21 Novembre.

Slujbă de Sf. Mihai la biserica Arhivelor. Multă lume, ceva școli. În anul acesta oficialii s'au abținut, ca după ordin, organizându-se alături o serbare a ofițerilor în rezervă: acolo a slujit arhiereul.

Vine N. Miclescu. Aceiași încântătoare modestie a adevăratului erou. Nu merge la masa regală din astă sară: se jenează. A refuzat direcția Căilor Ferate. Să temea de influențe politice.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Seara Argetoianu. Întâlnirea cu Averescu a dat acest rezultat. El, Argetoianu, să uite jignirile primite, generalul, din partea lui, „lipsa de disciplină“; să se înceapă din nou ca și cum nimic n'ar fi fost. A doua zi apărea comunicatul că la generalul Coandă, în absența lui Argetoianu, s'au luat în discuție „sanctiunile“ contra prietenilor lui. Argetoianu s'a plâns: generalul i-ar fi explicat că e vorba de o discuție deschisă mai înainte și amânată pentru după întoarcerea lui, cum ceruse Goga. Pentru Argetoianu, în asemenea condiții e imposibilă colaborarea. Își rezervă momentul rupturii: probabil, dacă generalul nu bruschează, acela când, după stăruințele lui Brătianu, i se va încredința lui Averescu puterea.

S'ar putea să i se încredințeze puterea și lui Maniu, pentru care stăruie la Palat clanul boieresc. Argetoianu crede că, prin atitudinea ce am urmat-o eu, m'aș putea impune. Pot

declara Regelui, când îl voiu vedea, că, în acest caz, el e gata să colaboreze cu mine, dar, cu altă formație, nu mă va combate.

23 Novembre.

Agârbiceanu îmi spune că unirea cu tachiștii s'a făcut fără voia lui. Li arăt că e o greșală ireparabilă.

24 Novembre.

Pe când, în parada la Mesagiu, trec oratori tineri, Vintilă Brătianu neagă intriga în favoarea lui Averescu, și majoritatea pare a se bucura.

26 Novembre.

Discurs apăsător al lui Mihalache. După ce pune într'o proastă postură pe Al. Constantinescu, care iese ca falsificator al legii agrare în propriul său profit, călărește pe cooperație și el. De aici discuție cu Duca și obișnuitele punctații ale lui Lupu.

27 Novembre.

Mihalache continuă, tratând toate chestiunile. Tribunalele sunt pline de publicul țărănesc. O sentinelă păzește supt dealul Mitropoliei.

Când vorbește de iubirea lor pentru Rege, întreb dacă o au toți. Imediat încep insultele, cu Basarabeni în frunte. Sunt întreat de ce Regele a decorat pe Stere, de ce n'am niciun deputat basarabean, de ce m'am lăsat ales în Basarabia la 1919. Mihalache adaugă: de ce am negociat cu Stere o împăcare dacă m'ar recunoaște ca șef!... Răspunsul meu zăbovește un sfert de ceas de urletele acestor apărători ai libertății. Arăt zădărnicia acestor atacuri. Halippa recti-

fică afirmația mea că la alegerea de la Orhei există blocul; la sfârșit, personal, îmi spune că voi mai fi ales acolo de ai lui.

29 Novembre.

Vorbesc la Mesagiu. Majoritatea ca și minoritatea au instrucții de a se ține liniștite. Câțiva Ardeleni rămân; Maniu a plecat de cum am luat cuvântul.

30 Novembre.

Vintilă Brătianu ține un bun discurs de biurocrat financiar.

6 Decembre.

Lungă cuvântare a lui Vintilă Brătianu. Nu lipsesc nici teorii istorice, ca lupta orașelor din Ardeal cu feudalii, și sociale (intelectualii de secțiune verticală). Președintele Consiliului îl felicită călduros.

7 Decembre.

Vorbește solemn, umflat, Constantinescu, răspingând învinuirile ce i s'au adus. Are scene violente cu țărăniștii.

8 Decembre.

Discurs extraordinar de violent al lui Nistor.

10 Decembre.

Se cetește la Cameră răspunsul Regelui. Pare a voi să lovească în condițiile cum se face improprietărea; nu lipsește un pasăgiu privitor la nevoia unui nou spirit.

Halippa și Buzdugan se apără în chestia loturilor ce au primit. Halippa e duios. Al. Constantinescu răspunde.

Mârzescu, vorbind cu I. Brătianu despre o eventuală succesiune a mea la guvern, acesta obiectează că n'am cadre. Mârzescu îmi recomandă să nu mă aliez cu cine nu l-aș putea domina.

11 Decembre.

Certe între Bucovineni. Morariu încearcă a face apologia „genialului“ Aurel Onciul, care ar fi avut numai defectul de a crede în Austria Mare.

12 Decembre.

„Universul“ și presa țărănistă exploatează succesul lui Cămărășescu la Silistra.

14 Decembre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Atacând violent Comitetul Agrar al lui Al. Constantinescu, Istrate Micescu e ascultat simpatice și de majoritate.

*

Moartea lui Damian Drăgănescu din Galați, unul dintre cei mai buni și credincioși prieteni politici.

15 Decembre.

La Cameră continuă atacurile lui Micescu contra lui Al. Constantinescu.

*

La Cotroceni, invitat la dejun. Se vorbește de mișcările studentești. Regele dezaproabă metodele întrebuițate. Regina

primește invitația la Văleni-de-Munte pentru a vedea Școala de misionare.

După masă Regele vorbește de cartea lui Ford. despre Evrei și „supra-guvernul“ finanței internaționale și o găsește foarte impresionantă. Laudă pe tânărul sub-secretar de la Interne, Tătărescu, și familia lui. In materie de Guvern spune că și naționalilor din Ardeal li-a declarat că el are ideile sale despre succesiune, dar nu le poate împărtăși. Răspund că nu era nici gândul meu să-l silesc a vorbi în această privință (am cerut audiența pentru a prezinta Regelui și Reginei cărțile despre dâșii scrise cu prilejul încoronării). Cred în posibilitatea unui guvern de coaliție, și cu unii liberali tineri. Ar fi excluși țărăniștii, Averescu și Goga. Regele pare surprins când fac unele aprecieri cu privire la a-ceștia, de și Averescu îi pare „un copil“.

Regele e foarte încântat de petrecerea în Banat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

17 Decembre.

La Cameră atacuri violente contra proiectului pentru granița bănățeană. Bănățeanul liberal Licareț lovește furios în Sârbi, aprobat de tot partidul național, cu toate că i-a fost atacat unul din șefi, Vaida. Lascu strigă că el vrea și războiul cu Sârbii.

*

Dr. Angelescu îmi spune că ar fi vorbit cu Regele în ce privește o succesiune a mea.

*

Argetoianu scoate un ziar al său, „Indrumarea“, rupând cu generalul. Denunță acordul acestuia cu Ludendorff, la

Augsburg, pentru o alianță cu Germania, Ungaria, Bulgaria și Rusia.

18 Decembre.

Discuția în jurul graniții bănățene continuă la Cameră. Bocu cetește un memoriu dârz, în aceleași strigăte ale naționalilor ardeleni (la început Licareț își retrace toate acuzațiile contra lui Brătianu și a liberalilor). Cer chemarea la ordine a lui Lascu, care strigă că toți Sârbii sunt „mitocani”. Urmează Lupu, obiectiv, patriotic, pacific, discutând, din punctul de vedere parlamentar, dacă termenul de „perfidie”, aplicat de Duca atitudinii lui Maniu, e admisibil ori ba. M. Popovici s'a grăbit a răspunde lui Duca că e „obraznic”.

19 Decembre.

Duca îmi dă noi explicații cu privire la frontieră, care ar fi avantajoasă din punct de vedere militar. Oricum, alta nu se putea afla. Discuția nu putea să se întindă decât asupra localităților vecine cu o graniță odată acceptată de noi.

20 Decembre.

Regina la Văleni. În Gară îmi vorbește de întâmplările din Grecia: plecarea silită a părechii regale. Ii spun că de mult ar fi trebuit să o facă.

*

În tren Lăpedatu îmi spune că la Paris Lupu striga cum că pentru Banat e gata să impuște pe Take Ionescu. Vaida lauda pe Brătianu pentru expozeul lui la conferință. Mai târziu lucrurile s'au schimbat.

El crede că pe vremea retragerii sârbești la Corfù ar fi fost momentul când am fi putut câștiga mai mult.

*

La Cameră incede discuția bugetului.

Seara, Madgearu atacă pe Argetoianu în chestia bonurilor de tezaur.

21 Decembre.

Iarna incede, bogată în zăpadă.

La Cameră, ziua, I. Lăpedatu a vorbit la buget. Face cel mai călduros omagiu lui Titulescu. — li faceți curte, șoptesc. — Poate că e primul ministru de mâne. Scontează și trecutul tachist al lui Titulescu, simpatiile de care se bucură la Regele.

Seara, Lascu, în chestia graniței banățene, care și la Belgrad află împotrivire.

24 Decembre

Discuție la buget și la convenția pentru Banat.

*

Duca îmi spune că regele Gheorghe a ieșit din Atena între șirurile unei mulțimi care-l aclama și, plângând, îi cerea să revie. Ofițerii puși de pază pe vas „s'au convins” că regele lor e bun, au promis... camerierei reginei că vor servi cauza lui; la Constanța plângeau cu hohote. În schimb, ministrul de Domenii se învierșuna să capete unele schimbări la... grajdurile regale. Ministeriul l-a rugat să dea de la București... sfaturi.

Duca socoate că Averescu umblă după țărăniști, sau vice-versa.

*

Vorbind la Timișoara. Argetoianu lasă a se întrevedea posibilitatea unui guvern al său cu ajutor de „oameni o-nești“.

25 Decembre.

Ardeleanul Moldovan aruncă insulte, făcând procesul Guvernului la budget. Vintilă Brătianu e foarte nervos: se supără foc de gluma ce se face cu privire la călătoria la Iad, de care vorbește oratorul (Iadu e un sat ardelenesc).

Seara, impresionant discurs al lui Vaida, în chestia frontierei bănățene. Al. Lăpedatu recunoaște că a fost perfect obiectiv și că a lăsat o pagină de istorie. Lalescu, din majoritate, combate violent pe Duca, încercând a pune la adăpost, pentru trecut, pe I. Brătianu.

26 Decembre.

Argetoianu la mine. Se gândește la coaliții imposibile. Vorbește de o întâlnire cu Maniu, pe care îl judecă întocmai ca înainte. Ii spun că văd viitorul foarte pesimist. Regele vrea să fie lăsat în pace; nației îi place să fie înșelată; partidele depind de „organizații“, fabricante de mediocrități, și „organizațiile“ nu se vor înțelege niciodată. El îmi spune că păstrează contactul cu naționali.

*

Istrate Micescu îmi vorbește cu privire la unele puncte comune, între care învierea voturilor orășenești.

*

Seara, vorbesc în chestia Banatului.

27 Decembre.

Discuții la budget, ziua. Seara, Duca apăra convenția pentru Banat și alianța cu Sârbii. Atacă, nedrept în parte, pe Take Ionescu și pe Ardeleni (Maniu a vorbit monoton și șters). Bănățenii liberali prezintă un protest. Majoritatea face responsabili pe Ardeleni. Legea e votată fără aplause.

28 Decembre.

Emanoil Constantinescu, liberal nemulțămît, lovește în Guvern, vorbind la budget. Vintilă Brătianu vrea să mă oprească de a lua cuvântul. Președintele intervine. Îi oferă și lui Maniu, care-l refuză, pentru că nu sunt lăsați a vorbi „domnii din partidul său“. Și în majoritate este nemulțămire pentru că s'a împiedecat discuția.

30 Decembre.

Noul ministru al Poloniei vine să mă vadă. E pornit contra politicii lui Beneș, pe care îl cunoaște personal. Stăruie asupra necesității unei legături mai strânse între cele două țări. La Cehoslovaci vede ambiția de a domina în legătura pe care au făcut-o. Imi propune o călătorie de conferințe la Cracovia și Varșovia.

Primesc știri de aiurea că, la Cracovia, trupa s'a lăsat bătută de greviști, cari au fost apoi amnistiați.

31 Decembre.

Inchiderea Parlamentului până la sfârșitul lui Ianuar.

I. Brătianu apare, foarte stors, evident bolnav. Pune în perspectivă la Cameră legi în legătură cu Constituția și cu dezvoltarea bogăției naționale:

1 9 2 4

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1-iu Ianuar.

Seara, studenții vreau să facă împreună Anul Nou. Asistă Francezi (Roques, un general, etc.), Sandfeld de la Copenhaga, iar, între Români, oameni total necrescuți și femei întreținute, care fumează la doi pași de d-ra Văcărescu. Se aduc Țigani ungurești, de chef, cari schilodesc muzica noastră națională. Sala bate din mâni și din picioare. Un tip ridicul recitează de pe scenă insultele lui Caragiale împotriva țării. Victor Eftimiu șuieră de două ori. Trebuie să ies din această lume netrebnică. Alții au curajul să rămâie, ba chiar să țină toasturi duioase.

15 Ianuar.

Pompeiu deschide un curs de matematică la Sorbona. Perfectă expunere franceză, foarte fină și bine ascultată.

*

Seara, concert al lui Vulpescu, cu sală plină. Și bucățile românești sunt călduros aplaudate.

20 Ianuar.

Seara, la ministrul Neculce. E de față și fiica d-rului Istrate, măritată cu Livaditi. Imi vorbește despre moartea ta-

tălui ei. A sosit la Paris extenuat, „ca Hasdeu la sfârșit“. Din ce în ce mai mult, fără durere, i-au slăbit puterile. A cerut să fie ars pentru a putea fi dus mai ușor în țară, ceea ce s'a făcut acum un an. Legația nici n'a ținut samă de moartea lui.

25 Ianuar.

Boyer a primit acuma câțva timp vizita generalului Kalbars, fostul dictator rusesc în Bulgaria, acuma un simplu aviator diletant, care moare de foame la Paris.

27 Ianuar.

La o recepție, decanul Facultății de Medicină, Roger, care cunoaște România, îmi vorbește cu muștrare de studenții evrei izgoniți din țară „pentru religia lor“. Li dau explicații.

29 Ianuar.

La arheologul catalan. Puig y Cadafalch. El vede o epocă intermediară între arhitectura carolingiană și cea romană. La noi ea continuă cu arcadele lombarde și polihromia, cu ceramica moldovenească.

Vorbește de noul regim spaniol. „Numai episcopii nu sunt generali.“ Mișcarea catalană e confiscată. El a trebuit să plece momentan. Regele își joacă tronul.

31 Ianuar.

Ultima mea lecție la Sorbona. E de față și ministrul Constantinescu, care adoarme îndată, de un somn reconfortant.

3 Februar.

La „Cercul Ronsard“ conferința poetului Francis James. Gras, gros, brun, o proză împodobită și o poezie care, aceia, e foarte frumoasă.

5 Februar.

Aflu de la un membru al Institutului că, la alegerea de membru asociat, candidatura mea a fost învinsă de a lui Rajna și pentru că doi membri au vorbit de „schimbările mele de păreri“. Anume că m'am făcut francofil din germanofil. Calomniile unei anume bande românești au prins.

7 Februar.

La dejun cu Coville, aproape un coleg pe vremuri și distins istoric, astăzi director al învățământului secundar și superior. Discutăm chestia studenților basarabeni, pe cari îi recunoaște prea mulți. Aflu că Ruși și Evrei rusești merg la atașatul nostru militar ca să-i ceară acte pentru „schimbul“ francez, mărturisind fățiș că nu sunt Români, n'au vrut să facă serviciul militar și n'au intenția să servească România. Ii arăt necesitatea de a înlocui schimbul întâmplător cu burse meritate și de a face din Legația franceză o casă primitoare pentru intelectualii români, iar nu un loc de întâlnire a „prinților“ noștri.

9 Februar.

Masa la Neculce cu reprezentanții Poloniei și Iugoslaviei la Comisia de reparații; Sârbul, Diurici, vorbește de Pașici. Om cu totul simplu și totuși atât de tare. In chestia revendicărilor, de la început a pus Fiume pe al doilea plan. El singur. Acum i se vede dreptatea. Nu poate argumenta

de ajuns, dar simte și prinde. „Eu nu înțeleg cum nu înțelegeți“, spune el, fără a putea croi și argumentația logică.

10 Februar.

La dejun, la Victor Antonescu. El spune lucruri interesante. Întâiu cum a căpătat primirea României la conferință, cu tot tratatul încheiat cu Centralii. A făcut să nu se intervieve la Cameră în favoarea noastră, cum voia să facă un prieten. A reușit să se treacă asupra lipsei confirmării lui ca ministru, confirmare care încă nu sosise. Apoi a dat explicații lui Poincaré. — România nu e Brătianu, ci țara care a făcut ce-a făcut și a suferit ce a suferit. Argument: E oare Franța Clemenceau? Mulți îl critică. Il acuză că face „prostii“. Cine a spus? indiferent. Dar Franța rămâne Franța. Clemenceau ar fi fost emoționat; i-ar fi văzut o lacrimă în ochi. A spus apoi „micului său amic“ că speră cum că se va face.

După masă arată cum, în 1916, Delcassé era convins că Bulgarii sunt câștigați. — Că doar nu-i vei cunoaște mai bine ca mine! — Din experiența patimilor noastre, da. El cerea formal Românilor să nu se considere ca o așchie aruncată în foc, mergând fără Sarrail. Totuși așa a rămas concepția franceză.

17 Februar.

Masă la Legația României. Fougères nu crede pe Greci maturi pentru republică. Partidele sunt slabe, nu pot fi altfel. Incercarea lui Venizelos de a face un partid liberal a căzut.

18 Februar.

Tot mai stăruitor mi se cere de ai miei să particip la

blocul opoziției. Răspund că n'am încredere în oameni, că nu admit metodele lor. E o chestie de conștiință pentru mine.

19 Februar.

Francul francez scade din nou, în mijlocul unei mari emoții. E o intrigă pentru a provoca demisia lui Poincaré, care se luptă acum la Senat, plin de nou-aleși radicali-socialiști, după ce a câștigat victoria la Cameră..

20 Februar.

La președintele Republicei.

Niciun fast, nicio întâmpinare. Intr'o odaie un funcționar, în alta un ofițer. „Nu s'ar îngădui mai multă înfățișare“, îmi spune Victor Antonescu.

Președintele, solid clădit, pătrat, cu părul sur dârz, cu sprincenele în craiu nou peste ochii vii și glumeți supt ochelari, ascultă. După câteva cuvinte despre cursurile mele la Sorbona, cum îl văd că pare a dori informații, îi arăt ce important este în Orientul amenințat acest „bulevard românesc“. Cehii nu sunt războinici. Polonii au arătat la Cracovia că armata lor nu este, pentru moment, cu totul sigură. Sârbii sunt buni soldați (președintele repetă și aprobă), dar trebuie să li se dea o direcție. Au greutăți cu Croații, pe cari istoria i-a făcut întru câtva un alt popor, supărat de concurența balcanică. După moartea „pașei“ Pașici, cine să urmeze? Legăturile de alianță sunt bune, dar fiecare ar trebui să-și recunoască și păstreze locul: „colaborare“ (încă odată președintele aprobă și subliniază). Franța ar putea-o impune (— „O, e așa de greu să li se vorbească!“). Intrebă de chestia rurală la noi, și îi arăt ce greutăți ridică: starea provizorie de asociație a proprietarului cu țăranul, pe care

eu o propusesem de mult, le-ar fi evitat. Oricum, am dat o experiență lumii: cuminte, fiindcă suntem cumiți; Rușii au dat-o pe a lor, nebuună, pentru că și ei sunt nebuni (președintele spune odată cu mine cuvântul). Amintindu-i de Take Ionescu, îl laudă. Își aduce aminte cu plăcere de convorbirea lui cu dânsul la Aix-les-Bains; era un om cu spiritul deschis. Când îi vorbesc de autoritatea prin izolare a lui Brătianu, inaccesibil, surâde. La urmă îmi spune că lucrurile se vor îndrepta „cu oameni ca dumneata“. Spunându-i, înainte, că libertatea e o față de păzit și nu de lăsat să umble singură pe stradă, el adaugă: „că ar putea să capete purtări rele“ (elle pourrait tourner mal).

20 Februarie

Cu Antonescu la Doumergue, președintele Senatului, amic al nostru. Om între 50—60 ani, față rotundă, vioaie, veselă, ochii strălucitori de curiozitate. Vorbește de inspirația ce poate veni și de la noi, exemplificând soarta noastră după cartea ce i-am prezintat. Franța cea nouă, care se formează acum din tineret — căci generația actuală e stoarsă —, va avea o mare curiozitate de lucruri străine. El e optimist: greutățile vor trece. Ele sunt bine venite. O vede din cariera lui: de nimic n'a folosit mai mult decât din ceia ce considerase ca o nenorocire. Laudă ideea mea de a scrie Istoria Franciei afară din Franța. Definesc poporul nostru ca foarte latin, pe cale populară, prin logică și simplitate; Italianul e mai luxuriant și stufos, mai „oriental“.

23 Februar.

Comunicație la Institut despre „Părăsirea Daciei de Aurelian“.

26 Februar.

Conferință la studenții poloni despre relațiile culturale dintre Poloni și Români. Intre ascultători fiul lui Mickiewicz, aproape octogenar.

La Leygues. Bătrân cu înfățișarea lui Crispi. La gura focului, în apartamentul foarte luxos și plin de artă, vorbește de greutățile de după războiu, de primejdia de a se pierde clara de mijloc în greutățile materiale, de greutatea de a o reface pe urmă. A fost în România și ar mai merge.

Apoi la Painlevé. Infățișare de învățat prins în luptele violente ale politicei. Temperament meridional, gata de luptă mai mult decât de vorbă. E întrerupt de telefoanele care îi vorbesc de pregătirea cartelului electoral al stângii. Critică aspru Camera ieșită din corupție și dintr'o teroare, căreia i-a lipsit doar sângele. Pare a crede că Basarabia e rusească.

La președintele Camerei Raoul Péret. Om scurt, îndesat, cu un cap energic, cu o rămășiță de tinereță în mișcări. Vorbește de alegeri, a căror primejdie o vede. Lumea pune întrebări cu privire la condițiile de traiu, îngreuiate. Odată a trebuit să întrebe pe alegătorii cercului său — aiurea nu merge, din discreție, — dacă îl fac răspunzător și pe dânsul. Crede că era mai bine să se fi disolvat Camera în toamnă, cu o mai bună situație internațională, și fără amenințarea impozitelor.

29 Februar.

Painlevé a neglijat să vie la dejunul anunțat. Și alți oaspeți au venit în zădar.

*

La Mortcerf, unde d-ra Elena Donici locuiește cu sora și cumnatul ei, păstrând o frumoasă colecție de artă, în care și documente românești. O fotografie înfățișează pe bătrânul Donici în costum tolstoian, cu șapca pe cap, înaintea căruia țărani pleacă genunchii. Era undeva către Nistru. Totul e vândut acuma. Cumnatul a creat o fermă de o admirabilă organizație, și, acuma, închiriind-o, de și încă tânăr, se odihnește.

1-iu Mart.

La Legație. Din moștenirea Stătescu au rămas patru splendide tablouri de Grigorescu. Sunt într'o magazie. Moștenirea e a clubului liberal. Vintilă Brătianu a plătit datoria și destinează această comoară Muzeului.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Conferință la Asociația franceză pentru Societatea Națiunilor, în sala Institutului de oceanografie. Foarte multă lume. Expun „concepția românească a păcii“. Publicul e foarte călduros. La urmă, un necunoscut, care s'ar părea a fi Ungur, îmi spune cu pronunțarea germană: „Si vis pacem, para **pacem**“. Un altul, cu înfățișare lunatică, ne urmărește pe rectorul Appell și pe mine, cu dorința lui ca Rusia, Germania, Turcia să intre în Societate.

2 Mart.

Spre Geneva. În tren, directorul și creatorul belgian al Palatului Mondial, de demonstrație sociologică. E supărat pe comitetul cultural al Societății Națiunilor, care i-ar fi luat rolul. Vorbește cu vervă de greșelile guvernelor. Cel belgian, în 1914, răsturna tramvaie ca să împiedece în-

trarea Nemților în Bruxelles și guvernatorul dădea la telefon ordinul de a face „cum e mai bine“. Se indignează că Spania inertă domină cu valuta ei. Crede că Franța exploatează Belgia. În mișcarea flamingantă el vede, la origine, admirația pentru prosperitatea vechii Flandre, de orașe. Criza actuală n'a fost determinată de un spirit anti-francez.

*

La Geneva bună primire de Comnen și de Pittard, a cărui prietenie e nemărginită.

3 Mart.

Întâia mea conferință despre așezămintele din Sud-Estul Europei, în sala cea mare a Universității.

Seara, masă la Pittard. Și Robert de Traz, cam jenat de noile lui legături cu Ungurii, pe care vădit e decis să le păstreze.

4 Mart.

A doua conferință, despre imperialismul în Orient. Seara, masă de șaiszeci de invitați dată de Comnen. Un tânăr diplomat iugoslav îmi spune că planurile bulgărești de „lugo-slavie“ sunt cunoscute la ai lui. Moartea lui Stamboliischi n'ar fi fără legătură cu dânsule.

Conferința a treia, despre Regalitatea în Sud-Estul European. Seara, conferință despre arta noastră populară, la Museu.

6 Mart.

Dejun cu membri ai Comitetului Societății Națiunilor (și Edward Drummond) la Rappart, membru elvețian.

7-8 Mart.

În drum spre țară, cu senatorul Filitti. Vedem câmpiile nelucrate. El spune că sistemul grâului de toamnă a fost introdus numai pentru proprietatea mare, de Cazotti și bătrânul Marghiloman. Proprietatea mică trebuie altfel îndreptată.

9 Mart.

La Craiova, pentru o întrunire cu țăranii. Se pare că-i supără observația mea despre luxul lor și despre nevoia de impozite noi.

Am spus limpede la întrunire că țării îi trebuie partidul cel mai mare și că față de mijloacele de acțiune ale liberalilor singur n'aș putea răzbi. Dar nu găsesc înțelegerea trebuitoare. BCU Cluj / Central University Library Cluj

11 Mart.

Un colonel american, furnisor de vagoane, se plânge de procedeele lui Vintilă Brătianu, care i-a refuzat o propunere de conlucrare pentru acoperirea datoriilor în Statele-Unite. Brătianu desminte: el ar fi oferit o consolidare cu plata intereselor. Lupu, consultat asupra campaniei pe care o gătește Americanul, a înștiințat pe Brătianu. Eu îi declar Americanului că aceia ce are de gând să facă îl privește pe dânsul, că nu-l pot opri, dar nici încuraja.

*

Seara, Argetoianu la mine. Dorește și el partidul unic. Se oferă pentru dânsul. Stăruie să fiu amabil cu nașionali: Maniu a fost la el aseară pentru a se informa asupra în-

tențiilor mele, primite, zice el, cu simpatie în tabăra lor.

Arată desgustat de haosul actual. Vorbește și de anume planuri de căsătorie în familia regală. E hotărât contra propagandelor anti-monarhice — până și prin licee se discută republica. Neplata bonurilor în Italia a făcut imposibilă călătoria Suveranilor acolo: ar fi și o notă în acest sens.

Și el recunoaște marile calități ale lui I. Brătianu.

Vorbește despre vastele planuri ale lui Titulescu. Se scontează un guvern al lui.

13 Mart.

La Cameră Buzdugan vrea să aducă, în forma unei polemice cu Rușii, chestia votului, de către Camera Franceză, asupra alipirii Basarabiei. Il sfătuiesc să prezinte o simplă declarație ca Basarabean, și, dacă vrea, membru al partidului său. Vorbesc după dânsul, că fost președinte al Camerei care a votat Unirea și a luat cunoștință de recunoașterea ei de către Aliați. Cum se produc declarații de partid, subliniez că vorbele mele n'au avut acest caracter.

După plecarea mea, în urma interpelării lui Madgearu, care acuză pe ministrul de Finanțe că favorizează exportul ilegal de piei, Mihalache taxează pe un deputat liberal de „samsar“ și e palmuit de un țărănist. Majoritatea liberalilor exclude pe treizeci de zile pe agresorul No. 1.

*

Dimineața, Duca vine la mine pentru a-mi arăta că Averescu, în Italia, caută consultații de drept contra Constituției votate, pe care o consideră ilegală.

*

În ce privește vizita Suveranilor la Roma, vizita a fost propusă de Aloisi, și cu anumite intenții matrimoniale. Se ajunsese la o înțelegere. Aloisi, plecat la Roma, revenise, pentru a pleca acuma din nou. Statul român, care consolidase o parte din bonurile italiene, Vintilă Brătianu explicând că nu poate face mai mult din cauza operației care e în curs aiurea, admisesese chiar ca, din rest, să achite ce se cuvine unor cooperative fasciste. Acum câteva zile se vorbise încă în acest ton. De-odată înlocuitorul lui Aloisi prezintă nota grosolană, în care, insistându-se asupra aranjamentului bonurilor, se adaugă că fără aceasta vizita regală n'ar întâmpina atmosfera cuvenită.

Sfătuiesc pe Duca, dispus a mărturisi faptele, să provoace o interpelare, care ar porni de la zvonul că Averescu are o misiune în Italia.

Planul de căsătorie între prințul Nicolae și princessa Irina n'a fost admis de Guvernul român.

14 Mart.

La Cameră Duca e interpelat de Sever Dan, în chestia amânării vizitei la Roma. Interpelatorul înfățișează faptul ca o înfrângere a Ministeriului. Duca are înainte o hârtie care se pare a-i fi fost dată de Regele. Se refuză a pune în legătură „amânarea” cerută cu chestia bonurilor, dar anunță că Regele a renunțat la vizita sa.

Urmează scandalul bătailor de ieri. El va continua și astăzi.

15 Mart.

La dejun la Regele. Mișu ia apărarea Guvernului în chestia italiană. Ar fi un act din atacul dat de toți străinii pentru a se instăpâni asupra producției noastre. Regele Gre-

ciei, în civil, blând, tăcut ca de obicei, regina Elisabeta, total refăcută, iau parte la dejun. Se râde mult, Regele dând semnalul.

Cer Regelui o conversație particulară. În cabinetul său, îmi mulțamește călduros pentru serviciile aduse în Franța. Aduc vorba despre starea rea în care am găsit țara. O recunoaște, părând totuși că vrea să evite conversația asupra acestui subiect.

Evită și subiectul incidentului italian, dar vorbește de corupția care ar fi prins viața claselor superioare din Italia. Cu privire la Grecia, își arată mulțămirea pentru plecarea lui Venizelor.

Proiectul de comercializare i se pare mai bun decât era la început. Discut asupra dezavantajilor concesiilor pe Ministerere. E pentru zăbovirea proiectului relativ la păduri. Crede și el în necesitatea partidului unic de opoziție. I-a spus-o și lui Maniu în vară. Ar avea nevoie de un proiect de guvernare precis.

În generalul Averescu nu mai crede. Cruță pe naționali. Între țărăniști, deosebește de nestăpânirea lui Lupu, bun în fond, de dârzenia lui Mihalache, de nematuritatea lui Madgearu, pe Iunian și chiar pe Mirto. Pentru soliditatea politică a lui Mârzescu are recunoaștere.

Spune la plecare că „Regele nu e deci așa de rău pentru opoziție” și adaugă că și puțin autocratism — completez fraza — n'ar strica.

Genul Primo de Rivera îi displace și vorbește de primejdia Regelui constituțional care alege după simpatii personale.

*

Maniu mi-a scris pentru o întrevvedere, plecând de la declarațiile mele din Craiova.

Răspunsul meu îl încurajează.

*

Maniu vine seara, la 10. Contestă că Regele i-ar fi vorbit de partidul unic. După preliminar mai lungi mă întrebă cum consider posibilitatea formării unui astfel de partid. Cum vorbește și de alte „oferte“, îi atrag atenția că eu nu fac o „ofertă“, ci un sacrificiu pentru țară, căci s'ar putea prea bine ca, la un impas, să mi se dea mie puterea și, făcând alegeri legale, dar nu naive, aș avea ori mijlocul de a governa ori o puternică reprezentare în Cameră, după ce m'aș retrage. Ii declar că n'am niciun punct de vedere supt raportul organizării, că grupările locale ar avea să discute condițiile materiale, că prin urmare e vorba de program: acest program însă s'ar putea fixa de o comisiune mixtă, căutând punctele principale și de actualitate din amândouă. Cum el vorbește de vechiul program al blocului, chiar de „punctele din Alba-Iulia“, nu fac obiecții. Dar Maniu vrea să ne ocupăm și de o nouă Constituție. Ii arăt ce indiferentă îmi pare lumea, chinuită de alte griji, în această privință. El stăruie că e un exemplu de dat și propune naiva soluție a unor noi Camere constituante. Ii spun că numai după ușurarea țării de sarcinile ei de azi putem vorbi de așa ceva.

Maniu aduce în discuție partidul țărănesc. Ar fi renunțat la program, dar e inadmisibil punctul de vedere al partidului de clasă. Mă întrebă cu privire la Stere și îi reînnoiesc declarația imposibilității mele. Vrea să știe dacă aș cere excluderea lui publică. Declar că admit îndepărtarea lui de la politica activă. — Vremelnic? — Definitiv.

Discuție asupra numelui partidului. El invocă cei șaiszeci și doi de ani ai partidului său, deprinderea cu acest nume,

numeroși aderenți din Regat. Li arăt că e o iluzie aceata din urmă, că tachiștii nu se pot alege, iar ceilalți nu există. Și noi avem aderenți legați de numele de naționaliști democrați, pe care altfel și l-ar însuși Cuza. Propunerea unui partid radical național nu o admite, fiindcă o asemenea încercare s'a făcut în Ardeal și s'a compromis. „Uniunea națională“ nu-i pare a-i corespunde partidului unic: îi arăt că s'ar putea lucra provizoriu cu vechile numiri în fiecare ținut, dar el aduce înainte pe amicii lui de aici.

Rămâne să consulte deocamdată numai pe intimii.

Unele lucruri îmi par curioase la dânsul. Astfel, crede că Sârbii s'au înțeles cu Italia și urmează o politică orientală amenințând Banatul; el socoate partidele care în Serbia sunt contra monarhiei.

Regele, căruia îi comunicasem zvonurile purtate de țărâniști, cu privire la „legea lui Mihalache“ refuzată de dânsul, — Maniu îmi spune că Mihalache primise schimbări, iar asupra întinderii admisesese arbitragiul lui Maniu —, se arată foarte afectat și de alte mijloace de luptă ale lor. Vorbindu-i de durerea ce mi-a produs în 1919 numirea lui Averescu înainte de consultarea mea ca președinte al Camerei, Regele e mișcat și spune că-i pare rău.

17 Maiu.

La Cameră aceleași sterpe discuții de persoane. Apoi legea chiriilor.

18 Mart.

Tot legea chiriilor.

19 Mart.

Argetoianu la mine. A fost la Regele, care s'a arătat „în-

cântat" de conversația cu mine. Confirmă și el că Regele i-a recomandat lui Maniu partidul unic. Bănuiam sentimentele lui Maniu față de mine. Argetoianu a văzut pe Goldiș, care dorește fuziunea, gata, la nevoie, cu amicii săi, să „facă front" contra șefului său. Aruncă vorba că ar fi bine să admit conducerea lui Maniu, căci, la urma urmei, tot cel mai priceput și mai activ va conduce. Ii răspund că nimic nu trebuie admis decât **după fuziune**. În ce privește titlul partidului, și el crede că trebuie schimbat „ceva", orice ar fi. I-a propus lui Goldiș: „Partidul național al României întregite", și acela l-a întrebat dacă e „ideia" lui. Deci aceeași propunere pe care am făcut-o eu. Argetoianu e de părere să nu încredințez unei delegații negocierile ulterioare și să nu pun un termen scurt pentru răspuns, dar să fiu și mai departe culant față de Ardeleni. L-a mirat necunoștința lui Maniu în chestiile financiare și economice. Regele i-ar fi spus lui Maniu că nu-l acceptă decât cu oameni având practică de guvern și în care el să se poată încrede.

*

La Cameră legea chiriilor. Vorbește foarte bine Iunian.

20 Mart.

Sedință ocupată de Lupu, care interpelează asupra conflictului cu Italia. Duca mi-a arătat raportul lui Lahovary, care spune că secretarul lui Mussolini, Contarini, asigură că sensul notei era altul: o simplă încunoștințare. Nu ascult discursul lui Duca: refuză a da explicații.

*

Seara se adună Comitetul executiv al partidului. Îi lasă să decidă asupra propunerilor lui Maniu.

21 Mart.

Maniu îmi spune că a primit scrisoarea mea și că, după lupta electorală de la Romanați, voi avea un răspuns.

*

Vorbesc la legea chiriilor, încercând să deschid alte perspective decât ale pauperismului favorizat.

22 Mart.

Se votează legea chiriilor pe articole.

*

Florescu, ministru la Varșovia, mă vede cu privire la plănuita mea vizită în Polonia. Se plânge că propaganda noastră e nulă, atunci când fostul ministru de Războiu unguresc, trecând peste uzanțele diplomatice, oferă prânzuri autorităților, ca la Cracovia. Și acolo situația i se pare neconsolidată: propaganda bolșevică atacă situația actuală în țările apropiate, care i se par mai interesante, prin desfacerea înceată a vechilor legături, prin distrugeri (în Polonia cu bombe), prin săparea principiului de autoritate. Armata rusească se întărește neconținut. Polonia adună aeroplane și se ocupă de gazurile asfixiante. Și ei ne „pipăie“, ca să vadă dacă mergem cu dâșșii, cum facem și noi.

Pentru invitarea mea, lucrul era aranjat cu fostul Ministeriu, căruia i se adresase un grup de deputați. Acuma, ar fi poate altfel.

Cei veniți de la noi lasă rele amintiri. Ziariștii una dezastruoasă: au cerut bani (unul, nemulțămît, a delegat pe

altul mai „ieften“), au lăsat datorii pe la chelneri. Mă tem de apropiata vizită a „scriitorilor“.

Ministrul pregătește un număr polon despre România și îmi cere indicații.

*

La Cameră, întreb pe Mărdărescu despre situația apărării noastre. Incepe prin a spune că acești doi ani l-au obosit mai mult decât zece ani de campanie. A comandat 200 de aeroplane, gata. Se va face o fabrică aici. Și el crede că armata rusească e serioasă.

24 Mart.

Primesc volumul din „Nations of to-day“, în care colaborația mea pentru România e pusă după un text de două ori mai mare despre Bulgaria, apoi amestecată cu lucruri fără sens și cu insulte la adresa unui popor cu trecutul indescifrabil și cu viitorul nesigur.

25 Mart.

Știrbei îmi arată atacul contra lui în „Universul“, prezintându-l, pe acoperite, ca interesat în chestia bonurilor italiene. Îmi explică în ce fel i s'a prezentat Aloisi, care, el, a ajuns la ideea unei încercări de a se răscumpăra bonurile deținute de cooperativele lui Mussolini. Se căzuse la o înțelegere cu Banca Națională, ba chiar cu un grup de bănci, când a venit nota. Denunțul de astăzi vine de la locțiitorul lui Aloisi, Savona, care a dat și documentele d-rului Lupu. Știrbei va face personal responsabil, la întoarcere, pe Ministru.

El e pentru o legătură strânsă cu Franța, oricare ar fi și greșelile oamenilor politici francezi. E singura care ni

poate folosi. Tendințele anglofile ale prințului Carol ar trebui înfrânate. Regina nu le-ar susține.

După amiazi Duca îmi spune că Italienii au revenit pentru a afirma că n'au pus în legătură bonurile și vizita. Guvernul s'a mulțămît să ia act, așteptând propuneri nouă.

*

Legatia Angliei refuză a interveni în chestia cărții mele din colecția de la Londra și mă trimete la Titulescu, care se ține de o parte din cauza zvonurilor că ar umbla după o situație politică în lăuntru.

29 Ianuar.

Continuă discuția la legea comercializării averilor Statului. Alaltăieri am făcut declarația că și eu o cred rea, neelegantă și trecătoare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

La prințul Carol, care găsește principiul legii bun. Vorbește de arivismul lacom al Statelor noi. Pare în adevăr să aibă rezerve față de politica franceză. Acceptă prezidenția de onoare a congresului de bizantinologie. Vu primi pe congresiști la Palat, dacă vrea Regele. Vorbindu-i de pericolul unei discuții violente la Parlament, în timpul cât va lipsi Regele — mi se spune că pentru alegerea dela Romanați va fi bătaie —, așa că ar fi bine să se decidă o prorogare, el crede că va fi o vacanță. N'a voit ca regența să-i revie prin Constituție lui, ca să nu fie reținut oricând în lipsa Regelui.

*

Procesul studenților complotiști. S'a cerut rectorului întreruperea cursurilor. Dimineața, studenții au gonit pe pro-

fesori cu cântece. Întâlnesc, la orele 6, pe unul care totuși a putut vorbi. Mi se spune că voi avea la curs studenți puțini. Am pe cei de la Seminarium și încă vre-o câțiva. Niciodată n'am vorbit mai liber și mai bucuros, și niciodată auditoriul n'a aplaudat mai călduros.

La ușa Fundației Carol, un grup de studenți. Au fluierat și amenințat pe Aristide Blank, care ținea o conferință pentru Institutul economic.

Pe străzi se vinde „Cuvântul Studențimii“, în care se glorifică studentul Moța, care a chemat pe un coleg al său, denunțator, și l-a împușcat.

30 Mart.

Mergând la Liga Culturală, întâlnesc un grup de studenți și studente, în costume naționale și plini de flori: înseamnă că jurații au achitat pe complotiști: Zodia violenței stăpânește lumea, și isteria e metoda.

*

Eroul de azi e colonelul Băgulescu, în folosul căruia, Vineri, Sever Dan a interpelat pe Ministrul de Războiu, care a găsit cuvinte aspre pentru ofițerul agitator.

*

O masă de muncitori unguri staționează înaintea Băilor Eforiei. Mi se spune că acolo se fac angajările de muncitori. Mâne asemenea adunări de Duminecă, în stradă, pot să aibă alt rost.

Tăranii sunt târați la adunarea naționalilor de la „Dacia“. Spectacol desguștător....

*

Seara, Savona mă află în stradă. E indignat contra Guvernului și a Presei. Tăgăduiește că ar fi făcut el întâiu vre-o propunere concretă. Dacă aş vedea dosarul, i-aş da dreptate. Peste invoiala generală cu creditorii, s'a făcut o alta cu Banque du Levant. Imi comunică nota verbală. E dură. Amintește atmosfera din opinia publică italiană și deconsiliază formal, cere energic zăbovirea vizitei regale. I se pare că de atunci Roma n'a părăsit acest punct de vedere. El n'a dat lui Lupu, pe care nu-l cunoaște, nicio lămurire.

*

La Argetoianu. Așteaptă pentru seara familia regală. Va fi bal cu lăutari. Argetoianu crede că nunta prințului Nicolae tot se va face.

li spun în ce stadiu sunt cu naționalii. Lui, situația i se pare schimbată. Lucrurile merg rău, îndreptându-se spre un nou regim. Se teme de mișcări în Basarabia. La Romani soldați au dat mărturie contra ofițerului lor. Tumulțurile studențești au devenit intolerabile: la Fundație, banda a călcat în picioare pe bătrânul Olănescu. Ar fi dispus la o fuziune într'un moment apropiat, nu acum.

În acest moment naționalilor li s'ar opune pretenții mai mari. Li-a trimis răspuns că dacă se tem să nu fie „incălcați“ de oameni, și vor fi, atunci, „incălecați“ de împrejurări, el nu e dispus să-i „incalce“ și, crede, nici eu.

Mișcarea antisemită ar potoli-o el în două săptămâni.

*

Duca îmi spune că mâne au Consiliu de Miniștri în chestia studenților. Argetoianu crede că vor cere să se suspende

inamovibilitatea profesorilor pentru a înlătura pe agitatori. Și el crede că ar fi o măsură rea.

Și Argetoianu a aflat că, la discutarea alegerii din Romani, se va trage cu revolverul în banca ministerială.

2 April.

La Cameră, Madgearu vorbește despre devastările studențești. Sub-secretarul de Stat Tătărescu pune în vedere și o legislație specială.

*

La oarele 6, conferință despre evoluția bizantină la Fundația cu ușile și vitraliile sparte. În cursul conferinței se încearcă a se vocifera; taiu scurt obrăznicia.

Lăpedatu, care e de față, se arată foarte îngrijorat de această stare de spirite, pe care inconștienții o agită fără să-și dea sama unde se poate ajunge.

*

Duca îmi arată o telegramă de corespondent american, despre stările de Duminecă. Incepe așa: „Sânge curge din bielșug pe străzile Bucureștilor“. Intreabă dacă s'o lase să treacă.

3 April.

La Cameră continuă discuția la legea comerțializării. Președintele se ține de-o parte, o mare parte din majoritate se eschivează. Puțini miniștri pe bancă.

*

Negociațiile de la Viena s'au rupt după două atacuri grosolane ale lui Crestinschi. Vaida atribuie nereușita lui Duca. I. Brătianu vine împreună cu acesta, care răspunde

că de la Lausanne se dăduseră anumite asigurări care îndemneau la conferință și că noi rămânem pe punctul dreptului nostru. Vaida asigură că în chestia Basarabiei partidul lui e solidar cu celelalte. Cum el socoate conferința neoportună, iau cuvântul ca să arăt că ea a permis să ni cunoaștem prietenii și să desvelim adevăratele intenții ale Sovietelor; adaug că asigurarea stăpânirii Basarabiei stă în sufletul celor de acolo, care trebuie cruțat și în sentimentele și în prejudecățile și greșelile lui; economiile nu trebuie să ne lase descoperiți la Nistru. Lupu rezervă pe mai târziu criticile și momentan se raliază la declarațiile făcute.

*

Organizatorul meetingului de la Chișinău e Dauș. Partidele n'au fost invitate. Țărăniștii nu merg: ei vreau să ție întruniri prealabile, oprite întâiu, apoi admise de guvern. Și naționaliștii se țin de o parte. Anunț un meeting al Ligii Culturale la București în aceeași zi, și ca să se poată manifesta acei cari nu vor să stea alături de liberali.

*

În acest timp Averescu face un turneu la Iași, la Cernăuți (muzică militară, etc.). Goga declară că nu vrea să-l întovărășească.

*

Maniu îmi dă răspunsul. Un act de feroce egoism de partid și regionalist. Ne poștește pur și simplu la înscrieri. Răspunsul era cunoscut cu un ceas înainte la „Viitorul“.

Seara, adun pe amicii miei. Și ei sunt pentru răspingerea jignitoarei propuneri și aprobă răspunsul meu. Aflu de la Tască — și el o are de la Xenii — cele petrecute. Tachiștii (și M. Cantacuzino) au fost pentru unire, Filipescu, din principiu, desaprobă; dintre Ardeleni, Vaida și Agârbiceanu așa și așa, Bocu singur călduros pentru. Cicio Pop a spus că șeful a rămas neînsurat pentru partid și nu și-o

lua acuma o soacră... Goldiș, când stăruia la mine, se apăsă față de alții că el nu negociază.

*

Vizita Regelui e refuzată și la Madrid.

*

Agenți bolșevici anunță în Basarabia că noi plecăm.

4 April.

Vorbesc la legea comercializării, arătând și cât de mult va scădea însăși coeziunea partidului liberal.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Seara, concert la Palat pentru prințul japonez. I se servește tot muzică... rusească. Regele Greciei, fratele său, suita sa sunt prezenți, în mare uniformă, ceia ce poate părea, date fiind împrejurările, curios.

*

Xeni îmi spune că în partidul național află numai deziluzii. Cicio Pop, ca să combată ideia fuziunii, a inventat că eu am provocat căderea guvernului din 1919 prin prezentarea legii agrare, în loc să aștept pe primul ministru, și că am vorbit atunci cu despreț de „Ardelenii aiștia“.

Văd și pe Argetoianu: e de părere să fie menajați Ardelenii.

*

La concert, Marghiloman plastronează, I. Brătianu apare o clipă ca o fantomă, Vintilă se încoardă ca înaintea unei probleme financiare, Mișu râde diabolic în culise. Lipsesc Averescu și Maniu, acesta din urmă poate fiindcă nu știe nici o limbă europeană.

6 April.

Ultimele două ședințe ale Camerei înainte de vacanța provocată de plecarea Regelui. Legea comercializării a început să se voteze de aseară, în urlete. Discursul ministrului a trebuit să fie spus la stenograf. A fost și o mică bătaie.

Lupu, după un discurs injurios, a provocat la duiel pe Vintilă Brătianu, care, când oratorul pronunțase numele bătrânului I. Brătianu, a protestat contra „mișeliei“.

I. Brătianu apare pentru a mulțami Camerei și a o asigura că opera ei va fi durabilă. I-au cuvântul pentru a rectifica: fiecare Parlament face ce crede el și cel de după dânsul tot așa, dar țării trebuie să i se cruțe zguduirile. Conștiința țării întovărășește numai pe Rege.

7 April.

Argetoianu îmi vorbește de posibilitatea unui regim nou. Regele ar fi desgustat. S'ar putea să avem o criză acuma sau peste câteva luni. Suntem strânși de Bursa din Londra, care ni cere plata unor trate cumpărate de la Germani. Terminul de la sfârșitul lui Mart a fost abia amânat la începutul lui Maiu. Guvernul englez nu se amestecă. Situația externă e în genere rea. Liberalii au retras legea minelor. Regele li-a impus vacanța Parlamentului.

Argetoianu crede că, în amândouă cazurile, e mai bună o

simplă colaborare. Regele nu vrea să deie puterea unui singur partid. Alipirea s'ar face pe încetul.

Ii spun că n'aș putea face parte din guvernul de colaborare. Nu pot schimba punctul meu de vedere. I-l argumentez. Pare zguduit în părerea sa. Promite a se gândi.

M. Popovici a fost la el pentru a-i vorbi exact ca în scrisoarea lui Maniu. Consideră că negocierile cu mine nu sunt închise.

*

Regele a fost foarte afectat că lui Averescu i s'au făcut onoruri mai mari decât lui.

*

Se va inaugura, cu o conferință a mea, despre Faule Istorice italiene, a Institutului Italian. Foarte multă lume, mai mult Italieni. Caldă dorință a lor de a drege situația de azi.

9 April.

La Chișinău serbare pur oficială.

La Ateneu imensă lume pentru serbarea Ligii. Dintr'un grup de tineri mă întâmpină un șuierat, probabil antisemit și fascist. Publicul e deosebit de înțelegător. Nu lipsesc, cred, spioni ruși. În fața mea chiar, o femeie curioasă, care vorbește franțuzește. Generalul Anastasiu spune impresionant cum a ocupat cu trupele sale Chișinăul. Cu căldură și vioiciune Crihan arată că Unirea n'a fost opera armatei ori a guvernului român. Mântuie în ovațiuni, spuind că aceia cari au adus Basarabia la România vor ști să o apere și cu arma contra revendicațiilor rusești. Goldiș, invitat să vorbească, pomenește mai mult de evenimentele din Ardeal.

Celor cari n'au mai încăput li vorbește generalul și la teatru. O largă horă se întinde asupra străzii întregi.

De față la Ateneu erau fruntașii naționalilor, cu ne-mișcatul Maniu. Au trecut apoi la clubul lor, unde același Maniu a vorbit — „Universul“ și chiar „Dimineața“ îi dau onorurile zilei —, iar după el Bogos, făcând lauda lui Stere.

10 April.

Argetoianu vine să-mi spuie că are asentimentul prietenilor săi. Va fi un singur partid supt prezidenția mea. Dorește să nu fie vice-președinți, ci un comitet mare pe baze de paritate. În Dumineca a doua din Maiu cele două comitete ar fuziona și ar urma un banchet.

Știrbei a fost la dânsul. Spune că Regele n'a promis nimic lui Averescu și că e indignat de abuzul ce se face cu numele lui. Regele ar vedea bucuros unirea partidelor noastre.

Argetoianu are o întrevedere cu Goldiș. Periețeanu, fostul director al Căilor Ferate, se înscrie la dânsul.

Povestește scene din viața lui Lucaci. Ca să poată rămânea la Roma făcuse să i se intenteze un proces. Argetoianu intervenise la cardinalul Mathieu ca să oprească procesul. Mathieu, care ceruse să vadă pe Lucaci, a găsit că e mai interesantă povestea de cât eroul.

La Inceperea războiului, pe stradă, Lucaci îi spunea cu lacrimi lui Argetoianu ce rău îi pare că soldații trec munții și nu e în frunte el, preotul cu crucea. — De ce nu ești? — O! am atâta de lucru la București.

*

Sosesc întâii congresiști, Belgienii Grégoire și Graindor, Francezul Zeiller. Li place orașul, fără monotonie, cu varietatea caselor mici.

12 April.

Seara, conferința mea despre costumul nostru istoric. Cântă frumos cântăreții români plecați de la Operă. Danț în costume. Asistă Prințul și Princesa, amabili cu oaspeți, cari par foarte mulțămiți.

13 April.

Sosește dimineața Sir Ramsay, Peterson Americanul. Ramsay n'a văzut de mult Bucureștii. Apoi Condacov cu fiul și misiunea cehoslovacă. După amiază, Collinet, cu soția, și avocatul Péan. Seara Diehl, cu doamna, și misiunea sârbească în frunte cu Vulici.

Grecii se anunță: Kugeas și Sotiriu. Au fost ofuscați de alegerea Bucureștilor ca loc de adunare.

Condacov, condus la paraclisul Mitropoliei, îi admiră icoanele. N'a văzut din 1889 Bucureștii. Il află mai modest, dar mai vesel decât Praga. Arată mulțămire că Românii respectă nenorocirea Rusiei.

14 April.

Deschiderea congresului. Prințul dorește să prezideze și se achită foarte bine. Vorbește improvizând și subliniază perfect câteva idei cuminți. I. Brătianu e la stânga lui, la dreapta Condacov. Diehl îmi răspunde foarte aplaudat, dar nu mai puțin delegatul italian Guarnieri Citati. Cuvinte calde de prietenie le spune, în numele Iugoslavilor, Vulici.

După masă caldă polemică asupra originilor, apusene sau răsăritene, ale legislației lui Iustinian, între Guarnieri și Collinet, acesta din urmă vehement.

Primire la Academie, firește în lipsa mea.

15 April.

Interesantă comunicație a lui Bréhier despre sculptura iconografică în arta bisericească a Răsăritului, cu un enorm material. Apoi Puig i Cadafalch aduce depărtate explicații persane la originea artei moldovenești: arcade lombarde, policromie. Balș atribuie Armeniei sistemul cupolei în Moldova; e foarte clar și distins. Bănescu prezintă viața unui general bizantin.

Vizite după amiază la expoziția de la Casa Bisericii, la Mitropolie, unde place paraclisul, la Văcărești, care trezește admirație. Prințul și Princesa primesc la Fundația lor, foarte grațios, pe congresiști.

Gh. Brătianu îmi spune că unchiul său Vintilă oferă două milioane pentru un Institut de bizantinologie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

16 April.

Discuțiile congresului se mențin interesante. Diehl vorbește frumos despre Senat și popor la Bizanț. E bine primită și comunicația mea despre iconoclastism. Dejun la Prinț, deosebit de amical.

17 April.

La Buftea și la Mogoșoaia cu congresiștii. Regele și Regina Greciei sunt de față la Știrbei. Regina Elisabeta laudă foarte mult frumuseța Probotei.

Seara, conferința lui Diehl la Ateneu.

18 April.

Ședință mai puțin cercetată. Vizită la Banca Națională. Conferința lui Bréhier la Ateneu.

19 April.

Ședință de închidere. Oaspeții își arată călduros prietenia pentru noi.

*

La Legația cehoslovacă, concert al institutorilor din Praga. Arăt lui Mârzescu și lui Weverka plângerile redactorilor de la „Prager Presse“ și „Lido Novine“ pentru neingăduirea corespondenței telefonice și radio-telegrafice necenzurate cu țara. Foile au refuzat — de aceea, pretind ele, — un articol al meu despre Basarabia.

*

Seara banchetul dat de Ministrul de Instrucție congreșiștilor. Li se impart daruri. Diehl răspunde lui Angelescu.

20 April.

Conferința lui Collinet despre școala din Beirut, la Teatrul Popular.

*

Inaugurarea clubului nostru. Insist asupra caracterului cultural și idealist, dușman politicianismului, al partidului nostru și asupra primejdiei disidențelor.

Seara banchet lui Cihodariu, secretarul partidului. Imi arăt deplina încredere în el.

*

Plecare în excursie.

21 April.

Prin Burdujeni și Suceava la Gura Humorului. Steaguri flutură la casele străine. De aici la Voroneț, unde călătorii se găsesc pentru întâia oară înaintea frescelor exterioare ale vechii biserici moldovenești. După masă, luată într'un restaurant românesc, serviți de fete în costum național, la Moldovița. Reparația austriacă a stropit cu var zugrăveala din afară. Sătenii cer un clopot în locul celui luat de Nemți.

Seara, la același restaurant, copilași de școală îmi aduc flori.

23 April.

La Iași. Numai doi profesori universitari la gară. Tafrali, însărcinat de rectorul Slătineanu, — bolnav, dar absent de acasă, — vorbește.

Spiritul nu e așa de rău. Liberalii sunt furioși pentru că, în vizita lui, prințul Carol a distins Ateneul Popular și pe Ifrim, lăsând în al doilea plan pe politiciani, cari s'ar fi plâns la București.

Studenți indiscreți și pretențioși. Indiferență în public. La Universitate abia câțiva profesori. Primarul trimete la dejun pe ajutorul său, profesorul Diaconescu (frumos toast, și românesc, al lui Grégoire). Tafrali se arată jignit ca bizantinolog ca i s'a făcut prea puțin loc la congres.

Seara, după vizita Cetățuii, care place foarte mult, masa Universității, fără rector și majoritatea profesorilor, dar cu inevitabilul Bărbulescu.

24 April.

La Argeș, foarte bună primire. Biserica Domnească trezește admirație; refacerea lui Lecomte du Nouÿ și aici o mai

puțină. Masă plină de veselie. Unii excursioniști cumpără frumoase cojocèle albe.

Seara la Pitești, unde luăm masa, și cu Angelescu. Atmosfera e nespus de prielnică. Profesori și administrație se iau la întrecere. Profesorul grec Kugeas vorbește cald de ce ni dătoresc Grecii nouă.

25 April.

La Băbeni, de unde spre Hurezi. Deplorabilă stare a mănăstirii din cauza reparațiilor Comisiei Monumentelor Istorice. Ziduri se dărâmă, plafoane se umezesc, apele curg prin curți.

Dejun la Râmnic, unde se va petrece și seara. Excursia la Cozia prin lunca înflorită a Oltului încântă. Cele mai călduroase cuvinte la despărțire. Cuvântări ale lui Diehl, Grégoire, Grünwald, care vorbește de România ca patrie a celei mai frumoase arte populare.

26 April.

La București. Unii congresiști pleacă îndată mai departe.

Seara, cu doi dintre ei, la Inviere. Slujbă la Sf. Visarion, îmbulzită, fără pietate. Ce deosebire față de vechile datine din Botoșanii copilăriei mele!

27 April.

Pleacă Diehl cu doamna, Bréhier, Zeller Gay, Vulici, Murko. Ne despărțim cu adevărată părere de rău.

Grégoire și Graindor la mine. Cel d'întăiu a fost la I. Brătianu. Acesta îi spune că el credea Congresul pripit improvizat! „li pare foarte rău că n'au fost Germani.“ — Și dacă n'ar fi fost cordialitate.... — Nici nu e necesară! Recu-

noaște că sunt un „animator“. I s'a părut lui Grégoire că e preocupat și „grognon“.

29 April.

Popovici-Tașcă îmi vorbește de Averescu. Odată, la retragerea țărăniștilor din Parlament, s'a încercat câștigarea, prin oferta unui Ministeriu, a lui Stere. Obiectându-i-se generalului că astfel s'ar provoca retragerea lui Take Ionescu, el a răspuns că n'ar sta un moment pe gânduri să prefere pe Stere.

Averescu impune prin perfecta stăpânire de sine. Măgulește mai mult pe cel care îi este mai urât. După doi ani de guvernare a lui, Regele spunea că tot nu s'a putut rupe ghița. Acuma poartă pe aderenți cu promisiunea că la 1-iu Iulie va fi neapărat la putere.

BCU Cluj / Central University Library Cluj *4 Iunie.*

La Suceava pentru congresul Ligii Culturale.

Congresul e foarte cercetat. Primarul vorbește inaintea frumoasei Primării. Partidele par a se înfrăți măcar în acest moment. Numai șeful averescanilor, Eusebiu Popovici, s'a eclipsat.

Seara, concert al unui cor necunoscut până 'acuma, al preotului Ioan Luca, din Bacău. E ascultat cu plăcere într'un oraș care își are totuși foarte bunul cor „Ciprian Porumbescu“.

5 Maiu.

Dimineața, discuții. Delegați necunoscuți fac propuneri de un deosebit interes. Atmosfera e din cele mai bune. După amiază corul Săliștii. De la congresul din Galați, familia Comșa a întemeiat, din politicianism, încă un cor, care a rămas acasă. Delegatul Asociației, tot Ghibu, ca

anul trecut, nu vine, scuzându-se prin „întâmplări neprevăzute“. În schimb vine Bitay pentru Unguri. Sașii se îndreptățesc prin invitația întârziată.

Seara, splendid concert și teatru al Sucevenilor inșiși.

6 Maiu.

Excursie la Dragomirna și Sântilie, alți congresiști mergând la Rădăuți și Putna.

*

Liberalii sunt divizați aici. Dr. Lupu e contra prefectului Cojocariu și a primarului. El, ca și profesorul V. Morariu, îmi declară că s'au legat de liberali numai pentru ca aceștia să nu recurgă la alții, cari se oferiau și erau elemente rele. Ar fi dispuși a colabora cu mine. Întrebat de un ziar german din Cernăuți, spun că aș governa fără a schimba din egoiste motive de partid nimic în Bucovina.

7 Maiu.

Plecare. La gară mi se prezintă cercetașii de la gimnazii pentru a drege impresia neatenției acestor tineri.

8 Maiu.

Argetoianu vine la mine cu declarația provizorie de unire, spre a o semna. Vrea prezidenția mea pentru partid, care din „Uniune Națională“ devine, după sfatul meu, „partid naționalist al poporului“. Își rezervă domeniul economic și financiar. Spune că întâia oară a fost pus fără voie la Finanțe, pe care nu le cunoștea, și acum le-a învățat fundamental.

Vorbim de tratativele dintre Ardeleni și țărăniști, pe care nu le crede nici serioase, nici utile. Crede că Știrbei ni e prielnic din egoism, dar cunoaște lipsa de loialitate a lui Mișu.

Rămâne să redactez apelul către țară, și-l fac îndată pentru a i-l comunica a doua zi.

9 Maiu.

*

Argetoianu iscălește, cu mici modificări la capitolul său, manifestul.

Avem o opinie în general bună.

10 Maiu.

Comitetul executiv al partidului aprobă actul prealabil și proiectul de manifest. După amiazi, cu o deosebită căldură, se primește, fără nicio opoziție, de congresul extraordinar al Partidului, ținut în sala „Amiciția”, fuziunea.

11 Maiu.

La 11 dimineața, Argetoianu cu prietenii lui vine la noi. Are înfățișarea bucuroasă, francă și leală. Face cea mai bună impresie asupra noastră. Imi strânge mâna, anunțându-mi fuziunea. Îi spun că a căpătat nu numai un colaborator, dar un prieten de o viață.

Trecem la clubul lui, foarte bine instalat.

Venim la sala „Amiciția”. El vorbește frumos și hotărât. Are pasagii impresionante. Arată că vremea ideologiei, când ajungea „un steag, un crez și o baricadă”, a trecut, că omul cere azi a și trăi, și mântuie spunând că om de vorbe nu e, dar e om de cuvânt.

Ai noștri sunt în cea mai entuziastă dispoziție. Adaug câteva cuvinte asupra rostului pe care e chemat să-l aibă Partidul naționalist al poporului.

Seara, banchetul. Argetoianu citește un expozeu de o formă foarte îngrijită.

La sfârșit arăt că Unirea noastră are drept scop restabilirea rânduiei într'o țară de tradițională ordine, și anume cu mijloacele pe care le vor voi ceilalți. Dar vom înfrâna și pe cei cu ordinea pe frunte și dezordinea țării în buzunarele lor, și demonstrația de firmă, care bate câmpii, și regionalismul, care supt Români taie țara a doua zi după ce am oprit fărâmițarea prin străini. Inchin pentru cei cari, desmeticindu-se și liberându-se, vor trebui neapărat să fie lângă noi.

14 Maiu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La prințul Carol pentru a-i mulțami că a sprijinit congresul de bizantinologie. El e mulțămit de fuziune și dă indicații în sensul unei înțelegeri cu Marghiloman și naționalii (cari au strivit în bătaie la Bocșa Montană pe țărăniști). Crede că o eventuală guvernare n'ar trebui să încarce țara cu noi legi. E foarte bucuros de recepția, în adevăr admirabilă, a Regelui în Anglia. Regina l-a și înștiințat de aceasta.

15 Maiu.

Secretarul Legației polone îmi aduce invitația pentru seria de conferințe la Varșovia, Wilno, Posnan, Cracovia, Lemberg. Mai pretutindeni elevii noștri în excursie au fost primiți cu discursuri românești de persoane care acuma ni-au învățat limba.

Meteș imi spune că intelectualii ardeleni sunt foarte nemulțămiiți de atitudinea lui Maniu față de noi. Goga a spus că, dacă intru în Ardeal, el va publica o scrisoare deschisă, invitându-mă să și rămân.

17 Maiu.

Casiu Maniu, fratele lui Iuliu, imi trimite un călduros articol pentru unirea, supt conducerea mea, a partidelor noastre.

În schimb, Goga trâmbișă succesiunea lui Averescu, singurul dispunând de un adevărat partid, întins asupra țării întregi.

18 Maiu.

Doamna Beuthner, fostă Furculescu, vine de la Geneva. La Berna primirea Regelui a fost întâiu rece. Nici nu-l salutau. Dar, grație Reginei, care a început să salute lumea de la ferești, a biruit. La Geneva n'a fost primire oficială ca la Berna, unde însă un înalt demnitar elvețian a făcut pe Regele și Regina să-l aștepte douăzeci de minute, fiindcă doamna, care a venit surâzând, nu era gata. Aici lumea a fost mai caldă, salutând, făcând semne cu bapista, aruncând flori, dar fără să strige. Un lucrător privind pe rege: „Oh, le joli petit bouc“. Impresia, în general, foarte bună.

Bătrânul George Fazy, consulul nostru la Geneva, s'a stâns, după aparența unei reveniri la sănătate.

20 Maiu.

Deschiderea Camerei, 'cu inevitabila comunicație a lui Madgearu, care, data aceasta, se înțelege cu Vintilă Brătianu. Pe culoare se plimbă mareș negociatorul fuziunii național-țărăniste, Stere.

21 *Maiu.*

Oficialii de azi și de ieri, cei mai mulți — dar nu I. Brătianu — în frac și decorații. Prințul în uniformă de aviator. Princesa foarte veselă: vorbim de felul cum Grecii au înlăturat dinastia. Regele, întărit fizicește, îmi spune de primirea în adevăr populară pe care a avut-o în Apus. Puțină lume pe stradă.

La Cameră legea apelor, la care vorbește, onest, Cosma. Intr'un colț, și după închiderea ședinței, Maniu prelucrează pe Mihalache.

22 *Maiu.*

Duca îmi spune că în curând va lămuri situația cu Beneș, care continuă a da asigurările cele mai satisfăcătoare. A cerut ca și Belgradul, care pretindea că nu este Ministeriu, să se explice, acum când Pașici a reluat puterea.

Averescu pregătește pentru 3 Iulie o adunare pe centurii, cu patru generali în frunte, ca să defileze înaintea Regelui.

23 *Maiu.*

Frumoasă zi de Zece Maniu.

25 *Maiu.*

Venind de la Brăila, Argetoianu, foarte bine primit, vorbește la Liga Culturală despre revalorizarea leului.

Seara, banchet, care îngăduie lui Ottescu să arăte un frumos talent, iar lui Periețeanu un suflet adânc și frumos.

26 *Maiu.*

La Cameră se strecoară, fără discuție, fără prezența măcar a ministrului, legea organizării armatei. Declar că nu pot a-

sistă la acest spectacol, de „care mi-e rușine“. Opoziția se retrage. Duca aranjează un vot nul.

27 Maiu.

Discuția reîncepe la procesul-verbal. Ministrul de Războiu dă asigurări că armata va fi gata pentru misiunea ei.

28 Maiu.

Depozitul de muniții sare în aier. Averi de milioane s'au distrus. Și stăm supt amenințări fără mijloace suficiente

Până târziu noaptea lumea stă îngrozită. Se vorbește de fraude acoperite prin această odioasă crimă. E opera, aproape sigură, a agenților dușmanilor noștri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj 29 Maiu

Inaugurarea Institutului Francez. Asistă Regele, care a stat până târziu în palatul de la Cotroceni, bombardat de ghiulele. Vorbește scurt și frumos, amestecând o salutare românească. Foarte amical discursul ministrului Franciei și bun discurs al lui Angelescu.

Cuvântarea lui de Martonne e cea mai importantă.

*

La Cameră interpelez asupra dezastrului. Măldărescu e deplorabil. Vorbește de baioneta și pumnul care ni-ar rămânea chiar în lipsă de muniții. Naționali și țărăniști fac scandal. Vaida e violent și incoherent. I. Brătianu se folosește de greșelile lui de tact.

30 Maiu.

Comemorația lui Michelet la Academie. Foarte puțină lume.

*

La Cameră, Lupaș insultă pe țărani de aici, din „mica Românie“, și pe șefii lor de pe vremuri. Vorbește de „regionalismul bucureștean“. Orice intervenție a mea pentru a-l rechema la bunul simț e zădarnică. Face responsabili pe țărani din Principate pentru că n'au răzbunat pe Vodă-Cuza. Declarația pe care o fac eu, seara, ca răspuns la atacurile lui, că a învățat istoria de la mine, o răspinge cu noi întorocheri și cu insulta că „nu stimează pe Iorga omul politic“.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fuziunea național-țărănistă intră în faza discuțiilor oficiale. Un comunicat al ambelor partide o anunță. Regele asistă la o petrecere a lui M. Cantacuzino ca să întâlnească pe Maniu.

31 Maiu.

Primirea oaspeților culturali ardeleni la Ateneu. Puțină „lume bună“. Vorbește primarul, banal. Cuvântarea Prințului, rostită cu energie și plină de idei juste, e furtunos aplaudată. Ministrul de Instrucție are, ca de obicei, cuvinte potrivite. Mitropolitul știe și data aceasta să pătrundă în suflete. Vorbesc de jos, din experiența și durerea mea, și regăsesc pe vechii prieteni.

*

La Cameră Mihalache face „un mare discurs“, vorbind și în numele partidului național.

1-iu Iunie.

Splendidă reprezentatie a „Asociației“ la Teatrul Național. Publicul, mai mult oaspeți. Se pare că invitații de samă sunt pentru seară.

*

„Universul“ răspinge pe Stere, anunță un memoriu al lui Stelian Popescu, I. Cămărășescu și Derussi către Maniu și amenință cu demisia lor. Declarațiile de principiu le găsește vage și puțin asigurătoare.

2 Iunie.

Primire a „Asociației“ la Academie. Regele vorbește cam obosit, răspunzând unui lung discurs al lui Negruzzi.

Goldiș face un discurs pompos și gol.

La urmă, făcând cerc, Regele se arată mulțămit de noul consul ce avem în America, Morris.

La concert n'a fost, nefiind înștiințat. A mers la Scroviște.

Goga îmi vorbește cu oarecare intimitate despre neajunsurile partidului național. De Averescu ar fi legat printr'o datorie de onoare.

3 Iunie.

Văd cetele lui Averescu, conduse de agenți cu infățisarea sălbatecă. Trenurile aduc neconținut alții.

*

În tren, cu Mitropolitul Bălan, spre Vălenii-de-Munte, pentru primirea „Astrei“. Mitropolitul îmi vorbește de necesitatea de-a se încheia cu Biserica unită, care n'a produs

nimic. E și el de părere că ieșirea lui Lupaș era nesocotită: un alt Ardelean spunea că Lupaș are în politică utitudinea unei „găini bete“.

*

Trenul spre Breaza generalului Manolescu a dus mai pe toți Ardeleenii. Cu Mitropolitul mai sunt doar vre-o șapte persoane din suita lui și două care s'au nimerit din întâmplare.

La Văleni primire strălucită, cu călăreți și care alegorice. S'a muncit enorm. E o jale că n'a fost pentru cine. La sala de cursuri, Bălan vorbește foarte frumos.

La întoarcere văd păcuri de la întrunirea lui Averescu, care nu și-a trecut în revistă „poporul“ la mormântul eroului necunoscut, ci aiurea. Oamenii par plictisiți de rolul ce li s'a dat.

4 Iunie.

La dejun la Regele.

Râde cu mine de spectacolul de ieri. Și ei crede că țărani nu trebuie ațâțați așa ca să ducă acasă spiritul de neîncredere în noi toți.

După masă îi arăt scopul pentru care am cerut audiență: a-i anunța fuziunea. O crede bine venită pentru simplificarea situației. Li spun că nu anunțăm un program de amănunte, și el crede ca și mine că nu trebuie făcute promisiuni cu privire la lucruri care atârnă de contingente. Li spun că și eu și Argetoianu credem că liberalilor trebuie să li se lase timp pentru a-și termina experimentul. Regele răspunde că pentru motive economice trebuie să se puie capăt situației. În folosul cui, nu-l întreb. Imi vorbește, dar după ce l-am adus eu în vorbă, cu simpatie de Titu-

Ilescu, care are cele mai bune relații. A adus servicii și Angliei la Societatea Națiunilor. Fuziunea între țărăniști și naționali îi place, ca desființarea unei „biserițe“, dar e sigur că țărăniștii vor domina, Mihalache cu deșteptăciunea lui țărănească fiind mai priceput decât Ardelenii. Nu admite înlăturarea Constituției și operei legislative liberale, de și crede că într'o Constituție ar fi să se cuprindă numai câteva principii de directivă. Dintre țărăniști alege pe câțiva de ispravă: Mirto, Iunian. Ne înlindem mai mult asupra arhiepiscopului Netzhammer. Regele îl apără: n'a făcut decât o procesiune pe străzi; fotografia preoților lui în uniformă se explică prin aceea că erau concentrați. Il întreb ce ar face dacă un ministru i-ar crea arhiepiscopului german (Regele spune că, de și născut în Baden, arhiepiscopul poate fi socotit mai mult ca Elvețian) o situație imposibilă. El ține să știe cine ar veni în loc: nu un Italian, un Francez, ba nici chiar un Belgian... Il spun că e prea bun cu un om ajuns imposibil.

Vorbește de regele Belgiei, care regretă că Germanii au fost așa de căinoși în țara lui. Tot el explică prin cererea soldaților executarea lui Miss Cavell. La amândoi sângele se deșteaptă. Imi spune că în curând va veni aici un nepot al lui, cu soția.

Regele și Regina Greciei sunt de față. Nu participă la conversație.

5 Iunie.

Bogrea pleacă la un sanatoriu în Elveția. E refăcut, dar nu fără teama unei perforații a stomacului. E icoana însăși a inteligenței și bunătății.

6 Iunie.

„Adevărul“ jubilează pentru fuziunea țărănistă-națională.

7 Iunie.

Conflict pentru un credit între Al. Constantinescu și Vințilă Brătianu. De unde, zvon de criză, bănuială că Regele a făcut pe Constantinescu să-și prezinte demisia, etc. „Indreptarea“ lansează ideea unui „guvern Iorga-Brătianu“... Argetoianu îmi trimite foile vieneze și ungurești care cântă triumful lui Averescu cu izgonirea Regelui și proclamarea Republicei.

8 Iunie.

Foc la Ministeriul de Finanțe în aripa Datoriei Publice. Duminică, nu se lucrează, deci crima e vădită.

10 Iunie.

Conferința mea la Varșovia despre Despot-Vodă.

Seara, masă oferită de rector. Asistă un fost președinte al Consiliului și ministrul de Externe, Zamoyski, abia întors de la Paris.

11 Iunie.

Vizita orașului. Odios ghetto: cea mai mare masă de paraziți din lume....

Dejun la Ministrul României, cu Zamoyski.

După amiază la casa de țară a regelui Sobieski.

12 Iunie.

A treia și ultima conferință.

La Președintele Republicei, simpatic bătrân cu bărbuța albă; tip de vechiu emigrat. Pune întrebări despre Universitate, frecventarea și spiritul ei. Dorește ca studenții

noștri să vie în Septembrie la un congres internațional care se ține la ei.

Înțelege franțuzește, dar întreabă prin interpret.

Apoi, spre amiază, la Zamoyski. Vorbim de marele eveniment al zilei: schimbarea din Franța, unde Millerand, după ce a încercat un Ministeriu care să-i permită a se retrage onorabil, a demisionat. Zamoyski o atribuie rivalității vechi dintre președinte și Poincaré, care doria să se întoarcă la Eliseu; el era chiar îngrozit de un mare succes în alegeri al rivalului său. Beneș i-a spus că, într-o țară fără trecut, el se simte dator, prin ostenele lui, să creeze unul.

Și la dânsul ca și la ceilalți, niciun interes pentru viața de partid de la noi.

După-amiază la Președintele Camerei, adecă „mareșalul Seimului“, într'un palat unde își are, între obiecte de artă, locuința. Ratai e un fost profesor din Galiția. Infățișare energică de om în fond bun și slab, cu fruntea dreaptă și părul dârz, cu ochii vii și mobili; înalt și sprinten. Imi spune că desbaterile sunt acum liniștite, că nesiguranța a dispărut și, cu dânsa, demagogia.

Sunt mulți fruntași politici: un preot catolic din Posnania, German, un rabin, un sionist vorbind franțuzește cu cântec, Korfanty, blond, pătrat, cu ochii mici negri, cu fruntea voluntară, vânzând cărbuni și plângându-se că, de și dă supt cost, reforma monetară a lui Grabski îl ucide; Thugui strâmb, fără o mână și un ochiu, cu fața pătată de roșu și sămănată de bube; primarul, om mic rotund și viu, care ia ca să refacă orașul 80% din taxa otelurilor. Intrebat de secretarul meu, Thugut, mâna dreaptă a lui Pilsudski și șeful unui mare partid populist, pe care-l ajută, dar îl și incurcă, legătura cu puternicul bloc minoritar, se declară pentru raporturi cu Anglia, crezând că rolul Franciei va

scădea, și contra oricărui militarism, fiindcă Rusia sovietică, a cărei durată îi pare fără termin, nu e de loc în stare, și mai ales n'are voia de a purta un războiu: șefii ei actuali nu vor să fie înlocuiți printr'un general victorios.

Necunoștința despre lucrurile noastre e enormă.

Ministrul Florescu o explică prin aceea că toate trele stăpânirile din care vin oamenii conducători ai Poloniei ne desprețuiau. Se plânge că n'are bani la dispoziție, că n'are serviciu de presă, că nu i se dau informații, că i s'a luat atașatul comercial, că i se aduc excursioniști ridicoli, școli cu copii de zece ani, cari dorm la masă, parlamentari cari aduc la banchete băieți de cinci ani îmbrăcați național și trimet ministrului scrisori de insulte dacă nu aprobă. Atașatul militar n'are măcar cu ce-și ținea aicea nevasta.

Nici Zamoyiski nu crede în succesul reformei lui Grabski, ale cărui d'intăiu efecte îl îngrijorează mult.

La dejunul oferit de dânsul, contesa Potocki, născută Radziwill, vorbește cu simpatie de Bianu, pe care, copilă, l-a văzut în castelul părinților ei, unde el a stat multă vreme.

13 Iunie.

Wilno. Viziune de evmediu, de ghetto, de pompă ru-sească în ruine. Cea mai largă simpatie pentru noi, la Universitate, în afară de Universitate, la delegatul Vincențiu Roman, care ține la dejun un călduros discurs pentru România, la rectorul Academiei, la episcopul catolic.

Lecția de seară, la Universitate, despre poezia populară românească, e foarte frecventată.

14 Iunie.

A doua lecție, despre ideea de cruciată, latină și bizantină,

în Sud-Estul Europei. Asistă mulți profesori. La sfârșit mi se dă un album din Wilno cu iscăliturile lor.

Excelentă impresie a unei studențimi perfect disciplinate.

Interesantă figura profesorului Ljutoslawski, ultimul „mesianist“ polon. Fost chimist și profesor la Cazan, apoi la Cracovia, după o carte în englezește asupra lui Platon. Scos ca nebun de Austriaci, el merge, cu biblioteca lui de 10.000 de volume, în Paris, Londra, Boston, unde face cursuri libere, și publică. Ajunge la Coruna în Spania, unde ia pe o Spaniolă, de care se desparte, având patru copii, fiindcă a descoperit că la originea căsătoriei lor nu era iubirea. A luat la cizzeci și șase de ani o elevă a lui, cu care are o fetiță de doi ani. Predică misiunea divină a unor anumite națiuni (nu Nemții) și combate cu un suprem despreț materialismul modern. Vrea să vie la București pentru treizeci de conferințe, al căror număr îl scade la zece. Exemplar curios și superior al unei mentalități pe care n'o putem înțelege.

16 Iunie.

Varșovia. Cer posomorât și frig.

Ministrul de Finanțe al Lituaniiei ar fi fugit în lume cu tezaurul. Știri de dușmănie — și pentru noi — ar fi venit din Londra.

La mareșalul Pilsudski. Drum de o jumătate de ceas dincolo de Capitală, prin cartierele evreești, apoi de-alungul pădurilor și lanurilor. O cazarmă pe una din bărcile căreia e scris: „Trăiască moșul“. În mijlocul unui grup de molizi, case clădite de legionari, cari îl păzesc pe acela de care stânga lui Thugut se desparte tot mai mult și pe care socialismul „Rabotnicului“ îl atacă. Un număr de oaspeți așteaptă. Mareșalul ne primește într'o odăiță cu amintiri personale și cu portrete și cărți napoleoniene. Pare mai gras

și mai bine ca la Sinaia și vorbește vesel. O jumătate de ceas trece între glume. Fostul atașat militar la București ne-a întovărășit.

*

Conferința despre România la oarele 6.

*

Caldă primire la Poznan.

De la Gară mi se spune că la congresul de la Lyon al Asociației pentru Societatea Națiunilor se pune problema Basarabiei, a Wilnei și a tratatului polono-român.

*

Conferință la orele 5, despre străbaterea germană la noi. Public nu prea numeros, dar variat și interesant.

Seara, foarte prietenoasă masă cu profesorii. Cuvântarea rectorului e pătrunzătoare, a profesorului și parlamentarului Dombrowski, care vorbește de baza sufletească a alianței și se închină măreției suferințelor noastre în războiu, e superbă și adânc emoționantă.

17 Iunie.

Cercetare de muzee. La Arhive aflu povestea bietului vechiu Macedonean Ucuta, care a tipărit aici cartea sa în dialectul de acasă.

După-amiază, vizita consulului francez, care îmi spune cu cât greu face aici și la Bronberg școală de adulți pentru Franța (1.000 de ascultători aici, 500 dincolo). Germanii se pregătesc: îmi dă despre aceasta note precise.

*

Conferință despre germanismul la Dunăre. Asistă și un proprietar polon de pe Nistru, cu soția lui.

Cercetez seminarile. Apoi la profesorul Dembski, care vorbește foarte mișcat.

19 Iunie.

La Cracovia. Profesorul Wedkiewicz e absent. Mă întâmpină alți colegi și vechea mea cunoștință Papée.

Asist la ședința în adevăr solemnă a Academiei, unde vorbește despre mine venerabilul președinte Morawski, căruia îi răspund deosebit de emoționat.

Intâia conferință în aceeași sală, plină, grație bunei recomandării a lui Wedkiewicz, despre Italienii în România și în Polonia.

Seara, la Teatru, frumos spectacol cu o dramă romantică a lui Slowacki. Lume multă și călduroasă. Directorul ar vrea să reprezinte piesa mea „Doamna Ieremia“.

19 Iunie.

A doua conferință, despre Eminescu. Foarte mult public, foarte înțelegător și călduros.

20 Iunie.

A treia conferință, cu proiecțiuni, despre România.

Seara, masa oferită de profesorii Universității, și cu participarea Voevodului Provinciei.

În cursul zilei, vizitarea, cu contele Mycielski, a Wavelului. Colegul său Tompowitz mi-a arătat vechile mănăstiri ale Dominicanilor și Franciscanilor. Dejunul se ia la președintele Academiei, Morawski, împreună cu Mycielski: cea mai bună atmosferă de familie.

21 Iunie.

La Liov primire oficială, dar și cu prezența vechiului meu amic Czolowski, care de atunci a fost exilat în Rusia, apoi a readus Poloniei o mare parte din bogățiile ei artistice aflate la Ruși — mă asigură că toate lucrurile noastre istorice stau neatînse — și conduce acum cele două frumoase muzee Sobieski, pe care le-a întemeiat. Imi vorbește de descendența lui din Ștefan-Vodă Petriceicu.

Primire solemnă la Universitate de rectorul Markiewicz, a cărui cuvântare e deosebit de caldă. Spune că a voit ca Liovul să întrecă Universitățile celelalte în căldura primirii.

Vizitarea seminariilor, bogate și pline de studenți.

La oarele 6, conferința despre relațiile de comerț dintre Liovi și Români, subiect tratat, de altfel, recent de o elevă a profesorului Ptasznik, Lucia Charewicz. Impresia de muncă în această Universitate e covârșitoare.

Seara, bal la Universitate.

22 Iunie.

Vizitarea Muzeului Sobieski. Apoi masă la Societatea Istorică. Înainte de aceasta, conferință despre relațiile intelectuale polono-române în aceeași splendidă sală a Dietei, atribuită Universității.

După amiază vizitarea mănăstirii Bazilitanilor și a Sfintei Paraschive, refăcută sau chiar clădită de Vasile Lupu. Descopăr mormântul Emilianeii, fiica lui Iancu Sasul.

Mă învoiesc cu Czolowski ca să ridicăm o cruce de amintire în piața orașului, unde au suferit moartea Ștefan Tomșa, Ioan Potcoavă și Iancu Sasul.

23 Iunie.

O Româncă a cărui purtare sub ocupație a fost detes-

tabilă, este sau a fost aici, ca rudă a unui conte polon. Ea îndemna lumea să nu calce în România sălbatecă, unde nu se poate găsi niciun confort.

24 Iunie.

Primire călduroasă la București. În cale aflu fuziunea aparentă a naționaliștilor-țărăniștilor.

Îndată după sosire, Argetoianu. E foarte neincrezător în intențiile Regelui. Lucrat din toate părțile și impresionat de Averescu, care i-a promis în caz de chemare la putere, desființarea țărăniștilor și naționalilor, bani italieni, Basarabia prin Mussolini și o căsătorie italiană pentru principesa Ileana. Deci nu e exclus un guvern Averescu, în care caz el se retrage din politică.

*

E ales episcop de Galați preotul Cosma Petrovici. Pe când rostește cuvântul de mulțămire, țărăniștii fac zgomot, și Mitropolitul trebuie să-i recheme la respectul datorit unui arhieru.

*

Agârbiceanu îmi oferă ca, înlăturându-se Stere, să vin și eu la fuziune. Maniu, obosit, are de discutat noi propuneri ale țărăniștilor, cari nu se deslipesc de Stere.

*

Atacurile lui Disescu contra „escrocheriilor“ de la Academie impresionează.

25 Iunie.

Fuziunea național-țărănistă întâmpină cele mai mari greu-

tăți. E vădit că țărăniștii vreau să impuie persoana și programul lui Stere și că Maniu, care totuși l-a solicitat pe Stere acasă la acesta, nu înțelege a-l vedea înlocuit.

Seara, Argetoianu la mine. Vorbește iar de audiența a doua a lui Averescu, pentru care lucrează Mișu. De fapt Regele a fost impresionat de comunicația făcută oarecum în numele Italiei. Când Argetoianu i-a vorbit Regelui de audiența lui Averescu, Regele n'a mai glumit ca de obicei. A trebuit să i se amintească anumite încercări contra lui din Novembre 1919. Marghiloman, căruia Argetoianu i-a vorbit fără autorizație, de fuziune, s'a declarat gata ca, oricine ar veni la putere, „să servească patria“ cu dânsul. Regele îi spusese altă dată că Guvernul Brătianu e „un abcès a débrider“. Argetoianu a aflat însă că lui I. Brătianu i s'a promis răgazul de a vota legile organice. Marghiloman riscând întrebarea „până când“, nu i s'a dat nici un răspuns.

Argetoianu revine pentru ca, în legătură cu ruptura în perspectivă dintre țărăniști și naționali, să-mi spuie că a-ceștia din urmă iese prea compromiși din afacere pentru a putea fi luați în serios. Obiectez legăturile, totuși puternice, pe care le au în Ardeal.

26 Iunie.

Asigurări de la Mârzescu și de la Angelescu că nu se fac intrigi liberale la Palat pentru Averescu.

*

Discuția legii minelor și a învățământului primar.

27-28 Iunie.

Goldiș vorbește la legea învățământului primar. Râde de

ministru, care e „robinet de făgăduieli“, dar la urmă se roagă de el, la bancă, să fie iertat dacă l-a supărat. Predică romanizarea și tot odată cere libera școală a minorităților... Așa e politica lor!

Vorbesc la aceiași lege. Ardelenii manifestează pentru mine, probabil ca să sperie pe țărăniști.

29 Iunie.

La Cameră țărănistul Morărescu face un discurs pe placul majorității. E o adevărată destrămare în lagărul acela!

30 Iunie.

Fără a se deschide măcar ședința, I. Brătianu citește decretul de închidere. Țărăniștii cer aducerea în discuție a alegerii din Romaniți, și huiduiesc.

3 Iulie.

Vestea că Mihalache a denunțat ridicula fuziune cu naționaliștii.

6 Iulie.

Matei Cantacuzino atacă pe Stere ca vinovat de nereușita fuziunii.

8 Iulie.

La Cernăuți au fost iarăși scandaluri antisemite .

12 Iulie.

La Botoșani, cu Argetoianu. Vizita are însă un caracter școlar și trezitor de amintiri.

13 Iulie.

Înaintează prin Dorohoiu și Noua Suliță până la Cernăuți. Am aflat acolo Muzeul ca supt Austrieci, cu inscripții nemțești. Sătenii din Horecea, copleșiți de biruri comunale, mă încunjură. Patruie pe străzi contra antisemiților. Societăți de tineri Evrei cari se găsesc de bătaie. Orașul e mai străin decât oricând.

Consulul polon, care vine la gară, îmi mulțamește de bunele cuvinte pe care le-am spus în conferința mea despre poporul său.

15 Iulie.

Deschiderea cursurilor la Vălenii-de-Munte. Regele vine la oarele 11, cu un singur aghiotant, maiorul Schelet. E foarte bine dispus. Drumul arată a-i fi plăcut foarte mult. Asistă în aceeași dispoziție la defilarea carilor alegorice. Unul viind mai încet, îi spun că probabil îl conduce Maniu.

Cercetează Școala de misionare, unde, întâmpinat cu o duioasă cuvântare, spune fetelor că vor intra în viața cu zestrea bunelor sfaturi primite aici. La sala de cursuri, după cuvântarea în care-i arăt sensul școlii libere, Regele vorbește, definind cu căldură scopurile noastre și arătând cât de mult merită sprijinul o asemenea operă.

Masa o ia la mine. Nu se atinge niciun subiect politic. Apoi excursie la Stari-Chojd; primire foarte călduroasă în toate satele. Preotul din Chojd stoarce lacrimi când vorbește de cel d'întăiu „Vodă“ coborât pe plaiurile lor.

Regele pleacă la Bratocea la oarele 6.

20 Iulie.

În munții Teleajenului un fost funcționar german, acum

director tehnic la tăierea pădurilor, spune că, din 2.000 de prizonieri români încredințați lui în Asia Mică, 1.600 au murit de foame și frig. Turcii nu i-ar fi prigonit anume; așa pățiau și ei.

27 Iulie.

Friedrich Müller, profesorul sas, își termină prelegerile, plângându-se de acțiunea unui centralism corupt și de îngustarea școlilor. Iau cuvântul pentru a spune că în locul protestării negative Sașii ar trebui să între în viața activă a acestei țeri, ai cărei cetățeni influenți sunt.

*

Cihodariu îmi prezintă un proiect de adresă către organizațiile noastre, redactat de Argetoianu, în care se anunță lupta de răsturnare și cererea noastră de a succeda Guvernului Brătianu. Din ce în ce port mai puțin interes acestor conflicte de suprafață....

1-iu August.

Cihodariu îmi cere altă formă decât cea propusă de Argetoianu pentru înștiințare. Imi spune că Regele cere plecarea liberalilor, fără a li acorda măcar să sfârșească anul. Aștept confirmarea, dar mă îndoiesc.

4 August.

Argetoianu la mine. Americanii merseseră așa de departe în plângerile lor pentru datorii neplătite și sensul legii minelor, în cât ministrul Jay amenința, prin Știrbei, cu plecarea. Regele a primit pe I. Brătianu în audiență de trei ceasuri. Primul ministru a prezentat demisia sa, dar a subli-

niat de ce rău, precedent ar fi gonirea unui Ministeriu după o intervenție străină. Regele a recunoscut-o, dar a stăruit asupra faptului că nu poate îngădui ruptura. Lui Jay i s'ar fi dat atunci 300.000 de dolari din datorii. Azi trebuia să aibă o întrevedere cu Duca. Se dăduse plecării lui o interpretare mai cruțătoare.

Regele, la un moment, s'ar fi gândit să-l cheme pe Argetoianu. S'ar plânga că opoziția nu-l ajută a soluționa criza.

5-6 August.

Foarte frumoase conferințe ale lui Argetoianu despre problema monetară.

6 August.

Cursul profesorului Glixeli de la Universitatea din Wilno despre literatura polonă se termină cu calde cuvinte despre țara noastră.

13 August.

Pleacă de la cursuri învățătorii germani din Basarabia-dejos, cu directorul liceului din Tarutino.

*

Ungurii vin să-mi ceară și un sfat asupra atitudinii lor politice. Li spun să nu fie servili, că nu li-o cerem, dar să nu încurajeze un partid de nemeși, care, înainte de hotărârea războiului, pacta cu partidul național din Ardeal pe baza cruțării, în caz de anexiune, a marii proprietăți.

*

Murgoci a plecat ieri, total distrus de boală.

Vorbind de Basarabia și arătându-și părerea că nu Sfatul

Țării a determinat reunirea provinciei, trezește nemulțămiri între Basarabeni prezenți.

14-15 August.

Lecții ale profesorului sârb Petrovici, trimis de ministrul său, și ale Cehului Kamm. După Hink, care vorbește frumos în limba franceză, Kamm întrebuițează limba noastră.

*

Costin Petrescu dă o viziune mișcată a vechiului zugrav de biserică din care se trage.

*

Inchizându-se cursurile, la masa comună, Ardelenii arată un spirit studentesc excelent, cu totul deosebit de acela pe care îl așteptam. Corul lor mă întovărășește până acasă.

*

Argetoianu a consacrat în „Universul” un foarte frumos articol „Minunii de la Văleni”.

16 August.

Plecare la Brașov pentru o conferință și reprezentarea unei piese a mele.

17 August.

Aflu în oraș o vădită debandadă, întărită de certe în jurul bisericii.

După amiază la Săcele. În Cernat serbare a bibliotecilor

populare. Vorbește preotul Zenovie Popovici, decorat cu un ordin de războiu, și un student. Răspunzându-li, li arăt ce s'ar putea face pentru învierea vieții economice, foarte decăzută, și pentru consolidarea celei culturale.

18 August.

În piața Brașovului băraci și coji de pepene. La Făgăraș e mai bine; flori. Sosire la Sibiu în clipa când trebuie să încep cursul la Universitate de vară săsească, unde așteaptă un mare public curios.

Intâia lecție cu subiectul: „Există o istorie ardeleană?”.

*

La dejun la episcopul Teutsch. Asistă fruntașii Sașilor: Brandsch, Roth, Csaki, cei doi Müller, Friedrich și George. Veche casă cetățenească, cu mult gust mobilată. Mare bibliotecă de istorie, în parte de la tatăl episcopului vestitul istoric. Onorurile le face fiica, nemăritată, a episcopului. Teutsch ridică un toast plin de poezie și de subînțelesuri. Răspunde întâiu Mitropolitul Bălan, vorbind de unitatea credinții, peste deosebirea de confesiuni, de bunele relații între cele două Biserici. Eu laud opera omului de carte.

Ședință la sucursala Institutului Sud-Est european, care se ține în noul palat al Universității săsești, unde s'au instalat arhivele. Se discută asupra lucrării, începute, a numirilor de localități.

A doua lecție la Universitatea populară săsească.

Seara, frățească primire la Săliște.

19 August.

A treia lecție.

Dejunul cu aceiași, afară de Mitropolitul Bălan, la Roth.

Acesta ține în cea mai bună românească un discurs în care arată prețuire pentru opera mea politică.

La Ocna Sibiului aflu biserica cea mare mângălită de un feștelitor, Profeta. În cea mică a lui Brâncoveanu găsesc interesante icoane vechi. Clădirea băilor e o oroare ungu-rească. Întâlnesc pe vechea mea cunoștință, preotul Isaia Popa.

A patra conferință. Seara, vorbesc în românește despre relațiile noastre literare cu naționalitățile. Ai noștri par să fi preferat un alt subiect.

20 August.

La biserica din Maieri, pictorul bulgar Cabadaiev a stricat toată pictura.

*

La Cozia revăd pictura din secolul al XIV-lea și din vremea lui Neagoe, identificată de Millet și de Drăghiceanu, care mă întovărășeste.

21 August.

La Argeș grădina regală a ajuns un amestec de buruieni.

Pretutindeni neglijență și ruină. Se distrug plopii splendidei alei care duce la biserica lui Neagoe.

22 August.

Pentru întâia oară văd mănăstirea Tutana, încă solidă în armătura-i din secolul al XVI-lea.

*

Gazda mea, inginerul Dobrescu, îmi spune că fusese însărcinat de colonelul Sturdza, pe care îl bănuiau trădător fiindcă părăsise vârfurile, din cauza „dificultății de aprovizionare“, să ducă o scrisoare mamei sale. „Bărbosul“ — își lăsase barba — era însă pentru toți un simbol al bunei conduceri. La București a găsit ca valet al d-nei Zoe Sturdza

pe un fost servitor al ministrului german Rosen. I s'a făcut și lui morală contra războiului: la d-na Sturdza erau găzduite soțiile germane ale unor ofițeri români de pe front.

23 August.

Fac o cercetare la Cotmeana lui Mircea, ieșită din ruine a treia oară (odată prin Constantin Stolnicul Cantacuzino, de sigur; altă dată la 1777). Se lucrează bine, pentru Comisiune.

*

La Târgoviște Biserica Domnească în murdărie și părăsire: picturi scrijelate, părți din zid căzute, intrarea în ruină. Imensele pivnițe ale Brâncoveanului ar fi potrivite pentru un Muzeu.

*

Aflu acasă insultele adresate prin „Indreptarea“ lui Averescu cursurilor noastre de vară, care ar fi fost, cu știerea mea, o „stație de remontă“.

Canalie!

26 August.

La felicitările mele de Sf. Maria Magdalena Regina mi-a răspuns:

„Darul mi-a fost foarte plăcut, dar totuși bucuria gândului dv. este mai mare, și din toată inima mulțănesc“.

Apoi, după ce a cetit „La Roumanie Pittoresque“:

„Cât se poate de încântată de frumoasele cărți: nimeni nu va aprecia mai mult opera utilă și artistică pe care ați făcut-o. Vă trimit mulțămiri entuziaste“.

Iar Regele, după felicitările de ziua lui de naștere:

„Pentru urările călduroase ce-mi aduceți mulțănesc din adâncul inimii, amintindu-mi cu drag de oarele petrecute într'o atmosferă binefăcătoare de unire sufletească națională.“

28 August.

Refuz și invitația Guvernului, prin Lăpedatu, la serbările pentru Avram Iancu, precum am refuzat pe a „Asociației” lui Goldiș: e o luptă între partide în jurul bietului mormânt tragic și o expunere de vanități interesate.

30 August.

La Chișinău tronează Stere în adunarea țărăniștilor. Se cere izgonirea lui Matei Cantacuzino. Mihalache declară că el voise numai unirea cu **țărăni** din Ardeal. Va fi nedespărțit de Lupu și Stere. Și Ardelenii cari încă mai cerșesc....

2 Septembrie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În cuvântarea de răspuns către președintele Asociației Regele a vorbit în cuvintele cele mai calde de Liga Culturală și a menționat cu cea mai mare bunăvoință muncă pe care am cheltuit-o pentru dânsa.

17 Septembrie.

Argetoianu mă invită la întrunirea de la Craiova. Nu mai crede în apropierea și neapărata schimbare de guvern. Nu a tratat cu naționalii (Maniu s'a oferit iar țărăniștilor, pentru a nu nemulțăm pe Goldiș).

18 Septembrie.

O bandă bolșevică a atacat în Sudul Basarabiei Nicolaeuca și Tatâr-Bunar. Au fost, se pare, lupte cu armata. Se iau măsuri grabnice. Racovschi a întemeiat peste Nistru

o „republică moldovenească“, pe care o înțelege ca punctul de plecare al României.

Guvernul roagă ziarele să nu exagereze.

26 Septembre.

Cineva spune că, Vintilă Brătianu vizitând pe un mare bancher la Paris, conversația a urmat așa: Brătianu: — Am făcut un buget echilibrat. — Foarte bine, domnule ministru. — Am asigurat cuponul. — Foarte bine, domnule ministru, etc., etc. Apoi m'am uitat la el, el s'a uitat la mine, ne-am uitat unul la altul. Și alta nimic.

27 Septembre.

La Breasta, cu admirabilul parc și colecțiile de cărți, stampe, cărți ale lui Argetoianu.

Intrunire la Craiova, vre-o 4.000 de țărani veniți în zi de Sâmbătă, pe sarma lor, de și se culege porumbul. Arăt atitudinea partidului național din Ardeal și adaug că stăm „cu brațele deschise, dar nu și cu ochii închiși“ și că legătura cu noi n'o înțeleg ca o scară pentru aceia cu inimizii noștri naturali.

28 Septembre.

În calea de la Pitești spre Câmpulung, nunți în splendide costume. Două biserici vechi, cu totul necunoscute.

*

La Bălți se pune piatra fundamentală a Catedralei episcopale.

Prințul Carol vorbește hotărât, arătând că „nu aduce foc

și sabie“, ci frăție și cultură, și cerând formal lui Incuț a face ca Basarabeni „să se simtă acasă la ei“.

Prințul a vorbit lui Argetoianu cu multă căldură despre mine, înlăturând ideia că ar putea fi vorba de o revenire a lui Averescu la putere.

4 Octombree.

Metex vine la Văleni să stăruie pentru prezența mea la adunarea de la Alba-Iulia, ceia ce eu refuz. Imi aduce pe Tăzlăoanu, care vrea să-mi explice nevinovăția lui. Nu pot să-l primesc.

5 Octombree.

Preotul Pop de la Săliște și cu dirijorul corului, Miha. Acesta din urmă are părul albit de când, într'o înfrângere din Galiția, a fost silit să stea în porumb între morți, Rușii trecând peste el, ceasuri întregi.

Pop spune frumos scene din războiu. Noi n'am știut ce frică ni purtau dușmanii. El auzia la telefon cu ce neliniște se primia orice înaintare a unui mic grup al nostru. Patrulele abia cutezau să se apropie de ai noștri. A văzut ofițeri clănțanind din dinți de spaimă. Dintr'o grupă de 400, 380 au fost luați ca țintă de ai noștri și au căzut unul după altul, fără să știe de unde li vine lovitura. Soldații români, rătăciți, nu întrebau unde e casa lor, ci unde e frontul. Pop a văzut un Român mort cu dinții în beregata dușmanului. Germanii erau perfect informați de spioni. Știau și cele mai ascunse poteci. Aduceau poduri pe măsura apelor. Nu mergeau pe la Petroșani, ci o luau pe jos de la Simeria, pe calea cea mai scurtă. Din partea lor ai noștri săpau uimitor de iute și tranșee în piatră. La lupta de aproape erau grozavi: un ofițer spunea că nu s'ar mai întoarce pentru luptă cu asemenea soldați. La început Ger-

manii credeau să fie în două săptămâni la București; li-au trebuit patru luni.

Îndată după trecerea noastră dincolo, trupe germane au început să vie.

6 Octombre.

Atacurile sovietice la Nicolaevca și Tatar-Bunar. Se aud tunurile de la Cetatea-Albă, cum mi-o spune o scrisoare.

12 Octombre.

Lucrez la Ploieșciori pentru desfacerea picturilor bisericuții. Iese la iveală întreg șirul ctitorilor și zugrăveala altarului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj *15 Octombre.*

Deschiderea Parlamentului. Lung Mesagiu, care atinge toate chestiile la ordinea zilei. Extrema dreaptă aplaudă furios și pasagiile privitoare la apropiata înțelegere cu Turcia și Bulgaria. Regele arată foarte zdravăn și mulțumit: îmi vorbește de vânătorile sale din Ardeal.

16 Octombre.

Lupu a fost la Radici și a fraternizat cu acesta. O anunță, mândru, însuși, în „Aurora“.

Cabinetul Davidovici cade. Radici se declară contra armatei și a monarhiei.

Ziarștii cehoslovaci la București.

17 Octombrie.

Generalii Stratilescu și Olteanu vin la mine pentru manevrele parțiale, în care oastea se prezintă foarte bine.

Stratilescu îmi spune că sovietistii n'au tras la Cetatea Albă, unde s'au auzit numai tunurile noastre de la Tatar-Bunar.

*

La Consistoriul Bisericesc, după înțelegerea cu mine, Primatul cere școala de zugrăvi, la Văleni sau aiurea, la vre-o mănăstire, și legea pentru zugrăvi.

26 Octombrie.

După panamaua pașapoartelor și încercarea de sinucidere a generalului Văitoianu, odrasla lui Zelea Codreanu face actul „eroic“ de a împușca pe prefectul de Poliție din Iași, Manciu, și doi polițiști.

*

La întrunirea noastră de la Ploești, Argetoianu vorbește impresionant despre nevoia cea mare, covârșitoare și imediată, a reformei morale, singura care poate stavili anarhia în spirite.

Îmi comunică impresia făcută la București de crima din Iași. Antisemiții au cutreierat orașul, aclamând pe ucigași și strigând: „moarte Jidanilor!“. Mărzescu se teme să nu fie achitat făptașul ca și, mai ieri, la București, studentul Moța. Jurații ar putea să se teamă: o întreagă bandă se formase, legată prin jurăminte. Se va cere strămutarea procesului.

Guvernul ar sta foarte rău, crede Argetoianu. Numai grija să nu cadă în noroiu împiedecă pe Rege de a-l concedia.

Goldiș vrea să mâne acuma pe naționali la Averescu. Mihai Popovici vine să-mi ofere legătura cu dâșii, cerând să-i ajut în Cameră. Cer precizări.

30 Octobre.

La Cameră, o parte, o mare parte din liberali caută să se degajeze din amestecul în afacerea pașapoartelor. Delegatul lor cetește de la tribună, în mijlocul zgomotoaselor aplause, o cerere în acest sens către primul ministru. Incolo, cu o bancă ministerială obosită și cu o opoziție frământată de discordii interne, obișnuitele exhibiții ale țărăniștilor.

'Seara, Lăpedatu-mi vorbește de situația din Iași, unde toți sunt nesiguri. S'a adus poliție din București. I. Brătianu ar fi hotărât la o acțiune energetică, pe când ministrul de Instrucție, bolnav, cu piciorul scrântit, se gândește numai la paliative. Tribunalul ieșean a infirmat mandatele unora din prevenți.

*

Alegerile din Anglia dau un mare succes conservatorilor.

31 Octobre.

La Academie Goga îmi spune că silința lui e să desfacă partidul național, care încurcă numai lumea. Apără de formă pe Averescu. Ar fi pregătit și de o ruptură.

2 Novembre.

Măreață întrunire a partidului, cu mii de țărani, cari se prezintă într'o perfectă ținută.

Argetoianu, bolnav, nu poate fi de față.

Seara îmi spune că s'a informat la Rege asupra zvonului de succesiune a lui Averescu. I s'a spus că e imposibil și va fi autorizat să declare că nimic n'a fost promis. Regele a adaus că e numai un mijloc al lui Brătianu pentru a ținea liniștiți pe averescani și de a aduce în Parlament pe general.

Goga invită pe amicii lui Argetoianu și, lăudându-i, li strecoară vestea, că totul e „aranjat“ cu Averescu.

3 Novembre.

Vaida vorbește la Mesagiu, fără niciun relief și fără niciun răsnet. Insistă asupra lucrurilor din Basarabia fără cel mai mic simț pentru folosul ce-l pot trage dușmanii noștri din afirmațiile lui, necontrolate.

6 Novembre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Atac al lui V. Moldoveanu, Madgearu și Mirto, în chestia pașapoartelor. Asistă Franasovici, care și vorbește, și Văitoianu, care întrerupe. Profuziunea atacurilor, între care unele se pot pară, aduce năruirea încercării de răsturnare.

Franasovici fusese sfătuit să lase totul în sama Justiției.

7 Novembre.

După alegerea lui Cotlarciuc ca mitropolit al Bucovinei, răspunsul interpelatorilor. Luptă pentru forma moțiunii care se prezintă. În explicațiile cu Maniu, îi spun limpede spre ce dezastru îl duce politica lui de „șefie“.

9 Novembre.

Măreață adunare la Cernăuți. Dar o mare parte din public

o formează mahalagii striviți de impozite, pe cari îi conduce Radu Sbiera, care se declară independent.

După amiază, conferință despre partea Bucovinei în cultura românească.

18 Novembre.

Țin la Cluj o conferință despre sensul actual al Istoriei Universale. Fusesse teamă de tulburări; acum a apărut primul număr din „Apărarea Națională“. Se răspândesc fițiuci contra „infrățitului lui Argetoianu și Schuller“, contra „demagogului de catedră“, dar e o lume imensă și foarte călduroasă.

19 Novembre.

A doua conferință: despre Istoria Ardealului. Aceiași lume multă și prietenoasă.

20 Novembre.

Pe liniile blocate de cea mai teribilă cădere de zăpadă, se fac douăzeci de ceasuri de la Ploești la București.

21 Novembre.

La comunicarea mea de la Academie despre lucrurile găsite la Cluj, asistă Neander, secretarul arhiepiscopului de Upsala.

24 Novembre.

Duca mă asigură că nu erau intenții neprietenești în discursul său de Mesagiu la Senat. Brătianu n'ar fi înaintat Regelui memoriul, recomandând pe Averescu, de care vorbește presa. Lui, Duca i se pare imposibil un nou guvern al generalului.

Mârzescu imi vorbește de proiectul de lege contra agitațiilor anarhice. Cîntinuă a primi amenințări. Se trimet cu miile cărți poștale cu trei generații de Zelea Codreanu ca, „eroi“ și martiri. Liniștea s'ar datori faptului că mai toți cei zece șefi sunt arestați.

*

Goga pornește o campanie contra mea.

26 Novembre.

Neander imi pune în vedere o invitație în Suedia.

28 Novembre.

Albert Thomas la Camera. BCH Cluj / Cluj University Library Cluj

Nu mai e primirea din 1917. I. Brătianu a dat ordin președintelui să nu se facă o primire în incintă, aceasta fiind convenită numai șefilor de Stat. La Paris, Take Ionescu, ministru de Externe, ar fi fost primit numai în comisiunea de Afaceri Străine. Ceia ce s'a făcut până' acuma ar fi numai un semn al vremurilor anormale, care au încetat. Deci Albert Thomas apare în lojă, é aplaudat de deputați, dar nu e salutat de președinte, Orleanu, care invită pe toți cei de față să treacă în „secția a V-a“, unde așteaptă ceva măslină și vin.

Intr'o îmbulzeală vulgară vorbește acolo președintele. Apoi mulțimea — căci e o mulțime — mă chiamă pe mine. Firește că refuz să fiu „flașneta majorității“. Nici Ardelenii nu vor spune nimic. Discursul lui Lupu începe așa: „C'était à Jassy“.....

Răspunsul oaspetelui e, firește, vag. Thomas pare ofensat

de acest fel de primire. Intreabă neconținut unde îl duc. De fapt e purtat fără rost prin odăi și expedit de un vicepreședinte și vre-o douăzeci de deputați, la întâmplare. Mario Roques, care îl întovărășește, simte lipsa de prietenie. La redeschidere, cer să mi se comunice „protocolul Camerei” pentru ca, la o venire la Guvern, să nu mai fac prostii la primirea oaspeților.

*

Halippa vorbește, atacând pe ai miei, pe mine personal și pe Ardeleni. Vaida răspunde, criticând felul acesta de a lovi în alte partide de opoziție, și arată că fuziunea cu țărăniștii nu s'a rupt pe bază de principii, ci din cauza autocratului, pe care nu-l numește și a cărui dispariție ar face să revie buna înțelegere. La o glumă a mea spune că „barba” mea a fost semnalul de reunire și de luptă și va mai fi. E foarte călduros aplaudat de ai noștri. Impresia ce a făcut-o e excelentă.

Mihalache se înfurie când Halippa citează părerea mea că țărani nu-și lucrează bine pământul. Cere să i se facă dovada. Il poftesc la „Universitatea populară” din Văleni, de și nu-i pot oferi confortul de la Athénée Palace, El răspunde că are doar o odăiță de o sută de lei pe zi.

*

Imensă lume la conferința de la Fundație a lui Thomas. Nici ministrul Franciei n'are loc.

*

Mârzescu îmi vorbește de pregătirea legilor administrativă și electorală, care ar trebui făcute în înțelegere cu mine și cu alții din opoziție. Vede necesitatea de a crea un partid de contra-pond. Vorbește și de lipsa unei bune propagande în străinătate. Ideia unei guvernări Averescu i se pare imposibilă sau dezastroasă.

*

Dimineața, Xenii la mine. Imi vorbește, după schimbul de vederi de acum câteva zile, despre condițiile în care m'aș putea înțelege cu ai lui. Le fixez: colaborarea, fixarea de Rege a șefului guvernului viitor, susținerea lui de partidul celălalt, cu voia de a nu participa la Guvern. Refuz discuția asupra locurilor în Ministeriu. Mi se dă a înțelege că tachiștii ar întrebuița colaborarea pentru o schimbare de front. Take Ionescu nu li recomandase nimic, contând pe o lungă viață încă; ceruse cu o zi înainte de moarte blana pentru o excursie cu automobilul în Italia.

1-iu Decembre.

Li spun lui Maniu, că, dacă voiește o înțelegere, să prindă momentul. Imi spune că în două săptămâni e gata a sfârși negociarea. Are o credință: de n'ar avea-o, „s'ar duce la maică-sa la Bădăcin, să lucreze via câtă i-a mai rămas de la tată“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

La Galați, comandantul marinei imi povestește scene grozave din revolta basarabeană. Cutare bătrână stătea pe lada cu bombe, refuzând să o deschidă și spunând că nu cuprinde decât lucruri de casă. Femei chemau pe soldați pe fereastră și-i loviau cu granate. Șefii, oameni de convingere, cu „capete frumoase“, s'au sinucis adesea.

2 Decembre.

La Cameră, d-rul Lupu aduce în discuție, contractele „Universului“, supt ocupație, cu Nemți.

3 Decembre.

Stelian Popescu publică petiția sa către Mackensen pen-

tru reapariția „Universului“. Ea cuprinde, de fapt, asigurarea că foaia n'a agitat în neutralitate contra lor și lasă a se înțelege că, dacă Nemții ne vor susține, ziarul va avea față de dânsii o atitudine favorabilă.

*

La Cameră Vaida îmi vorbește de o fuziune. Ar fi vorba de a împărți cu Maniu șefia și șefia de onoare, pe care i-o las bucuros. Crede că trebuie adormiți țărăniștii prin o atitudine îngăduitoare.

4 Decembre.

Și Derussi, întâlnit în cale, e pentru o înțelegere.

După amiază, Madgearu aduce, răspunzând la un articol al meu despre conflictul **politic** dintre Banca Românească și Banca Blank, servită de dânsul, vechile învinuiri că am folose materiale de la acesta din urmă. Cu toată scârba, trebuie să răspund.

6 Decembre.

Prințul Carol îmi scrie, de ziua mea, pentru a aproba pe „omul politic“ într'un timp în care România are nevoie, înainte de toate, de „ideal“. Scrisoarea e bună și caldă. Regina, bolnavă, dăruiește școlii din Văleni un piano. Albert Thomas, prelucrat, ar fi spus lui Maniu că ideea asocierii mele la un guvern al acestuia „nu e serioasă“.

8 Decembre.

În Cameră discuția bugetului. Oratorii n'au public.

*

Măsuri în Franța contra bolșevismului.

10 Decembre.

La Regina, pe care o găsesc foarte bine, cu toată indispoziția de care a suferit.

Spune multe lucruri frumoase și cumiști. Cum și-a schimbat spiritul, ajungând a putea deosebi, englezește, de la început, esențialul, pentru a-l discuta numai pe acela și a ajunge la hotărâre. Așa procedează cu Regele, a cărui fire timidă caută totdeauna o ieșire. Sfatul ei îl cere, pentru că soția e aceia care nu trebuie să se supere și pe care o împacă îndată prin „o tape sur la joue“. Regele e mândru, dar îi trece: Regina așteaptă să-și cheltuiască mânia. Ea aduce totdeauna căință, din cauza chiar a cuvintelor fără de răspundere care se spun.

Li pare că o ajută rasa ei amestecată. Pornirea rusească spre lucruri neclare și depărtate o înfrânează nu puțin un sânge german, transformat și acela de mediul natural și disciplina engleză. (Li obiectez ce mult celtism și romanism este în ceia ce ea numește Anglo-Saxoni; o recunoaște mai ales după exemplele literare ale lui Spenser și Shakespeare.) Dar a păstrat de acolo o oarecare tinereță, copilărie chiar, în spirit. Aceasta dă viața și avânt. Și e bine. (A daug că aceasta presupune și aplecarea la a fi înșelat, dar și aceasta trebuie acceptat.) De sigur că da. Rușinea nu e să fii înșelat, ci să înșeli, căci ai crezut că înșelătorul este un gentleman.

Socoate fericit pentru dânsa anul care se încheie. A revăzut Malta, a putut cerceta în oarecare răgaz Italia. A avut mândria de-a se simți ceva ea însăși, de a-și da sama că „a făcut ceva pentru această țară“. A bucurat-o să-și vadă fiul în acea mare flotă în care a fost amiral părin-

tele ei. Ușoara boală din urmă „a indignat-o“. Așa e cu cei cari se simt totdeauna tari.

Li cetesc din poezia sârbească actuală — pe cea populară o știe —, din cea săsească, din Eminescu, tradus de mine în franțuzește. Ar dori să poată traduce din Rilke, pe care îl are în traducere engleză.

*

La Cameră vorbește duios, dar cu o nervozitate neobișnuită, N. Bălănescu de la Giurgiu.

*

Studentii serbătoresc începerea, acum doi ani, a tulburărilor. Patrulă pe stradă. Profesorii sunt siliți să părăsească salele în strigătele de „jos Jidani!“ . Roques, al cărui curs e tolerat, asistă la toate aceste scandaluri. Eu îmi încep cursul cu vre-o zece studenți la Institutul Sud-Est European.

Rectorul, decanul nu s'au văzut.

*

Maniu îmi semnaleză primejdia Senatului liberal care se va complecta cu creaturi după noua lege electorală, precum și aceia a împărțirii terenurilor petrolifere. Regele e dispus să lase liberalilor aceste legi. Mă întrebă dacă sunt dispus la o acțiune de răsturnare în margini legale. Li răspund că aceasta atârnă dacă am o bază în relațiile cu partidul său. El se apără de a fi fost la Averescu.

11 Decembre.

Al. Constantinescu mă invită pentru o comunicație, menită, spune el, să-mi arăte cari sunt adevărații miei prieteni.

Nu știe ce părere am despre dânsul. Din parte-i el are despre mine cea mai bună părere. De aceia îmi va spune că, bătrânul Blank fiind un om foarte cum se cade, el, Constantinescu, se luptă de trei zile pentru a opri publicarea „dosarului meu la bancă“. Acest dosar îl deschide, și cu un gest de judecător de instrucție mi-l prezintă. Văd angajamentul fiului meu pentru întreprinderile industriale ale băncii, în schimbul unei plăți lunare pe timp de doi ani. Îmi arată acceptarea mea ca părinte. Văd și coperta, cu îngrijire păstrată, a scrisorii mele către Mauriciu Blank, prin care îi cer să avanseze — scrisoarea personală îmi fusese cerută cu insistență — banii de drum la Fontenay ai studentului Popa. Constantinescu vrea să între acuma în „partea politică“. Dar îi anunț că voiu destăinui lucrul în incintă.

O și fac, declarând că am avut a face ce un „șantaj mizerabil“ și că aștept publicarea dosarului pentru a chema pe șeful Băncii Blank înaintea tribunalului corecțional.

Apoi vorbesc la buget, arătând nevoile neîndeplinite ale țării.

După mine Vintilă Brătianu e sincer, modest și pe alocuri duios. Camera îl ascultă cu deosebită atenție.

12 Decembre.

Generalul Popovici îmi spune că nu suntem apărați în Basarabia, unde avem numai 5.000 de soldați: după izgonirea lui de către Averescu, „pentru a liniști spiritele“, s'a

distrus eșelonarea de ajutoare. Ideia retragerii înaintea unui atac rusesc e dezastroasă. Soldatul, pierzându-și moralul, nu s'ar opri până la Siretiu. Regele știe, aprobă ce i se spune, dar nu ia măsuri.

*

La masa oferită de d-rul Angelescu lui Roques, el spune că Francezul bolșevizat și trecut la Ruși Sadoul era, în serviciul lui Albert Thomas, un ambițios de decorații, un vanitos. L-au sedus în Rusia Troțchi și d-na Kollontay, de a cărei rochie cu **gaine** vorbea în prima lui scrisoare.

13 Decembre.

Argetoianu, care merge la Galați, vine să-mi spuie ca Maniu i-a dat întâlnire în tren. El spune că speră să ajungă la ceva până la Crăciun. Și cu țărăniștii fără Stere care, lăsat fără rol, s'ar duce singur. I-a spus-o Lupu, desgustat de dânsul și readus la sentimentele mai reale. Programul l-ar împărți în cel de realizare imediată și celălalt.

Ii răspund că eu nu pot face parte din triumviratul de șefi care mi se propune. Voiu sta să văd ce se desemnează. Nu voiu împiedeca însă din motive personale o operă pe care totuși n'o cred realizabilă. Și Argetoianu păstrează scepticismul.

*

La Cameră, ieri, Bujor a interpelat în chestia studenților. Angelescu face responsabili pe profesorii cari n'au contact cu studențimea. Arăt că atmosfera generală e bună și citez impresia ce mi-a făcut, la 11 seara, vizita căminu-

lui Spiru Haret al studentelor, unde am ținut o conferință. Răspunderea e a „bandei internaționale“ și a câtorva „a-biții râncede“, care exploatează.

Interpelasem pe I. Brătianu „și numai pe dânsul“ asupra valului de anarhie. Primul ministru a venit, se pare, numai pentru a muștra pe Al. Constantinescu, pentru încercarea lui. Apoi a dispărut răpede.

14 Decembre.

La adunarea feministă. Li recomand să se ție la dreptul lor integral fără a se târgui pentru mici concesii.

15 Decembre.

Mârzescu se interesează de prostia lui Al. Constantinescu, care nu pare să-i fie de loc dezagreabilă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

16 Decembre.

I. Brătianu răspunde. VINOVAȚI pentru „valul de anarhie“ sunt dușmanii țării. Garanția este — el. Leacul: solidaritatea partidelor. Ocazia: discutarea legii administrative.

Li răspund că n'a prins intenția mea. Ținteam mai departe decât tulburările studenților, cari voiau să „bată Jidani“ și la Institutul meu, unde s'a chemat din greșală poliția și armata, când ar fi fost de ajuns intervenția mea. Anarhia e în partide, de unde se suie la Guvern și năvălește apoi toată societatea. Brătianu ia din nou cuvântul pentru aceleași declarații vagi, pe care le strigă ceva mai puțin ca la început.

*

Iunian a căpătat de la Banca Blank proba că Banca Românească achită polițe sovietice la conspiratori, ceia ce pune

intr'o neplăcută postură pe Mârzescu, care își apără legea măsurilor excepționale.

*

Intrarea lui Argetoianu în Cameră, prin câteva demisii, e primită cu simpatie.

17 Decembre.

Seara, C. Diamandi la mine.

Prieten cu Brătianu, îl apreciază mult. Are însă și unele rezerve, pe care le exprimă foarte încet.

Fiind vorba de Soviete, crede că ele lasă chestia Basarabiei în discuție pentru ca să aibă, în alte împrejurări, un punct de pătrundere armată. E un om foarte voioiu, cult și spiritual.

20 Decembre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Plictisită închidere a Parlamentului.

Congres pretențios al lui Averescu.

21 Decembre.

Studentii au comis sălbătăcii la Cluj și Timișoara. Tovarășii lui Corneliu Codreanu, prinși în „greva foamei“, au dat semnalul.

23 Decembre.

Cineva care sosește de la Paris imi spune că acolo comuniștii au fi nespuse de activi și provocatori. La ceremonia pentru Jaurès strada era plină de steaguri roșii. Purătorii râdeau de burghezii cari își împodobiseră balcoanele. Intrunirile se țin lanț și ziarul „L'Humanité“ dă programul și debaterile lor. Situația ar fi serioasă.

*

Alegerea parțială de senator la Galați ne așează în rândul al patrulea. Comuniștii și Evreii au votat pe țărăniști, cari ni rămân mult inferiori la țară.

28 Decembre.

La mănăstirea Coșula aflu noi manuscrise, precum și picturi vechi.

29 Decembre.

D-rul Floru, care a îngrijit pe Doamna Elena Cuza, spune că, anunțându-i moartea unui căpitan Nădejde, ea a spus: „Ce ticălos“. A lămurit apoi că acela a fost sergentul care a condus pe Vodă la graniță și s'a purtat nerespectuos cu dânsul. La despărțire, Cuza i-a spus: „N'am ce-ți da alta decât mantaua mea; ia-o; de și ești un om rău!“.

Pentru neplăceri de familie ea a vândut toată averea și a stat un timp la Geneva. Atunci a ars toată corespondența. Trăia din renta de 10.000 de galbeni asigurată de Vodă. O servia o țărăncă elvețiană și un servitor ceh. A murit pe încetul, de slăbiciunea care urmase pneumoniei. A înmormântat-o fratele, căci nu lăsase absolut nimic pe urma ei.

*

Ziarele anunță că Sovietele, pretextând că a fost insultată ambasada lor din Paris, rechemă pe Crasin și consideră Franța ca o țară dușmană.

*

Aflu denunțarea lui Arbure că Racovschi a fost, în 1912, pentru despărțirea Basarabiei de Rusia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 9 2 5

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2 Ianuar.

Artiștii maghiari din Cluj joacă splendid piesa mea „Fatalitate învinsă“.

*

Vaida explică zăbava lui Maniu prin aceea că răspunsul pe care aveau să-l dea amicii lui Goldiș, s'a dat abia la 5 Ianuar. El lămurește incetinelile lui Maniu prin educația lui calvină. De aceea „nu poate minți“

Goga și Bogdan-Duică au chemat pe șefii ardeleni la o consfătuire asupra situației. Sunt și peste o sută de invitați.

Trupa păzește la 12 din noapte înaintea cafenelei New-York, devastată de studenți acum două săptămâni. Dar, spune Vaida, alții ar fi început.

Celor deținuți în prevenție la Iași li s'a dat drumul. Timbrul cu chipul băiatului lui Zelea se lipește pretutindeni.

Am vizitat Marianum, superbă școală de fete a călugărilor maghiare. Profesorul Bitay se plânge de prigoniri. Se cere înlăturarea celor trei directori laici.

*

La București liberalii și țărăniștii erau să se încaiere la Congresul Cooperăției.

6 Ianuar.

Țărăniștii dau un comunicat înlăturând orice impunere în ce privește persoanele care i-ar reprezenta în comitetul fuziunii (deci păstrarea lui Stere) și răspingerea confundării cu „al treilea partid“ (adecă noi).

La Botoșani, declarasem că nu admitem decât fuziunea cu elemente exclusiv naționale, morale și de ordine.

Un articol-prim în „Patria“ de la Cluj, arătând că atitudinea Basarabenilor împiedecă fuziunea cu țărăniștii, răs-pinge ideia unei fuziuni numai cu noi și se declară gata de a governa.

Iluziile lui Argetoianu vor mai dura ele?

9 Ianuar.

Argetoianu mă asigură că e vorba de un comunicat al lui Mihalache personal; ceilalți, Lupu, Madgearu, ar fi foarte nemulțămiiți și au alergat să-și caute șeful refugiat în grabă la țară. De altfel își dă sama că la țărăniști costumul e mai tare decât restul.

Cu naționaliștii crede că se va ajunge la un calcul. Maniu mi-a scris o foarte amabilă scrisoare cu ocazia unei serbători de familie. I-am răspuns prietenește. Argetoianu crede că s'ar înlătura discuții inutile, prezintându-se din partea noastră „cele zece puncte“ asupra cărora Ardelenii făcuseră pactul cu țărăniștii. Fac rezerve asupra pasagiilor în care se măgulia ura de clase. Ii dau deplină autorizație scrisă de a incheia în aceste condiții. Verbal ii fac atent că n'aș putea săvârși actul omagial, în numele Vechiului Regat, lui Maniu, dar, când fuziunea va fi desăvârșită — și dacă va fi —, întâiul congres al partidului unit va putea hotări cum va vrea asupra organizării și asupra persoanelor.

10 Ianuar.

Înainte de plecarea mea la Paris, la Duca. Îi supără că Francezii au restituit Rușilor flota lui Wrangel. Ar vrea să li se spuie Francezilor cât de mult se indispune astfel opinia publică de la noi.

La gară aflu că în conferința de la Paris a miniștrilor de Finanțe pentru împărțirea despăgubirilor ni s'ar fi oferit condiții rele, spunându-se chiar, de Americani, că ne-am plătit singuri, „luând mai mult decât ni se cuvenia“.

*

Argetoianu crede că I. Brătianu face presiuni la Palat pentru ca Averescu să-l moștenească. Regele rezistă, dar „omul e încă viu“.

11 Ianuar.

În toată Iugoslavia liniște, contrar știrilor din foile noastre.

12 Ianuar.

Tot așa în Italia, cu toată campania opoziției. Mai rară „miliția națională“ prin gări. Presa calmă. Un Român mă asigură că lumea e mulțămită și Mussolini mai tare decât oricând.

13 Ianuar.

La Paris Vintilă Brătianu a venit la conferință. Lucrurile s'ar îndrepta.

14 Ianuar.

La Diamandi, noul nostru ministru. El crede că s'a ajuns la un rezultat mai acceptabil. Luptele acestea pentru bani au însă un caracter deosebit de feroce. Și Francezii cer să fie plătiți înainte de a plăti.

15 Ianuar.

La deschiderea cursului meu la Sorbona, despre viața românească în povestitori, sunt de față Vintilă Brătianu și nepotul său, Titulescu, Comnen, Inculeț, Diamandi și celălalt ministru, N. Cantacuzino.

Titulescu asigură că n'a scris nimănui cum că ar avea intenția să înlocuiască guvernul slab care va fi mâne. Din potrivă, lucrează pentru aceștia. Iar, în ce privește pe cei de azi, nu pentru un partid, ci pentru atâția oameni de treabă cari nu trebuie să muncească numai pentru a plăti Aliaților ceia ce nu li se cuvine. Se teme de viitor. Mulți consideră hotărârile de azi ca provizorii. Impotriva unui „fapt indeplinit“ nu s'ar clinti nimeni. Ardealul e tot așa de râvnit ca și Basarabia.

18 Ianuar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lângă Melun aflu mormântul lui Grigore-Vodă Ghica.

23 Ianuar.

Mihai Popovici vine la mine fără a-mi putea comunica nimic nou cu privire la fuziunea cu naționalii, de a cărui amănunte pare a fi străin.

26 Ianuar.

Dejun la legăție. Remit decorațiile lui Diehl, Millet, Collinet și Zeiller. Seara, masă la Zeiller cu René Pinon și Carcopino, care se gătește să vie la noi pentru lecții.

27 Ianuar.

Vizita generalului Berthelot.

Spune că el a recomandat ofițerilor francezi veniți la noi să meargă cu trupa, să-și gătească ei cantonamentul, să-i supravegheze hrana. Ai noștri lăsau trupa să meargă singură. În câteva săptămâni, exemplul bun prinsese.

Vorbind de misiunea alsaciană pe care el a primit-o în România, după ce fusese în Bulgaria (el adaugă și în Serbia și în Grecia), generalul povestește cum, pe vremea armistițiului, poftit la Rusciuc de generalul bulgar, i-a comunicat că acesta are să vie pentru a primi ordine — pe care, de altfel, la facerea podurilor, le-a executat prost —, iar, la plecare, i-a spus că pentru a-i întinde mâna așteaptă încheierea păcii. Alor lui, cari se lăsau cucerți de ipocrizia bulgărească, li-a recomandat să procedeze tot așa.

28 Ianuar.

Mi se anunță realizarea fuziunii cu Maniu. El a publicat un apel pe baza „celor zece puncte“ și Argetoianu l-a admis. Imi telegrafiază amândoi regretând lipsa mea. Telegrama lui Maniu nu cuprinde cuvântul de „fuziune“, cu care începe a lui Argetoianu.

29 Ianuar.

Ziaristul Labin, care a fost la București, spune că furia ~~contra~~ lui Maniu era enormă la țărăniști. Trei zile a fiert opinia publică în jurul actului fuziunii. Țărăniștii pretind că acele zece puncte ei le-au redactat.

30 Ianuar.

Sunt asigurată că, în Februar, congresul fuziunii va fi contra mea și că „Neamul Românesc“ nu va fi gazeta par-

tidului. Răspund că nu mă impun nimănui, că voi face așa ca gazeta mea din războiu să nu dispară.

31 Ianuar.

Lui Cihodariu, care îmi scrie în același sens, îi răspund că n'am făcut decât să execut voința țării și a lui însuși. Restul nu mă privește. Partidul se va organiza când vrea și mă va reține atâta timp cât mi-o va îngădui conștiința mea. Dar, în afară de cadrele lui, n'aș mai avea decât o activitate națională cu caracter personal. Părerea mi-o voi păstra asupra anumitor invoiei contra intențiilor mele.

*

Masă la profesorul Collinet. O doamnă crede că muncitorul francez e „mai rău” decât înainte de războiu, că situația actuală e foarte gravă.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ziarele anunță numirea Basarabeanului Frunză ca șef al armatei sovietice. Trupe importante s'ar grămădi la hotarele Basarabiei.

*

Ieri, la Collinet, o bătrână doamnă, care a explorat Tibetul, spune că a fost la noi, Regina Elisabeta găzduind-o la Constanța pe vasul ei. N'a scris însă despre călătoriile ei în aceste regiuni, „pentru că toată lumea a fost așa de bună cu dânsa, încât n'a vrut să supere pe nimeni nici măcar cu distincția ce ar fi făcut între unii și alții”.

*

Seara, la Boyer. La acesta poetul rus, „cel mai mare”, Balmont, păr blond în căpiță, barbișon, ochi reci și răi, ținută olimpiacă. Nu pare a aprecia deosebit rasa căreia îi aparțin.

2 Februar.

La cărciuma literară „Caméléon“, încântătoare conferință a d-rei Văcărescu despre zânele românești.

*

Dimineața, prințul Carol la școala noastră. E bucuros de fuziunea realizată.

3 Februar.

Goldiș declară „Cuvântului“ că el „nu face fuziunea cu Iorga“. Ii amintesc declarația lui din Novembre, când mă doria „în fruntea partidului său“.

*

Prințul pleacă seara. La gară, și Tancred Constantinescu. Acesta primește greu critica zăbăvii noastre în înarmare. Prințul intervine: Acum se face ceva serios, dar trebuia cu câțiva ani înainte. Nu crede nici el într'un atac bruscat al bolșevicilor, care în orice țară ar putea reuși. Oricum, după aeroplanele ce vom avea încă din April și cu privire la care a și încheiat — mai mult aici de cât în Anglia —, vom avea, împreună cu Polonii, cari au de două ori cât noi, încă abia jumătate din ce au bolșevicii (fokkere germane cu piloți mulți, deci măcar o parte este și bună, supt raportul tehnic). Vintilă Brătianu îi pare mult schimbat în bine prin contactul cu Apusul. Prințul spune că ai noștri ar avea datoria de a călători și de a întreține raporturi cu lumea.

5 Februar.

Dejun la pictorul Stoenescu.

Prințul a fost poftit la dânsul cu câțiva prieteni francezi. I-a uimit prin maturitatea conversației sale.

8 Februar.

Argetoianu îmi dă prin scrisoare detalii asupra fuziunii. Ea ar fi fost să se proclame Joi.

9 Februar.

„Adevărul“ anunță că ofertele averescane, prin Dori Popovici, au făcut să zăbovească proclamarea fuziunii.

Mehedinți a părăsit pe țărâniști.

*

Aristide Blânc mă desminte în ce privește aserțiunea mea că el mi-a oferit șefia partidului țărănesc și promite să publice dosarul fiului meu. Telegrafiez confirmarea aserțiunii mele și asigurarea că voi fi silit să dau în judecată pe acest om.

*

S'a făcut proclamarea fuziunii, în condițiile cele mai bune. Bocu a găsit cuvinte deosebit de calde pentru relațiile mele de odinioară cu Ardelenii; am fost „cel d'intâiu dorobanț“ care a trecut munții.

10 Februar.

La „Rapprochement universitaire“ se prezintă Unamuno, Puig și matematicianul bulgar Chiril Popov, care face lecții la Sorbona.

11 Februar.

La o adunare de Francezi, un arhitect belgian, amestecat în deosebitele întreprinderi de tramvaie și altele la noi, mă întâmpină cu cuvintele că România „are o rea reputație la dâșii”. — Pentru că nu plătește? Dar Franța va plăti? Dar Belgia d-voastră? Dar cine? Când Germanii nu dau prin plata lor baza pentru alte plăți!

12 Februar.

La Henri Berr. Minte deschisă, vioaie; gata a discuta păreri noi. Vede în Xenopol, fostul său colaborator, un spirit iute, dar prea curând satisfăcut de adevăruri incomplete. Află concepția mea istorică interesantă și utilă, dar socoate că una mai „integrală” se impune. Imi cere știri despre mișcarea de idei la noi cu privire la istorie.

13 Februar.

Pictorul Stoenescu îmi spune că Gustave Le Bon, pe care l-a zugrăvit, punea foarte jos poporul nostru cu 80% analfați. Stoenescu îi opunea simțul nostru pentru frumuseță.

*

După amiază, la președintele Republicii, Doumergue. Ușor îmbătrânit și mai preocupat. Îi felicit pentru alegerea sa. El se simte cam împovărat și împiedecat. Se gândește la vremea când și-ar recăpăta libertatea spre a putea vedea și România, căutând, fără jenă, ce i-ar plăcea în adevăr. Îi expun situația politică de la noi, așa cum o creiază fuziunea, de care a auzit. Îi spun, când mă întreabă dacă am văzut

pe „președintele Consiliului“, că am multă stimă pentru Herriot, dar politica mea nu e tocmai a lui: n'aș governa decât ca „autoritar democrat“. Ii arăt cât e de necesară azi autoritatea Statului. Laud discursul lui, cu precizie și măsură, ținut săptămâna trecută. Și el adaugă că, de fapt, ce spune un șef de regim trebuie să fie nu pictat, ci **gravé au burin**. E de părere și el că Statul nu poate ceda. Pomenindu-i de ciocnirile sângeroase de la Marsilia, provocate de comuniști contra catolicilor, spune răpede că e „o chestie internă“ și trece mai departe.

Vorbindu-i de chestia agrară la noi și sugerând o misiune de studii franceză, el lauda operația, element de solidaritate, care n'a dat încă tot ce poate da. Aruncă ideea unui congres internațional la ei. Ii arăt ce s'a făcut pentru monedă în Polonia, unde iar ar putea să meargă o misiune de studii.

Ii spun cum tratează Polonia pe bolșevicii, cu ofense la ofense și cu supravegherea agenției sovietice. Vădit îi place. Când îi comunic că, după știri oficiale rusești, Frunză ar fi înlocuit, mi se pare chiar cu Zinoviev, el se interesează nervos și ia notă să întrebe. Mă scuz că l-am reținut aproape o oară. Părea dispus să continue. Are aceeași curiozitate vie, aceeași plăcere de a discuta. Vorbind de avioanele rusești, el crede că n'au cu ce le întreținea și că amenițările de atac sunt o presiune pentru Apuseni.

*

Seara, masă dată de Boyer. Intre alții Cvijc, marele geograf sârb, foarte slăbit, plângându-se de resturile unei pneumonii. Gătește aici, pentru Payot, până în Maiu, o carte despre karst. Se plânge de alegerile corupte din Serbia, de egoismul de partid al lui Pașici, de prigonirea agrarie-

rienilor. Intre alți Ruși contele Osufiev, care spune că Diamandi era cel mai inteligent diplomat de la Petrograd și singurul care a înțeles încotro merg evenimentele. Apare și Miliucov, alb, dar sprinten, pe care comesenii îl primesc ca pe viitorul șef al Rusiei democratice.

D-na Boyer crede că multe State ieșite după războiu au o bază națională artificială, suggestionată. Astfel Estonia, Letonia. Boyer dorește să ne înțelegem cu Rușii, ori a cui o rămânea Basarabia. Soția mea spune: — De sigur nouă. — Fie și așa!. Discutând cu un tânăr profesor dela Petrograd, el recunoaște că Basarabia e un teritoriu luat Moldovei, că afară de orașe sunt numai țărani moldoveni, dar este la Ruși o stare de spirit, cu privire la o provincie luată de noi fără războiu, pe care însă viitorul, după dispariția „briganzilor“, ar putea-o înlătura. Ii spun că ei n'au nevoie de teritorii — o admite —, ci de aprovizionare și de navigație, domenii în care se pot încheia convenții mulțămitoare pentru ambele părți. Drumul la Constantinopol pe uscat li-ar fi închis, chiar cu Basarabia, de Dobrogea noastră și de Bulgaria. Propun scriitorilor ruși, cari trăesc în mizerie, colaborarea la foile noastre și la publicații ca ale „Culturii Naționale“.

17 Februar.

La Clermont-Ferrand.

La 5, primire la Palatul Municipal, cu călduroasă cuvântare a primarului, un medic. Răspunde, cam jenat, Cantacuzino.

Prezintă apoi lui Bréhier decorația pe care i-a acordat-o Regele.

Seara, masă oferită de prefect și de rector lui Cantacuzino și mie.

18 Februar.

Aflu că la Camera Mihalache, sprijinit pe asigurarea lui Blank, mă taxează de mincinos, insinuator, calomniator. „Țăranul român“... Argetoianu a găsit calde cuvinte pentru apărarea mea.

20 Februar.

Comunicație la Academia de Inscricții, despre lucrările Comisiei Monumentelor Istorice. Fotografiiile picturilor de la Bolnița Coziei trezesc mult interes. Delaborde le găsește „giottesce“, și una din ele i se pare a avea absolut gruparea unui tablou italian. Cagnat se interesează de lucrările de la Sarmisagethuza.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

21 Februar.

Conferință la Societatea Națiunilor despre originea și situația minorităților în România, în sala Institutului Oceanografic, plină mai ales de Unguri, Bulgari, Evrei, gata de luptă. Appell trece prezidenția lui Aulard, care debutează printr'un discurs în care atacă și majoritățile, care pot apăsa, și minoritățile, care se plâng: puși față în față, fiecare lasă din ale sale. Expunerea mea imparțială dezarmează. Un Evreu mă întrebă de ce am lăsat la o parte pe ai săi. Pentru că nu-s nici teritoriali, nici istorici, nici naționali. Asistă Cuq, Millet, Puig, etc.

22 Februar.

La Cluj studenții ar fi jurat în biserică să ucidă pe Bogrea, Bănescu și Bărbat!

Vizita Basarabeanului Boldur, docent de drept la Petrograd, fugit peste Nistru la noi. El spune că starea din Rusia e mizerabilă.

*

Profesorul L. explică pentru ce la alegeri radicalii, dintre cari el s'a retras de acum doi ani, au avut majoritatea voturilor. Țăranii nu voiau războiul. Unul din Cantal, cu sute de vite, om bătrân, a votat cu comuniștii pentru semnul lor „țărănesc“ și fiindcă socotia pe cei mai săraci decât dânsul ca exploatare de cari vorbea manifestul lor. De altfel lucrătorii comuniști din Fontenay sunt cei mai aprigi în apărarea proprietăților lor. Cutare alt țăran, milionar, credea că se urmărește prin revoluție confiscarea... proprietăților mai mari decât a lui. Negustorii din Clermont sperau de la Stânga înlăturarea impozitului pe cifra de afaceri. Profesorul crede că Herriot e jucat ca un copil și că se pregătește era lui Caillaux.

Acestuia i s'a dat un banchet, și ziare în ediții speciale vindeau discursul lui, foarte radical, dar foarte burghez.

23-24 Februar.

Aflu că, la Brăila, Averescu mă face instrument al lui Brătianu.

25 Februar.

Vizită la Bruxelles pentru a aduce profesorilor Grégoire și Graindor cravata „Coroanei României“.

Conferința mea la „Cercle artistique“ are neașteptata onoare a prezenței Regelui și a Reginei, cari se așează discret în același rând cu publicul. Vorbesc, după dorința lui Grégoire, de „Figurile reprezentative ale istoriei Românilor“. Asistă și ministrul de Externe Hymans și ministrul de Instrucție, Nolf. Înainte și pe urmă, Regele și Regina îmi vor-

1-iu Mart.

La Malines văd pe cardinalul Mercier. Impunătoare figură de sfânt alb și bun, cu ochii de luptă. Vorbim de ocupația germană. Germanii, spune el, au păcătuit prin mândrie; Impăratul lor era un zeu, și pentru oameni foarte culti. În războiu au făcut crime în credința că orice li se îngăduie. Când cu deportațiile miilor de lucrători, clerul superior belgian intervenind, von Bissing, căruia i se vorbía de judecata istoriei, a spus: „Istoria, o scriem noi!“. În tot timpul nu i-a fost greu să reziste: „nu-mi era frică“. Laudă pe rege și pe regina, „cari se iubesc ca în ziua d'întâiu“, sunt simpli și — apasă — „și honnêtes“.

Apoi la Anvers, cu zgomote de carnaval.

BCU Cluj / Central University Library Cluj ² *Mart.*

În gară din Strasbourg, Berthelot, decanul Pfister, un vechiu amic Gillot și studenți români, între cari mulți Ardeleni.

Masa la Comandament, cu ofițerii mai de aproape ai generalului. Păhare și blide sunt ale lui Wilhelm al II-lea. „Ce pot avea mai mult“, spune Berthelot care într'un an iese la pensie, „eu, care am intrat în armată la 1880, supt impresia înfrângerii, și acum, după ce am fost la Metz, comand la Strasbourg?“.

Și astăzi el crede că retragerea ofițerilor aliați de la Iași, a fost în primejdie din cauza guvernului român. Atunci Regele, căruia nu i se spusese nimic, a ordonat să se puie piedeci armatei germane, prin poduri aruncate în aier, etc. Și apoi s'a aflat că și Austriecii de la Hotin erau înștiințați să se coboare.

Când au venit Rușii în Novembre 1916, generalul lor

i-a strâns la Athenée Palace pentru a li spune: „n'am venit aici ca să luptăm, ci ca să împiedecăm pe Francezi de a lupta". E sigur că se intenționa aceasta: restrângerea noastră în Moldova și salvarea cu prețul Moldovei inesei.

În Rusia, unde a găsit pe Zaiancicovschi, la Moscova, pe Piața Roșie, în civil, sărac, și pe Sadoul, i s'a cerut să ajute pe Troțchi, nu a lupta, ci a organiza Garda Roșie. Cu indignare a refuzat.

La Comana, Socec n'a trădat, ci a fugit în goana calului. Mackensen scria disperat lui Falkenhayn să se coboare. Într'un nimic a stat să biruim.

La pace Berthelot a cerut să nu se lase Germania neatinsă. Clemenceau i-a telegrafiat „să-și caute de treabă".

E hotărât ca după retragere să vie trei luni pe an la Fărcădin. Îi interesează săpăturile de la Sarmisagethuza.

*

Vizită la mormântul soldaților noștri, morți de foame.

3 Mart.

La masa rectorului Charléty vorbește Pfister. Îi răspund, nu fără să pomenesc că vizita în România de care vorbește el a pornit din Bulgaria odată dușmană și fără secularele noastre legături cu cultura franceză.

La 3, Charléty mă introduce la Universitate, în sala Pasteur, unde așteaptă profesorii și mult public. Vorbește cu căldură de ostenețile mele și îmi dă insigniile doctoratului onorific. Desvolt conferința mea despre „Rase și politică în Sud-Estul european".

Dau lui Charléty cravata „Coroanei".

4 Mart.

Aflu că Aristide Blank, la adunarea băncii lui, a făcut

lista cheltuielilor, cu nume, cu cartea mea, cu școala mea, cu fiul meu. Argetoianu s'a retras loial din Consiliul de administrație, și-i mulțămesc telegrafic.

5 Mart.

Maniu imi scrie. Regele nu ne crede destul de tari în Regat. Maniu mă întrebă dacă să-l ia și pe Averescu, care e silit de ai lui. Răspund telegrafic: „Sans rancune très volontiers. Reviendrai après que organisation sera terminée“.

Aflu că Averescu și-a făcut intrarea solemnă în Cameră. A apărut cu I. Brătianu, și'n același nor au dispărut.

*

Un Bulgar, Marinov, imi scrie plângându-se de expropriarea alor săi în Dobrogea. Foarte frumoasă și umană scrisoare.

6 Mart.

La Lille pentru a da decorația lui Gay.

7 Mart.

La Arhive găsesc un pretendent român de la 1600 și un Grec de la Cetatea-Albă, cu o sută de ani mai vechiu.

*

Excursie la Roubaix, unde, cu toată vremea mizerabilă, marele centru de fabrică are un aspect zimbitor în verdeața proaspătă.

8 Mart.

La Geneva.

Cu soții Pittard merg la Ferney și ne oprim îndelung la Coppet, castelul d-nei de Staël.

Seara masă dată de Comnen profesorilor și notabilităților locali, ziariștilor.

9 Mart.

Intâia conferință: despre definiția literaturii bizantine.

Seara, marele banchet oferit de Comnen principalilor reprezentanți la Liga Națiunilor. Venizelos, foarte alb și puțin obosit, își amintește de întâlnirea noastră la București, la 1913. Cu Austen Chamberlain vorbim de aristocrațiile care decad, de viața activă care întreține însă pe cea engleză. Beneș imi cere să-i arăt înscris bazele unei mai strânse legături între țările noastre, pe care îi spun că o doresc: navigație dunăreană, căile ferate, împărțirea rolurilor militare.

10 Mart.

Conferință despre sensul literaturii bizantine. Asistă și Venizelos.

11 Mart.

Dejun la ministrul sârb Ivanovici și la poetul Ducici, figură mai curând închisă, cu ochii vagi; trup de atlet; foarte în curent cu chestiile istorice și literare. Iau parte Venizelos, Beneș, Weverka, aceștia din urmă cu doamnele lor.

Ceaiu la decanul Martin. Nobilă figură a bătrânului istoric Bourgaud.

A treia conferință, despre Perioadele literaturii bizantine. Mi se arată dorința de a reveni la anul.

12 Mart.

Seara, la Paris, la Focillon cu Bénédite, conservator de Muzeu. Vorbim de expoziția de pictură românească dorită de prințul Carol la Jeu de Paume. Ei admit să figureze și arta decorativă. Focillon cedează ceva din prevențiile sale contra artei „pompiere”, cere însă să se ție samă de gustul publicului parizian.

*

Încă de Duminică s'a confirmat la București fuziunea. Primesc telegramele lui Maniu și Argetoianu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj *13 Mart.*

Neculce crede că vom pierde procesul cu Germania pentru emisiunea biletelor Băncii Generale. Articolul, invocat, din tratatul de la Versailles, nu poate privi un schimb de monedă făcut de bună voie, fără presiune dușmană. Am trecut, în chiar discursurile lui Vintilă Brătianu, și această datorie la contul general. Avem declarații ale Comisiei de reparații care sunt contra noastră. Situația Belgiei înseși, într'o reclamație analogă, pentru emisiunea de mărci, mai puțin dibace, e rea, și mai rea a noastră. Văd cele două note germane, care, scurte, sunt sprijinite pe o perfectă documentație **formală**. Fondul moral, firește, acela e altceva. Dar nu cu dânsul se iese la capăt.

În afacerea lichidării bonurilor germane ne-am îngrijit tot așa de rău. E imposibil să se calculeze partea care ni revine. Ofertele lui Eftimie Antonescu, cel care ar con-

duce aceste operații de revendicare, au fost răspinse. Acțiunile se vând la mezat. România protestă. Neculce sugerează Guvernului să se razime pe ilegalitatea procedurii ca să refuze la prezentare plata integrală a dobânzilor.

*

Discursul prin care Chamberlain răspinge, la Geneva, protocolul de garantarea păcii face aici mult sânge rău. După Briand, Beneș a ținut, contra lui Chamberlain, o cuvântare de o mare înălțime.

*

Ziarele îmi aduc excelentele condiții în care s'a confirmat, la București, fuziunea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

15 Mart.

Seara, producție a corului „Hora“, cu cuvinte de introducere ale d-rei Văcărescu.

*

Seara la Neculce, cu membri ai Comisiei reparațiilor, Regăsesc pe Osusky. El spune că Masaryk a fost considerat multă vreme ca prieten al Austriei sau măcar ca unul care credea că trebuie să fie pentru că este, atunci când poporul ceh n'o recunoștea, socotind Statul austriac ca ieșit din ilegala desființare a Coroanei boeme. I se pare și lui că discursul lui Chamberlain e țesut din bucăți de proveniență deosebită, că Briand putea fi jignit că i s'a transmis o declarație de cetit.

19 Mart.

Încă o întâlnire cu comitetul Institutului francez de la noi. Unul din șefii de la Externe vorbește de China, de Șangai, unde a fost multă vreme, de orașele care plăteau partidelor în luptă ca să se încaiere aiurea; apoi de Canada, unde Francezii înaintează supt conducerea preoților, dar au fost împiedecați, de aceștia chiar, de a merge spre Vest, scurgându-se astfel către Statele Unite, unde se pierd. Mutările de populație sunt determinate de ofertele de lucru. Italienii săraci merg laolaltă cu Francezii; ceilalți cu Englezii. Se vorbește de un fiu al lui Gorchi, care, pierzând un braț în războiu, servește acum în Legiunea Străină, prin Africa.

20 Mart.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La Genova.

Seara, zgomot pe străzi. Se pregătește marea paradă fascistă pentru aniversarea marșului asupra Romei.

21 Mart.

La Camera de Comerț italo-română, care pregătește o excursie la noi. Atașatul nostru de comerț îmi spune că, în materie de petrol, Italienii se plâng de clauzele împiedecătoare ale legislației liberale.

Conferința mea la Universitate despre „Genovezii în Marea Neagră și pe Dunăre“.

22 Mart.

Văd defilând miliția fascistă, cu coifuri, uniforme și puști,

ca ale soldaților. Trec și fasciștii de toate vrâstele, până la copii, supt steagurile cele mai variate.

*

La Milano vorbesc despre „Comuna italiană și comunitatea rurală balcanică“.

23-24 Mart.

La Veneția, unde văd pentru întâia oară la Palatul ducal splendidele fresce din secolul al XIV-lea.

26 Mart.

În trenul spre București, consulul general al Albaniei vorbește de vechiul guvern al arhiepiscopului Fan Noli și de cel nou al lui Ahmed Zogu. Acesta, susținut de Sârbi, are un caracter conservator, de „bei“, și caută a întreține bune relații cu vecinii. E reprezentat în străinătate de tineri de familie, cari caută a face carieră. Relațiile între confesiuni sunt bune. Tezaurul pare a fi gol. Armata, afară de o mică gardă, s'a desființat, „O țară așa de mică nu se poate apăra prin sine.“ Cu Italienii relațiile sunt bune; ei se întăresc în ostrovul Sasno, Wied mai are unii prieteni cari îl regretă. Princesa era adevăratul monarh.

*

Seara, Cihodariu îmi cere să fiu „exponentul partidului“ și să atac pe liberali.

27 Mart.

Argetoianu vine cu misiunea de a mă face să-mi câștig prin

luptă șefia. Congresul chemat să fixeze programul, organizația, conducerea, se va aduna abia peste două luni. Până atunci să lucrez în vederea răsturnării regimului. El ar dori secretariatul; eu să am prezidenția de onoare; Maniu, care dispune de mari forțe electorale și e răbdător, să fie activ. Declar că primesc orice situație de la Congres, dar numai de la el, care să se adune până în Dumineca cealaltă. Situațiile onorifice nu-mi convin cât timp nu sunt „pus în borcan“. Admit administrația partidului în mâna președintelui comitetului executiv, propunere a lui Argetoianu.

*

Averescu, cu goarna prin sate, a avut un mare succes la Gorj, prin alegerea ca senator a lui Petrovici de la Iași. Au ieșit, firește, Liberalii; disidenții lor și-au dat voturile lui Petrovici. La Reghin Ungurii au votat fățiș pe Goga, căruia liberalii i-au dat puținul ce aveau; prefectul ar fi fost în fond al lui Maniu. S'a împărțit medalia anume bătută a lui Averescu. Țărăniștii, desculți, răspândiau la Gorj făgăduieli noaptea, luptând „cu neamul ciocoiesc“; se săruta cămașa lui Mihalache. Lupu ar fi fost palmuit de un ofițer.

Tătărescu „explică“, între urlate, la Cameră toleranța de care la Gorj a „beneficiat“ opoziția. Ședință tumultoasă. Orașul e supt pază militară. La Focșani antisemiții au făcut devastări la procesul ucigașului Corneliu Codreanu, pe care zeci de avocați s'au oferit să-l apere; niciunul pe văduva lui Manciu.

E temere de scene ca acestea și aici. Patru profesori din Iași au demisionat ca protestare pentru închiderea Facultății de Drept de acolo.

28 Mart.

Maniu vine la mine. Crede că termenul de o săptămână pentru congres e prea scurt. Imi cere să particip la o întrunire de răsturnare Dumineca după cea viitoare. Cum eu stărui să știu „ce vorbesc și în ce calitate vorbesc“, el pomeneste de un concept de program de guvernământ „pe ministere“, pe care l-am putea cerceta. Eu îi cer unul pe materii și scurt. In ce privește conducerea, el e pentru autonomii locale. Ii vorbesc de prezidenție: amândoi aducem un capital prețios și aptitudini deosebite. Ca șef al partidului, n'aș avea administrația, lăsată președintelui Comitetului Executiv, care ar fi el. Cer ca într'o săptămână să luăm angajamente scrise între noi, pe care să le confirme apoi Congresul (el îl crede posibil „între Paști și Rusalii“).

E adesea duios și are ochii în lacrimi, mai ales când vorbește de originile lui nobilare, de moșia pe care o păstrează de la anul 1600, ori de siguranța că vom putea lucra împreună. E indignat de planurile liberalilor de a-și crea un Senat al lor, prin delegațiile consiliilor județene (Regele spunea că ele se pot disolva și odată cu ele cad mandatele senatoriale) și de a împărți, pentru a salva băncile care au luat îndatorirea de a plăti acțiunile „Stelei Române“ în „francul-aur“ al lui Vintilă Brătianu, terenurile petrolifere ale Statului, printr'o comisiune din care fac parte tocmai oamenii băncilor. Pe Rege îl judecă, în calitatea lui personală, inteligent, foarte cult, nobil, supus crizelor de conștiință, dar, ca monarh, doritor de liniște și supus statului celui din urmă care îl vede și, incapabil de a-și executa orice făgăduială.
